

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДЮКАРСЬВА-БЕРЖАНІНА КАТЕРИНА ЮРІЙВНА

УДК 347.788

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ СПІВАВТОРІВ
ТВОРІВ НАУКИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право
Галузь знань 081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ (К.Ю.Дюкарєва-Бержаніна)

*Дякую за змістом
з ішими пропозиціями,
що були подані до мене.*

Науковий керівник:

Яворська Олександра Степанівна,
доктор юридичних наук, професор.

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Дюкарева-Бержаніна К.Ю. Охорона прав інтелектуальної власності співавторів творів науки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019.

Дисертація є комплексним дослідженням охорони прав інтелектуальної власності співавторів творів науки.

Мета та завдання, поставлені в дисертаційному дослідженні, зумовили вибір відповідної структури роботи, що об'єднує три розділи, в яких розкриваються такі питання: поняття, ознаки твору науки як об'єкта правової охорони; поняття, ознаки та види співавторства на твори науки; підстави виникнення прав інтелектуальної власності співавторів твору науки; особисті немайнові та майнові права співавторів; характеристика прав співавторів у разі створення твору науки у зв'язку з виконанням трудового договору; засади та способи здійснення прав співавторів творів науки; характеристика договору між співавторами твору науки; види порушень авторських прав співавторів та їх захист.

На основі наукової доктрини, законодавства України та судової практики здійснено детальний аналіз охорони прав інтелектуальної власності співавторів творів науки. Як наслідок, у роботі розроблено науково-теоретичні засади та практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваного інституту.

Аналіз наукових джерел, чинного законодавства України дозволив визначити ознаки твору науки як об'єкта права інтелектуальної власності. Такими ознаками є наступні: це об'єкт авторського права, різновид літературного твору; створений як правило суб'єктом (суб'єктами) наукової діяльності; є результатом інтелектуальної творчої діяльності відповідного суб'єкта (суб'єктів); містить результати здійсненого автором (авторами)

наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі; результати наукового дослідження зазвичай призначені для подальшого поширення та практичного застосування; не є технічним рішенням у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси); у випадках, встановлених законодавством, підлягає процедурі наукового рецензування; у випадках, встановлених законодавством, має відповідати певним вимогам щодо змісту та форми виразу.

Виходячи із встановлених ознак твору науки, запропоновано визначення останнього. Так, це твір, створений як правило суб'єктом наукової діяльності, що містить результати здійсненого автором самостійного наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі та мають прикладне значення.

На підставі аналізу міжнародно-правових актів, чинних законодавчих норм удосконалено трактування твору науки як різновиду літературних творів, який може включати різні об'єкти правової охорони: наукові відкриття, об'єкти патентного права. Відповідно для забезпечення повної та надійної охорони твору науки слід використовувати як авторське, так і патентне право, залежно від змісту твору та положень, що втілені у ньому.

Аналіз доктринальних позицій дозволив дійти до висновку, що для констатації факту співавторства повинні існувати у сукупності такі фактори: спільна творча праця осіб над єдиним об'єктом – твором науки; творчий внесок кожного зі співавторів; створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю.

Підтримано наукові твердження про те, що авторами та співавторами творів науки, як правило, є спеціальні суб'єкти: вчені, наукові, науково-педагогічні працівники.

На основі детального дослідження питання виникнення авторських прав на твір науки, створений у співавторстві, обґрунтовано, що основними юридичними фактами, які є юридичним складом – підставою виникнення

таких прав, є факт спільної творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта, та факт створення твору науки як єдиного цілісного об'єкта, а факультативними – укладення договору між співавторами, державна реєстрація авторських прав, патентування об'єктів, що описані у творі, якщо охорона прав співавторів не досягається за допомогою норм авторського права.

З метою удосконалення чинного законодавства України та з ціллю створення механізмів реалізації законодавчих приписів у частині забезпечення права вченого на отримання належних стимулювань та мотивацій до наукової і науково-технічної діяльності, запропоновано закріпити у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» право Вчених рад державних вищих навчальних закладів формувати фонд стимулювання наукової і науково-технічної діяльності. Запропоновано покласти на вирішення Вчених рад таких навчальних закладів конкретні розміри матеріальних стимулювань за конкретні наукові результати для конкретних вчених.

Обґрунтовано, що право вищих навчальних закладів розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності, яке закріплене у Законі України «Про вищу освіту», може здійснювати виключно у випадках, встановлених договором з автором (співавторами).

Удосконалено положення про право співавторів на винагороду за використання твору. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо інше не встановлено договором між ними. Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то винагорода за використання твору належить співавторам пропорційно до творчого внеску кожного, якщо інше не встановлено договором між ними. У разі використання частини твору, яка має самостійне значення, розмір винагороди її автору визначається за домовленістю сторін. Запропоновано відповідні зміни для удосконалення чинного законодавства.

Розвинено наукові позиції про особливості правової охорони творів науки, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом. У разі створення таких творів особисті немайнові та майнові права його автора (співавторів) здійснюються з урахуванням обмежень та заборон, встановлених спеціальним законом.

Підтримано наукову точку зору щодозаконодавчогозакріплення права бібліотек та навчальних закладів без згоди автора, але з дотриманням його особистих немайнових прав, оцифровувати передані їм для навчання примірники підручників, посібників, монографій, наукових журналів, інших видів наукових творів з подальшим використанням цих творів у локальній комп'ютерній мережі бібліотеки та відповідного навчального закладу. У разі, якщо такий твір науки створено суб'єктом наукової діяльності під час виконання трудових обов'язків та його видання профінансовано відповідним закладом, такий твір повинен бути оцифрований з подальшим виставленням його для загального доступу в локальній бібліотечній чи вузівській комп'ютерній мережі.

Виходячи із загального правового розуміння суті цивільного договору, на підставі аналізу наукових позицій та чинного законодавства України, запропоновано авторське визначення договору між співавторами твору науки як взаємної домовленості двох або більше авторів спрямованої на організацію їхніх спільних зусиль щодо створення твору науки, використання створеного твору науки, майнових прав на нього, встановлення умов та підстав відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей. Вказаний договір не є правовою підставою виникнення авторських прав та розпорядження ними, а є одним із різновидів цивільного договору організаційного характеру, що є багатостороннім правочином, носить консенсуальний, строковий характер.

Досліджено види порушень майнових прав співавторів творів науки, зокрема піратство, плагіат як найбільш поширені та небезпечні як за правовими, так і морально-етичними наслідками.

З метою надання захисту у позасудовому порядку усім об'єктам авторського права запропоновані певні законодавчі зміни. Так, у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», запропоновано змінити, зокрема, слова «аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення» на «об'єкти авторського права та суміжних прав».

У двох аспектах проаналізовано питання захисту прав співавторів творів науки: захист прав співавторів у разі неправомірної поведінки одного чи кількох авторів (внутрішній аспект); захист прав співавторів у разі порушення їх прав третіми особами (зовнішній аспект).

Ключові слова: твір науки, співавтори, співавторство на твір науки, авторські права, інтелектуальна власність.

Список опублікованих автором праць за темою дисертації

*Статті у наукових фахових виданнях, які включені до міжнародних
наукометричних баз:*

1. Дюкарева К.Ю. Договір між співавторами творів науки: правова природа, поняття й ознаки / К.Ю. Дюкарева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Херсон: Херсонський державний університет, 2016. Випуск 4. Том 1. С. 53-59.

2. Дюкарева К.Ю. Функції договору між співавторами творів науки / К.Ю. Дюкарева // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів: Львівський нац.ун-т, 2017. Випуск 64. С. 127-135.

3. Дюкарева К.Ю. Особисті немайнові права інтелектуальної власності співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право». 2017. Випуск 9. С. 22-28.

4. Дюкарева К.Ю. Правові підстави виникнення прав інтелектуальної власності співавторів твору науки / К.Ю. Дюкарева // Всеукраїнський науковий журнал «Право і суспільство». 2018. Випуск 3. С. 50-54.

5. Дюкарева К.Ю. Права інтелектуальної власності співавторів у разі створення твору науки у зв'язку із виконанням трудового договору / К.Ю. Дюкарева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. Випуск 50. С. 65-70.

Опубліковані праці,

які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Дюкарева К.Ю. Договірне регулювання відносин між співавторами творів науки / К.Ю. Дюкарева // Актуальні проблеми інтелектуального права: матеріали першої всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми інтелектуального права» (Львів, 23 вересня 2016 року). Львів: Юрид. ф –т Львів. нац. ун –ту ім. І. Франка, 2016. С. 64-68.

7. Дюкарева К.Ю. Здійснення майнових прав співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XXIII звітн. наук.-практ. конф. (Львів, 7-8 лютого 2017 року): у 2-ох ч. Ч. 1. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 223-225.

8. Дюкарева К.Ю. Використання творів науки у мережі Інтернет / К.Ю. Дюкарева // Збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 21-22 квітня 2017 року). Тернопіль: Юрид. ф-т. Тернопіл. нац. екон. ун-ту, 2017. С. 246-250.

9. Дюкарева К.Ю. Підстави виникнення прав співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Збірник матеріалів IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів» (Київ, 27 квітня 2017 року). К.: Наук.-дослід. Інст. Интел. влас. НАПрН України, 2017. С. 90-92.

10. Дюкареєва К.Ю. Особисті немайнові права інтелектуальної власності співавторів творів науки / К.Ю. Дюкареєва // Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права: матеріали другої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 27-28 жовтня 2017 року.). Львів: Юрид. ф –т Львів. нац. ун –ту ім. І. Франка, 2017. С. 138-143.

11. Дюкареєва К.Ю. Право на недоторканність твору: деякі теоретико-прикладні аспекти / К.Ю. Дюкареєва // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (7-8 лютого 2018 р.) : у 2-ох ч. Ч. 1. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018. С. 204-208.

SUMMARY

Dyukaryeva-Berzhanina K.Yu. Protection of intellectual property rights of co-authors of scientific works. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.03 - Civil Law and Civil Procedure; family law; international private law. - Ternopil National Economic University. Ternopil, 2019.

The thesis is a comprehensive research on the protection of intellectual property rights of co-authors of scientific works.

The purpose and tasks set in the dissertation study, led to the choice of the appropriate structure of work, which unites three sections, which reveal the following issues: the concept, the signs of the work of science as an object of legal protection; notions, signs and types of co-authorship on the works of science; the grounds for the emergence of intellectual property rights of co-authors of the work of science; personal non-property and property rights of co-authors; characterization of the rights of co-authors in the event of the creation of a work of science in connection with the implementation of an employment contract; principles and methods of exercising the rights of co-authors of the works of science; characteristic of the contract between the co-authors of the work of science; types of copyright infringers co-authors and their protection.

On the basis of scientific doctrine, legislation of Ukraine and judicial practice a detailed analysis of the protection of intellectual property rights of co-authors of scientific works has been carried out. As a result, the scientific and theoretical foundations and practical recommendations for improving the legal regulation of the investigated institute are developed in the work.

The analysis of scientific sources, the current legislation of Ukraine allowed to identify the signs of the work of science as an object of intellectual property rights. Such signs are the following: this is an object of copyright, a kind of literary work; Generally established as a subject (subjects) of scientific activity; is the result of the intellectual creative activity of the subject (subjects); contains the results of the scientific research carried out by the author (s), which consist of new knowledge in a certain scientific field; the results of the research are usually intended for further dissemination and practical application; is not a technical solution in a particular area of technology (but can describe certain technical processes); in cases established by law, subject to a scientific review procedure; in cases established by law, must meet certain requirements regarding the content and form of expression.

Proceeding from the established signs of the work of science, the definition of the latter is proposed. Yes, this essay, created as a rule by the subject of scientific activity, contains the results of the author's own scientific research, which consist of new knowledge in a particular scientific field and have an applied value.

Based on the analysis of international legal acts and current legislative norms, the interpretation of the work of science as a kind of literary works is improved, which may include various objects of legal protection: scientific discoveries, objects of patent law. Accordingly, in order to ensure the complete and reliable protection of the work of science, both copyright and patent law should be used, depending on the content of the work and the provisions embodied therein.

The analysis of doctrinal positions made it possible to conclude that in order to state the fact of co-authorship, there must exist in aggregate the following factors: the joint creative work of persons over a single object - the product of science; the

creative contribution of each of the co-authors; created by a joint creative work object is the only integral product, united by a single creative idea, concept, idea.

Scientific statements are supported that the authors and co-authors of the works of science, as a rule, have special subjects: scientists, scientific, scientific and pedagogical workers.

On the basis of a detailed study of the origin of copyright in the work of science, created in co-authorship, it is grounded that the main legal facts that are the legal composition - the basis for the emergence of such rights is the fact of joint creative cooperation, aimed at achieving a single common result in the form of a complete The fact is that the creation of a work of science as a single holistic object, and optional - the conclusion of an agreement between co-authors, state registration of copyright, patenting of objects described in the work, if the protection of the rights of co-authors is not achieved through the use of copyright law.

In order to improve the current legislation of Ukraine and with the aim of creating mechanisms for implementing legislative requirements in terms of ensuring the right of a scientist to obtain appropriate incentives and motivation for scientific and scientific and technical activities, it is proposed to consolidate the right of Academic Councils in the Law of Ukraine "On scientific and scientific and technical activities" state higher educational institutions to form a fund for stimulation of scientific and scientific and technical activities. It is proposed to put on the decision of the Academic councils of such educational institutions specific sizes of material incentives for specific scientific results for specific scientists.

It is grounded that the right of higher educational institutions to dispose of intellectual property rights, which is enshrined in the Law of Ukraine "On Higher Education", may be exercised solely in cases stipulated by the agreement with the author (co-authors).

The provisions on the right of co-authors to remunerate the use of a work have been improved. If a work created in co-authorship forms one inseparable whole, the remuneration for the use of the work belongs to co-authors in equal shares, unless otherwise provided by an agreement between them. If a work created

in co-authorship consists of parts, each of which has an independent value, then the remuneration for the use of the work belongs to co-authors in proportion to the creative contribution of each, unless otherwise provided by an agreement between them. In the case of use of a part of a work which has an independent value, the amount of remuneration to its author is determined by agreement of the parties. Appropriate changes are proposed to improve the current legislation.

Developed scientific positions on the peculiarities of legal protection of works of science, which may be classified as state secrets or restricted information. In the case of the creation of such works, the personal non-property and property rights of its author (co-authors) are carried out taking into account restrictions and prohibitions established by a special law.

The scientific point of view concerning the legislative consolidation of the right of libraries and educational institutions without the consent of the author is supported, but with the observance of his personal non-property rights, to digitize copies of textbooks, manuals, monographs, scientific journals, other types of scientific works passed to them for training, and subsequent use of these works in the local computer network of the library and the corresponding educational institution. If such a work of science is created by the subject of scientific activity during the performance of labor duties and its publication is funded by the corresponding institution, such work must be digitized with subsequent placement of it for public access in the local library or university computer network.

Proceeding from the general legal understanding of the essence of the civil contract, on the basis of the analysis of scientific positions and the current legislation of Ukraine, the author's definition of the agreement between co-authors of the work of science as a mutual agreement of two or more authors is proposed for the organization of their joint efforts to create a work of science, the use of the created work of science, property rights to it, establishment of conditions and grounds for liability in case of failure or improper performance of the agreements reached. The specified agreement is not a legal basis for the origin of copyright and

its disposal, but is one of the varieties of a civil contract of an organizational nature, which is a multilateral treaty, is of a consensual, temporary nature.

The types of violations of property rights of co-authors of scientific works, in particular piracy, plagiarism as the most widespread and dangerous both in legal and moral-ethical consequences, are investigated.

In order to provide extrajudicial protection to all copyright objects, certain legislative changes are proposed. Thus, in Article 1 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights", it is proposed to change, in particular, the words "audiovisual works, musical works (with or without text), computer programs, phonograms, videograms, programs (transfers) of organizations broadcasting "to" objects of copyright and related rights ".

In two aspects, the issue of the protection of the rights of co-authors of works of science was redone: protection of the rights of co-authors in the case of unlawful conduct of one or more authors (internal aspect); protection of the rights of co-authors in case of violation of their rights by third parties (external aspect).

Key words: work of science, co-authors, co-authorship of the work of science, copyrights, intellectual property.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП	14
Розділ 1. Поняття, ознаки та види співавторства на твори науки за законодавством України	23
1.1. Генеза правового регулювання співавторства на твори науки та стан дослідження у науковій літературі.....	23
1.2. Поняття, ознаки твору науки як об'єкта правової охорони.....	37
1.3. Поняття, ознаки співавторства на твори науки.....	62
1.4. Види співавторствана твори науки.....	71
Висновки до Розділу 1	78
Розділ 2. Права співавторів творів науки	82
2.1. Підстави виникнення прав співавторів твору науки.....	82
2.2. Особисті немайнові права співавторів	91
2.3. Майнові права співавторів.....	99
2.4. Права співавторів у разі створення твору науки у зв'язку з виконанням трудового договору.....	120
Висновки до Розділу 2.....	134
Розділ 3. Здійснення та захист прав співавторів творів науки	139
3.1. Характеристика засад та способів здійснення прав співавторів творів науки.....	139
3.2. Договір між співавторами: поняття, правова природа, функції.....	147
3.3. Види порушень авторських прав співавторів. Науковий плагіат...	157
3.4. Захист прав співавторів творів науки.....	174
Висновки до Розділу 3.....	187
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВГС України – Вищий господарський суд України

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності

ВСУ – Верховний Суд України

ГК України – Господарський кодекс України

ДВНЗ – державний вищий навчальний заклад

ЄС – Європейський Союз

КМ України – Кабінет Міністрів України

МЮ України – Міністерство юстиції України

СК України – Сімейний кодекс України

Установа – Український інститут інтелектуальної власності

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦК УРСР – Цивільний кодекс Української РСР 1963 р.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У ст. 54 Конституції України закріплено, що громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Наукова творчість – один з видів творчої діяльності людини, результати якої широко використовуються для наукових досліджень, навчальних цілей, з інформаційною метою, для самоосвіти та самовдосконалення тощо.

Наукові досягнення є вагомим здобутком кожної держави, оскільки вони забезпечують поступальний та прогресивний рух світової спільноти до нових наукових вершин. Відтак комплексне наукове дослідження питань правової охорони інтелектуальної власності творців-науковців, гарантій здійснення та захисту належних їм прав, способів та підстав використання наукових здобутків є актуальним, цікавим та витребуваним.

Значна кількість наукових досліджень у різних формах виразу проводиться колективом авторів. Таким чином, з правової точки зору виникає співавторство на твір науки, а співавтори набувають низки особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності. Правовий статус суб'єкта авторського права – людини-творця, досліджувався у різних аспектах, зокрема у наукових та навчальних виданнях, присвячених проблематиці інтелектуальної власності, на рівні дисертаційних та монографічних досліджень.

Комплексне правове дослідження охорони прав співавторів творів науки проводиться уперше. Актуальність та значимість такого комплексного підходу зумовлена також потребами обґрунтування та пропонування кращих стандартів та практик правового регулювання. Адже за рівнем правової захищеності авторських прав формується імідж держави загалом. Євроінтеграційні прагнення нашої держави також мають доповнюватися

належною правовою охороною інтелектуальної власності загалом, наукових здобутків, ураховуючи їх значимість, зокрема.

Теоретичною основою наукового дослідження стали наукові праці фахівців у галузі цивільного права та права інтелектуальної власності: Г.О. Андрощука, Ю.Л. Бошицького, С.І.Іщука, А.О.Кодинець, В.М. Крижної, Н.С. Кузнєцової, В.М. Коссака, О.П. Орлюк, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, З.В. Ромовської, Л.Л.Тарасенка, О.І. Харитонової, Є.О. Харитонова, Г.О. Ульянової, Р.Б. Шишки, О.С. Яворської, І.Є Якубівського.

Пропонована наукова робота є комплексним дослідженням як теоретичних, так і прикладних аспектів набуття, здійснення, використання, захисту прав інтелектуальної власності співавторів на твори науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка «Проблеми охорони і захисту прав інтелектуальної власності» на 2016-2018рр. (Номер державної реєстрації 0116U001651).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка 24.02.2016 року (протокол № 15/2).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне, системне дослідження теоретико-прикладних питань охорони прав інтелектуальної власності співавторів творів науки; обґрунтування конкретних пропозицій, спрямованих на удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Досягнення поставленої мети обумовлює вирішення наступних завдань:

- дослідити становлення та розвиток законодавчого регулювання питань співавторства на твори науки у світі та в Україні;
- проаналізувати зміст міжнародно-правових документів, у яких йдеться про авторські права на твори науки, способи їх здійснення і захисту;

- дослідити поняття, ознаки твору науки як об'єкта правової охорони;
- дослідити поняття, ознаки та види співавторства на твори науки;
- охарактеризувати правовий статус співавторів як суб'єктів авторського права;
- з'ясувати правові підстави виникнення прав співавторів твору науки;
- дослідити види та зміст особистих немайнових та майнових прав співавторів твору науки;
- охарактеризувати засади та способи здійснення прав співавторів твору науки;
- дослідити правову природу, зміст та функції договору між співавторами як регулятора відносин між ними та як правової підстави наукової співпраці, здійснення, захисту авторських прав;
- дослідити види порушень авторських прав співавторів, зокрема такого негативного явища у науковій творчості як науковий плагіат;
- на підставі аналізу чинного законодавства та судової практики охарактеризувати способи та засоби правового захисту інтелектуальної власності співавторів творів науки;
- на основі проведеного дослідження обґрунтувати та запропонувати конкретні пропозиції з удосконалення чинного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням твору науки колективом авторів відповідно до національного законодавства та міжнародно-правових актів.

Предметом дослідження є міжнародні договори та угоди, національне законодавство, судова практика, наукові концепції та підходи щодо правового регулювання співавторства на твори науки.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань наукового дослідження у роботі використано сукупність методів наукового пізнання для забезпечення комплексного аналізу та об'єктивності отриманих результатів.

При здійсненні наукового дослідження використовувалися загальнонаукові методи: діалектичний та системний; герменевтичний,

формально-правовий, порівняльно-історичний та інші методи. Також автором використано спеціальні методи наукового дослідження статистичний метод, метод прогнозування та ін. Порівняльно-історичний метод використовувався при дослідженні становлення та розвитку правового регулювання співавторства на твори науки в Україні та світі (підрозділ 1.1). Формально-логічний метод надав змогу сформулювати визначення твору науки як об'єкта інтелектуального права (підрозділи 1.2). Метод моделювання дозволив сформулювати зміни до законодавства (2.1-2.5, 3.1-3.4, висновки). Догматичний метод використовувався для дослідження проблем цивільно-правового захисту прав співавторів твору науки (3.3, 3.4.).

Емпіричною базою дослідження стали: Конституція України, Кодекси України, Закони та підзаконні нормативні акти України, Постанови, роз'яснення, оглядові листи вищих судових інстанцій України – Верховного Суду України, Вищого Господарського Суду України, рішення місцевих судів, міжнародні конвенції, договори, угоди, директиви ЄС.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у тому, що вперше комплексно досліджено питання охорони прав співавторів твору науки. Зокрема:

вперше:

–визначено ознаки твору науки як об'єкта права інтелектуальної власності: це об'єкт авторського права, різновид літературного твору; створений як правило суб'єктом (суб'єктами) наукової діяльності; є результатом інтелектуальної творчої діяльності відповідного суб'єкта (суб'єктів); містить результати здійсненого автором (авторами) наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі; результати наукового дослідження зазвичай призначені для подальшого поширення та практичного застосування; не є технічним рішенням у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси); у випадках, встановлених законодавством, підлягає процедурі наукового рецензування; у

випадках, встановлених законодавством, має відповідати певним вимогам щодо змісту та форми виразу;

– запропоновано визначення твору науки як об'єкта авторського права – це твір, створений як правило суб'єктом наукової діяльності, що містить результати здійсненого автором самостійного наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі та мають прикладне значення;

– обґрунтовано, що юридичним складом виникнення авторських прав на твір науки, створений у співавторстві, є: 1) факт спільної творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта; 2) факт створення твору науки як єдиного цілісного об'єкта; 3) укладення договору між співавторами (факультативний юридичний факт); 4) державна реєстрація авторських прав (факультативний юридичний факт); 5) патентування об'єктів, що описані у творі, якщо охорона прав співавторів не досягається за допомогою норм авторського права (факультативний юридичний факт);

– запропоновано для створення механізмів реалізації законодавчих приписів у частині забезпечення права вченого на отримання належних стимулювань та мотивацій до наукової і науково-технічної діяльності, закріпити у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» право Вчених рад державних вищих навчальних закладів формувати фонд стимулювання наукової і науково-технічної діяльності. Конкретні розміри матеріальних стимулювань за конкретні наукові результати для конкретних вчених мали б визначатися рішенням Вчених рад таких ДВНЗ;

– запропоновано авторське визначення договору між співавторами твору науки як взаємної домовленості двох або більше авторів спрямованої на організацію їхніх спільних зусиль щодо створення твору науки, використання створеного твору науки, майнових прав на нього, встановлення умов та підстав відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей.

Такий договір не є правовою підставою виникнення авторських прав та розпорядження ними. Договір є одним із різновидів цивільного договору організаційного характеру, що є багатостороннім правочином, носить консенсуальний, строковий характер. Договір між співавторами може бути укладений на будь-якому етапі наукової співпраці;

удосконалено:

– трактування твору науки як різновиду літературних творів, який може включати різні об'єкти правової охорони: наукові відкриття, об'єкти патентного права. Відповідно для забезпечення повної та надійної охорони твору науки слід використовувати як авторське, так і патентне право, залежно від змісту твору та положень, що втілені у ньому;

– положення про право співавторів на винагороду за використання твору. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо інше не встановлено договором між ними. Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то винагорода за використання твору належить співавторам пропорційно до творчого внеску кожного, якщо інше не встановлено договором між ними. У разі використання частини твору, яка має самостійне значення, розмір винагороди її автору визначається за домовленістю сторін. Запропоновані відповідні зміни до чинного законодавства;

– положення про право вищих навчальних закладів розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності, яке закріплене у Законі України «Про вищу освіту». Обґрунтовано, що таке право ВНЗ може здійснювати виключно у випадках, встановлених договором з автором (співавторами). Запропоновані відповідні зміни до чинного законодавства;

набули подальшого розвитку:

– ідеї про необхідність прийняття окремого Закону України з питань охорони наукових відкриттів як специфічного об'єкта інтелектуальної власності, у якому урегулювати питання підтвердження прав авторства на

наукове відкриття, виплати винагороди автору та джерела таких виплат, процедурні питання оформлення прав на наукове відкриття;

– положення про ознаки співавторства на твори науки, якими є: 1) спільна творча праця осіб над єдиним об'єктом – твором науки; 2) творчий внесок кожного зі співавторів; 3) створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму. Для констатації факту співавторства усі ці фактори ураховуються разом узяті.

– положення про особливості правової охорони творів науки, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом. У разі створення таких творів особисті немайнові та майнові права його автора (співавторів) здійснюються з урахуванням обмежень та заборон, встановлених спеціальним законом. Запропоновані відповідні зміни до чинного законодавства;

– твердження про те, що авторами та співавторами творів науки є, як правило, спеціальні суб'єкти: вчені, наукові, науково-педагогічні працівники. Вимоги, яким вони повинні відповідати, встановлюються законодавством у сфері наукової, науково-технічної творчості та освітянським правом;

– положення щодозаконодавчогозакріплення права бібліотек та навчальних закладів без згоди автора, але з дотриманням його особистих немайнових прав, оцифровувати передані їм для навчання примірники підручників, посібників, монографій, наукових журналів, інших видів наукових творів з подальшим використанням цих творів у локальній комп'ютерній мережі бібліотеки та відповідного навчального закладу. У разі, якщо такий твір науки створено суб'єктом наукової діяльності під час виконання трудових обов'язків та його видання профінансовано відповідним закладом, такий твір повинен бути оцифрований з подальшим виставленням його для загального доступу в локальній бібліотечній чи вузівській комп'ютерній мережі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшої розробки теоретичних проблем правової охорони прав співавторів твору науки;

- *правотворчій діяльності* – при підготовці змін та доповнень до ЦК України, ГК України, спеціального законодавства в частині, що стосується правового регулювання охорони прав співавторів твору науки;

- *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення практики застосування норм чинного законодавства щодо охорони прав співавторів твору науки;

- *навчальному процесі* – при викладанні курсів «Цивільне право України», «Право інтелектуальної власності», спеціального курсу «Авторське право», підготовці підручників та навчальних посібників із зазначених дисциплін.

Апробація матеріалів дисертації здійснювалася у наукових установах за місцем підготовки дисертації та працевлаштування, де доповідалися основні результати дослідження, і вони отримали схвалення на засіданні кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка. Окрім того, вони були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми інтелектуального, права» (Львів, 23 вересня 2016 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 7–8 лютого 2017 р.), «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 21-22 квітня 2017 р.), «Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів» (Київ, 27 квітня 2017 р.), «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (Львів, 27-28 жовтня 2017 р.), «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 7-8 лютого 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 11 наукових працях, з яких 5 – статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, із них список використаних джерел на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ВИДИ СПІВАВТОРСТВА НА ТВОРИ НАУКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

1.1. Генеза правового регулювання співавторства на твори науки та стан дослідження у науковій літературі

Закон України від 7 лютого 1991 року «Про власність»[92] – перший фундаментальний акт незалежної України, що включав низку революційних положень щодо права власності загалом та права інтелектуальної власності зокрема. Виконавши свою історичну місію, Закон втратив чинність 27 квітня 2007 року. Саме у ньому містився окремий Розділ VI – Право інтелектуальної власності, який включав лише три статті: ст. 40 – Суб’єкти права інтелектуальної власності, відповідно до якої такими визнавалися громадяни, юридичні особи та держава; ст. 41 – Об’єкти права інтелектуальної власності, серед яких значилися твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці; ст. 42 – у якій зазначалося, що відносини щодо створення і використання об’єктів права інтелектуальної власності регулюються ЦК України та спеціальним законодавством.

Важливим кроком у становленні національного законодавства у сфері інтелектуальної власності стало прийняття 13 грудня 1991 року Закону України «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» [109] (втратив чинність 16 січня 2016 року), яким держава задекларувала створення ринку науково-технічної продукції, визначила державні пріоритети в сфері науково-технічної діяльності та встановила, що результати науково-технічної діяльності відносяться до об’єктів права власності.

У січні 1992 року було створено Державне патентне відомство України (Держпатент) як центральний орган виконавчої влади у сфері промислової власності, а в березні – Державне агентство України з авторських і суміжних

прав (ДААСП України). 18 вересня 1992 року Президент України своїм Указом прийняв Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні, який вважається першим спеціалізованим нормативно-правовим актом в сфері інтелектуальної власності. Саме тому, цей день став професійним днем винахідників і раціоналізаторів України.

Першими нормативними актами у сфері авторського права стали Закон України від 23 грудня 1993 року «Про авторське право і суміжні права» [88] та низка підзаконних актів у розвиток його положень. Прийняття цього Закону знаменує початок становлення правового регулювання відносин інтелектуальної власності (зокрема, авторського права) незалежної України. У першій редакції Закону, відповідно до його ст. 1, зазначалося, що закон охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів та їх правонаступників, пов'язані зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права). Окрім того, закон містив положення про те, що твір як об'єкт авторського права – це твір, в тому числі і наукового характеру. Закон допускав можливість створення таких творів у співавторстві.

У 90-х роках інтенсивно напрацьовувалися та приймалися спеціальні нормативні акти у сфері авторських відносин, в тому числі і у сфері науки. Зокрема, 25 червня 1993 року прийнято Закону України «Про науково-технічну інформацію» [106], 21 грудня 1993 року – Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [121], 18 листопада 1994 року прийнято постанову КМ України «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» (втратила чинність у зв'язку з прийняттям нової постанови від 18 січня 2003 року «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [102]); 18 липня 1995 року було прийнято постанову КМ України «Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва» (втратила чинність у зв'язку з прийняттям 27 грудня

2001 року нової постанови КМ України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір»[81]). У Законі України «Про науково-технічну інформацію» було вказано, що науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності. Тобто законодавець відніс наукові твори до об'єктів інтелектуального права.

Важливою подією цього періоду стало приєднання України до Всесвітньої конвенції про авторське право 23 грудня 1993 року[18], яка набула чинності для України 17 січня 1994 року [122]. Зазначена конвенція є однією з основних конвенцій про авторське право. Вона була підписана 4 вересня 1952 року у місті Женева, звідси і її назва –Женевська конвенція. Нова дійсна редакція цієї конвенції була прийнята 24 липня 1971 року у Парижі. До головних положень цієї конвенції належать зобов'язання держав вживати всіх заходів, необхідних для забезпечення достатньої і ефективної охорони прав авторів і всіх інших суб'єктів авторських прав на літературні, наукові і художні твори, встановлення знаку охорони авторського права. Відтак вказана конвенція виділяє твори науки як окремі об'єкти авторського права.

Україна також стала учасницею Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року[7]) відповідно до Закону України від 31 травня 1995 року [116].

20 грудня 1996 року у місті Женева між членами Всесвітньої організації інтелектуальної власності було укладено Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право [25].У Договорі ВОІВ про авторське право наголошено на необхідності збереження балансу між правами авторів та інтересами широкої публіки у сфері освіти та наукових досліджень.Україна приєдналася до цього Договору 20 вересня 2001 року [117].

Вагомим міжнародним документом у сфері інтелектуальної власності стала Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності

(ТРИПС), яка адмініструється Світовою організацією торгівлі та встановлює мінімальні стандарти для визнання та захисту основних об'єктів інтелектуальної власності. Вона була прийнята під час Уругвайського раунду Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ) у 1994 році[155]. Угода ТРИПС встановила стандарти щодо авторського права та суміжних прав, зокрема, комп'ютерних програм та баз даних; щодо захисту нерозголошеної інформації та контролю за практикою антиконкурентних дій у договірних ліцензіях тощо.

Історичною віхою для правового регулювання авторського права України стало прийняття 28 червня 1996 року Конституції України [43]. У ст. 54 Конституції проголошено: громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

З прийняттям Основного Закону нашої держави продовжилося напрацювання спеціального законодавства. Було прийнято: Закони України від 5 червня 1997 року «Про видавничу справу»[90], від 7 жовтня 1997 року «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [118], від 13 січня 1998 року «Про кінематографію»[104], від 23 березня 2000 року «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» [120]. Важливим стало прийняття Закону України від 4 липня 2002 року «Про інноваційну діяльність» [103]. Його прийняття покликане сприяти інноваційній діяльності та належній охороні прав суб'єктів, що її провадять. Так, з визначення інноваційної діяльності вбачається, що вона спрямована на використання і комерціалізацію результатів саме наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на

ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Зазвичай така діяльність здійснюється колективом співавторів.

Знаковою подією стало прийняття 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України, що набрав чинності з 1 січня 2004 року[162]. Уперше зроблена спроба кодифікувати норми, що регулюють відносини у зв'язку зі створенням об'єктів інтелектуальної діяльності людини. ЦК України містить окрему книгу четверту – Право інтелектуальної власності. Безпосередньо авторському праву присвячені норми глави 36 ЦК України (16 статей) – Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір.

Відповідно до ст. 4 ЦК України основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України. З прийняттям кодексу певні зміни, доповнення вносилися і у спеціальне законодавство. Але і на сьогодні залишається низка проблем, що пов'язані із суперечливими (відмінними, невідповідними, дублюючими) підходами. Норми спеціального законодавства не відповідають положенням ЦК України, урегульовують одні і ті ж відносини по-різному (ці проблеми далі висвітлюються при аналізі конкретних питань). Тому проблеми кодифікації інтелектуального права, стабільності законодавства залишаються актуальними.

Також в цей же час було прийнято ГК України [20], який теж можна віднести до джерел інтелектуального права. Глава 16 цього Кодексу передбачає використання прав інтелектуальної власності у господарській діяльності.

Після прийняття ЦК та ГК України, у рамках яких була здійснена лише часткова кодифікація норм, що регулюють відносини інтелектуальної власності, продовжувалося напрацювання спеціального законодавства.

Наступним кроком в удосконаленні правового регулювання відносин інтелектуальної власності стало прийняття у 2004 році Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [100]. Значна кількість норм цього Закону присвячувалася питанням інтелектуальної власності. Відповідно до

Закону Україна взяла на себе відповідальність впроваджувати стандарти охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що прийняті в державах-членах Європейського Союзу.

Також 14 вересня 2006 року був прийнятий Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»[94], який передбачав забезпечення розвитку та захисту інтелектуального потенціалу України. З цього закону вбачається, що твори науки разом з іншими об'єктами права інтелектуальної власності (такими як винаходи, корисні моделі, комп'ютерні програми, комерційні таємниці, ноу-хау) віднесено до об'єктів технології, що являють собою наукові та науково-прикладні результати процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Фізичних осіб (творців, співавторів) віднесено цим же законом до суб'єктів трансферу технологій.

Звичайно, що названі акти не регулювали окремо відносини співавторства. Їх правове регулювання здійснювалося у контексті регулювання авторських відносин загалом, що є логічним та єдино правильним.

Особливо важливе значення для України набула Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, ратифікована Україною 16 вересня 2014 року [154]. Цей документ містить положення, що стосуються різних галузей права, в тому числі і права інтелектуальної власності. Зокрема, питанням інтелектуальної власності присвячена глава 9 Угоди. Головними цілями Угоди є спрощення створення і комерційного використання інноваційних продуктів та продуктів творчої діяльності на території Сторін та досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності.

Угода про асоціацію містить положення, що регулюють питання авторського права та суміжних прав, торговельних марок, географічних зазначень, промислових зразків, патентів, топографій напівпровідникових продуктів тощо. У додатках до глави 9 Угоди наведений перелік директив та

розпоряджень Європейського Союзу у сфері інтелектуальної власності, які Україна зобов'язується імплементувати у своє законодавство.

Кілька норм Угоди присвячені регулюванню відносин співавторства, в тому числі і на твори наукового характеру. Так, ст. 162 Угоди передбачає норму про строк чинності авторського права. Відповідно до ч. 2 цієї статті у випадку, якщо твір створено у співавторстві, строк, що згадується у пункті 1 цієї статті, обчислюється з дати смерті автора, який помер останнім.

У ст. 163 Угоди йдеться про правову охорону авторського права на кінематографічні або аудіовізуальні твори. Твори науки, про що йтиметься у наступних підрозділах, можуть бути створені і як аудіовізуальні твори (наприклад, відео лекції, які викладаються в мережі Інтернет, зокрема YouTube). Так, режисер-постановник аудіовізуального твору розглядається як його автор або один з його авторів, але сторони можуть визначити інших співавторів на такі твори. При цьому строк охорони авторського права на аудіовізуальні твори спливає не раніше, ніж через 70 років з дати смерті останньої з групи визначених за життя осіб, незалежно від того, чи зазначені ці особи як співавтори. Звертаємо увагу на імперативне законодавче положення про те, що до складу співавторів на аудіовізуальні твори включаються щонайменше режисер-постановник, автор сценарію, автор діалогів і композитор музики, спеціально створених для використання в аудіовізуальному творі.

У ст. 181, 187 Угоди йдеться про охорону прав на комп'ютерні програми та бази даних та наголошується на можливості створення цих об'єктів авторського права у співавторстві. Ці твори також можуть носити науковий характер.

На виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС урядом було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав», який було зареєстровано у Верховній Раді України у лютому 2018 р.[93]. Цікавим є положення законопроекту про те, що особа, яка не є автором

твору науки (строки чинності авторського права на який минули), але яка здійснить його оприлюднення, набуває авторських прав на такий твір науки. У висновку головного експертного управління ВРУ вказано, що такий законодавчий підхід є необґрунтованим, оскільки у проекті не визначено особливостей цих творів, які підтверджували б необхідність подовженого строку захисту названих прав[16]. Справді законопроект не містить пояснення щодо правової природи не оприлюдненого твору наукового характеру і необхідності надання йому подовженої правової охорони.

На сьогодні законодавство України у сфері інтелектуальної власності продовжує оновлюватися з урахуванням визнаних світових стандартів, практики його застосування та динамічного розвитку інтелектуальних відносин. Підтримуємо обґрунтовану та висловлену у науковій літературі періодизацію національного законодавства у сфері інтелектуальної власності, відповідно до якої розвиток сучасного інтелектуального права України можливо поділити на такі періоди: I період – становлення національного законодавчого регулювання відносин інтелектуальної власності 1991-1996 роки; II період – конституційне закріплення основоположних засад охорони інтелектуальної власності в Основному Законі нашої держави 28 червня 1996 року, подальша новелізація законодавства у сфері інтелектуального права. Цей період тривав до прийняття Цивільного та Господарського кодексів України; III період – часткова кодифікація законодавства про інтелектуальну власність у зв'язку з прийняттям та введенням у дію ЦК України 2003-2004 роки; IV період – гармонізація інтелектуального права України з правом Європейського Союзу [34, с. 58].

У сфері регулювання відносин співавторів творів науки законодавству відводиться основоположне значення. Але на регулювання цих відносин значний вплив мають і інші регулятори. Це, насамперед, договірне регулювання. Адже саме договір між співавторами конкретизує їхні відносини, дозволяє спроектувати, на основі принципу свободи договору, загальні правові приписи, дозволи чи імперативи на конкретну ситуацію.

Договір між співавторами є безпосереднім регулятором відносин між ними як щодо створення твору науки, спільної творчої співпраці, строків її здійснення, спільного використання твору чи його частин, так і щодо інших можливих спільних повноважень співавторів. Хоча безпосереднє розпорядження майновими авторськими правами на його підставі не здійснюється. Для цього передбачені окремі види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Важливе значення у регулюванні відносин, пов'язаних зі створенням та використанням творів, у тому числі творів науки, відіграє судова практика. Саме судова практика є надійним індикатором ефективності правового регулювання. Як практика місцевих судів, що виносять рішення у конкретних справах, так і узагальнена практика Вищих судових інстанцій, їх роз'яснення, постанови, правові позиції дозволяють, насамперед, виявити проблеми правового регулювання, прогалини у ньому, уніфікувати тлумачення окремих оціночних понять, уніфікувати правові підходи щодо розгляду окремих категорій справ тощо. У сфері авторського права прийнято низку постанов, роз'яснень та конкретних правових позицій. Це, зокрема: Постанова ВС України від 4 червня 2010 року «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»[101]; Постанова ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаної із захистом прав інтелектуальної власності» [96], а також оглядові листи: ВГС України від 22 січня 2007 року «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист права на об'єкти авторського права і суміжних прав (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України) [114], ВГС України від 19 листопада 2013 року «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)»[97] ВГС України від 28 лютого 2017 року «Про деякі питання практики застосування

господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності»[198]та інші.

Об'єкти авторського права, у тому числі твори науки, широко популяризуються у цифровому середовищі. Про використання авторських та суміжних прав у мережі Інтернет йдеться у низці Рекомендацій ДСІВ [124; 125; 126; 127; 128]. Такі Рекомендації не є нормативними актами, хоча мають практичну цінність. Їх положення можуть ураховуватися заінтересованими суб'єктами, але не є загальнообов'язковими правилами, не є регуляторами.

У науковій літературі відносини співавторства на твори науки практично не досліджувалися. Слід звернути увагу на позиції, що викладені в підручниках та посібниках з права інтелектуальної власності, щодо співавторства на твори науки. Так, у більшості виданнях науковий аналіз проблем співавторства саме на твори науки практично не здійснюється.

Традиційним є підхід, відповідно до якого у навчальній літературі здійснюється характеристика об'єктів авторського права, серед яких виділяють письмові твори, якими можуть бути, в тому числі, твори науки. Так, як зазначає Крижна В.М., норми, що охороняють творчий результат, постійно змінюються і ускладнюються під впливом науково-технічного прогресу, який безперервно породжує нові форми відтворення та розповсюдження інтелектуального продукту. Далі автор слушно зазначає, що наукові твори перебувають під правовою охороною на міжнародно-правовому рівні, оскільки Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності включила їх в коло об'єктів авторського права[49, с. 6].Справді, аналізуючи положення Закону України «Про авторське право та суміжні права» можна стверджувати, що твір науки слід віднести до літературних письмових творів.Такі ж думки висловлені і теоретиками [68, с. 70].

В науковій літературі також наголошують на нерозривний зв'язок науки, освіти (як сфери, де наукові твори розповсюджені найбільше) та виробництва. Зокрема, як слушно стверджує Підпригора О.А., наука не може успішно

розвиватися, якщо виробництво не забезпечить її необхідними інструментами, приладами, устаткуванням. Виробництво не може прогресувати без розвитку науки, а будь-який прогрес суспільства неможливий також без добре налагодженої системи освіти. Сучасна цивілізація тримається на трьох «китах» – освіта, наука, культура, і там, де занепадає один із цих «китів», країна переходить до групи «слаборозвинутих» [74, с. 4]. Погоджуємося з думкою цього провідного науковця, оскільки значення наукової творчості важко переоцінити.

Тенденції розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо у другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст., свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою діяльністю суспільства. На це наголошує Орлюк О.П., яка також відзначає, що там, де поважають науку, люди живуть краще, адже досягнення інтелектуальної діяльності зумовлюють рівень виробництва, культури, освіти тощо [68, с. 16].

Щодо місця твору науки в системі авторського права висловлюються різні думки. Так, у науковій літературі висловлюється думка, що твір науки належить до більш широкої групи об'єктів інтелектуальної власності – до результатів художньої творчості та здобуває правову охорону з моменту створення [49, с. 8]. Інші автори стверджують, що твори науки – це твори духовної творчості, і не має значення рівень наукового твору. Зокрема, навіть якщо науковий твір, наприклад, дисертаційна робота, не відповідає вимогам, встановленим Вищою атестаційною комісією Кабінету Міністрів України, він охороняється законом як об'єкт інтелектуальної діяльності [44, с. 7]. Також є думка, що твори науки – це літературна творчість [74, с. 13; 68, с. 29]. Дійсно, враховуючи те, що твір науки – це один з об'єктів авторського права, на нього поширюється правовий режим літературного твору з усіма ознаками, які йому притаманні.

В інших навчальних виданнях наголошують, що гарантією розвитку науки та освіти є результати творчої діяльності в гуманітарній сфері [44, с.

4]. Тому твори науки, які доволі часто створюються у співавторстві, безумовно, сприяють розвитку науково-технічної діяльності. Наукова діяльність – це, безсумнівно, творчий процес [74, с. 4].

Загалом практично у всіх наукових виданнях з інтелектуальної власності автори акцентують увагу на необхідності розвитку наукової та науково-технічної творчості, адже це вважається важливим чинником розвитку держави. Зокрема, як стверджують окремі автори, у поєднанні з науково-технічною діяльністю наукова творчість є необхідною умовою формування матеріально-технічної основи суспільної формації [44, с. 4]. Погоджуємося з думкою Підпригори О.А., що твори науки – це товар, і людина творить у більшості випадків не заради власного задоволення, а для створення товару вищого гатунку і завдяки його продажу прагне поліпшити власне життя і життя своїх близьких [74, с. 6].

Дослідження правової природи творів науки у науковій літературі зустрічається нечасто. Слід звернути увагу на позицію Орлюк О.П., яка зазначає, що під науковими творами розуміють будь-які оригінальні письмові твори наукового, науково-технічного, науково-популярного і прикладного характеру. Враховуючи, що правова охорона твору не залежить від його змісту, наукові твори набувають правової охорони в силу факту створення та вираження в об'єктивній формі [68, с. 127]. Погоджуємося з Орлюк О.П., що науковий твір набуває правової охорони не тому, що його зміст має науковий характер, а тому, що він має творчий характер і відображений на матеріальному носії, наприклад, у книзі, брошурі, статті, дисертації, звіті тощо.

Окрім того, в науковій літературі характеризують відносини співавторства без деталізації сфери використання твору, наприклад, сфера науки, однак нерідко наголошують на можливості саме співавторства на твори науки [74, с. 35; 44, с. 9]. При цьому, як вказують ці автори, у багатьох випадках твори науки створюються двома або кількома особами, тобто спільною творчою працею кількох співавторів.

Щодо проблем співавторства, які потребують додаткового дослідження, можна виділити наступні: суб'єктний склад, незаслужене співавторство, почесне авторство, псевдо авторство, відсутність усталеної практики укладання угод між співавторами, здійснення спільних прав співавторами тощо.

На проблеми правильного визначення суб'єктного складу учасників відносин співавторства на твори науки наголошує у своїх працях О. Радкевич. Зокрема, на його думку, суб'єктами авторського права на твори науки є педагогічні працівники, зокрема, викладачі, майстри виробничого навчання, методисти та інші учасники навчально-виховного процесу, в ході якого створюється й використовується навчально-методична продукція, яка може створюватися у співавторстві, головною ознакою якого є спільна праця двох чи більше педагогічних працівників, заснована на творчому характері [123].

На проблеми незаслуженого співавторства, почесного авторства, псевдо авторства звертає увагу у своїх дослідженнях О.М. Ренн, який відзначає, що узурпація наукового авторства чи співавторства, необґрунтоване їх присвоєння, претензії на співавторство з іншою особою без її згоди, співавторство у фальсифікованих публікаціях входять до переліку вчинків, що кваліфікуються як порушення наукової етики [129, с. 112]. Справді вказана тематика потребує додаткового дослідження, оскільки нерідко співавторство на твори науки може бути присвоєне без відповідних на те підстав.

На відсутність усталеної практики укладання угод між співавторами, що призводить до виникнення спорів, пов'язаних із використанням твору, наголошує у своїх наукових дослідженнях Г.О.Ульянова. Так, вона звертає увагу на те, що у науковій літературі зазначається про необов'язковість, а інколи й про повне заперечення необхідності укладання угод між співавторами [156, с. 147]. Неврегульованість чинним законодавством змісту такого договору залишає на розсуд сторін як коло питань спільного здійснення прав, так і правила їх вирішення. Зазвичай необхідним і доцільним є внесення

до нього умов про спосіб прийняття рішення щодо розпоряджання майновими правами, про способи майбутнього використання об'єкта і пов'язані з цим обов'язки кожної зі сторін, про розподіл доходів від використання або плати, одержаної від відчуження прав, умов про представництво інтересів співволодільців одним із них чи третьою особою тощо [182, с. 152-153].

А.О.Котляр також наголошує, що співавторство може бути встановлене в судовому порядку, коли, хоча й не було попередньої згоди, але фактично твір став результатом творчої діяльності двох чи більше осіб [47, с. 97]. Справді питання укладення договору між співавторами твору науки є досить актуальним та потребує ґрунтовного аналізу, оскільки роль договору у цих відносинах як регулятора складно переоцінити. Такий договір може детально врегулювати відносини між співавторами.

У науковій літературі звертають увагу і на необхідність здійснення заходів щодо підтримки науки, оскільки до досягнень науковця або наукової спільноти висувають жорсткі вимоги. Так, саме наукометричні показники є одним із чинників, що визначають впливовість науковця чи наукового колективу у дзеркалі світової та вітчизняної науки [50,с. 147]. Тому побудова мереж наукового співавторства відповідних фахівців є досить актуальним питанням.

На необхідність правової охорони інтелектуальної власності науково-педагогічних працівників звертає увагу О.С. Яворська, яка слушно наголошує на тому, що охорону та захист прав інтелектуальної власності вищих навчальних закладів та учасників освітнього процесу щодо результатів наукової, науково-технічної та інших видів діяльності регламентує спеціальне законодавство, яке не завжди є досконалим. Окрім того, Яворською О.С. звернуто увагу на суперечливі законодавчі підходи щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності у разі створення твору у зв'язку з виконанням трудового договору [174, с. 113]. Ці проблеми, які напряду стосуються співавторства, потребують додаткового наукового аналізу.

Окремо слід відзначити проблему наукового плагіату, яка досить активно дискутується у науковій літературі [167; 157, с. 78; 175, с. 79]. Справді науковий плагіат є доволі поширеним явищем, відтак необхідно дослідити способи захисту прав авторів та співавторів від вказаного порушення. Детальна характеристика вказаної проблеми та шляхів її вирішення буде здійснено у подальших підрозділах цього наукового дослідження.

Таким чином є потреба у проведенні комплексного наукового дослідження різних аспектів набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності співавторів твору науки.

1.2. Поняття, ознаки твору науки як об'єкта правової охорони

Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року [18] не встановлювала переліку об'єктів правової охорони чи критеріїв віднесення тих чи інших об'єктів до сфери дії авторського права. У ст. 1 Конвенції йдеться про обов'язок кожної договірної держави забезпечити достатню і ефективну охорону прав авторів на літературні, наукові і художні твори, як-от: твори письмові, музикальні, драматичні та кінематографічні, твори живопису, графіки та скульптури.

Бернська конвенція [7] уточнює поняття «літературні і художні твори» (ст. 2). Воно охоплює усі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-от: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії.

Твори науки – це літературні твори, тому положення вказаних конвенцій прямо стосуються творів наукового характеру.

У науковій літературі наголошують, що найбільш поширеною формою інтелектуальної діяльності в гуманітарній сфері є саме літературна діяльність, результатом якої є твори науки і художньої літератури [68, с. 17].

У чинному законодавстві України не наводиться визначення твору науки, як і не наводиться визначення об'єкта авторського права загалом. На законодавчому рівні встановлюється лише невичерпний перелік об'єктів авторського права. Такий перелік наведено у ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» та у ст. 433 ЦК України. Загальні засади надання правової охорони всім об'єктам авторського права, в тому числі і творам науки, визначені у ч. 2 ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» – правовій охороні підлягають твори як оприлюднені, так і не оприлюднені; як завершені, так і незавершені; незалежно від їхнього призначення, жанру, обсягу, мети. Тому твір науки цілком підпадає під ці критерії як об'єкт авторського права. Твори науки охороняються як такі незалежно від сфери наукової діяльності, від обсягу такого твору, від способу його оприлюднення (або ж такий твір може бути не оприлюднено взагалі).

Як зазначено у постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» при вирішенні питань про те, чи є конкретний результат об'єктом авторського права, суду слід ураховувати:

- об'єктом правової охорони є лише такий результат, який створений творчою працею;

- доки не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею. Таким чином при вирішенні конкретних спорів щодо об'єкта правової охорони нормами авторського права, суди опираються на презумпцію творчого характеру праці, результатом якої є такий об'єкт;

– правовій охороні як об’єкт авторського права підлягає твір, виражений в об’єктивній формі, а не його зміст.

Хоча не зовсім вірним є твердження про те, що охороняється об’єктивна форма, а не зміст твору. Зміст твору науки якраз і підлягає правовій охороні. Адже будь-яке використання твору, наведення уривків, цитат з нього є правомірним, якщо дотримуються авторські права (особисті немайнові – обов’язкове зазначення імені автора, співавторів, виплата авторської винагороди, крім випадків правомірного використання твору без виплати винагороди тощо). Саме з охороною змісту твору науки пов’язана проблема плагіату – неправомірного використання чужого результату інтелектуальної праці, що видається за власний науковий доробок.

Чіткіше сформульована норма спеціального Закону. Так, відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі. Лаконічнішою є норма ч. 3 ст. 433 ЦК України – авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі. У Постанові Пленуму ВГС зазначено, що підлягають охороні літературні та інші твори, в яких викладено (описано, проілюстровано) відповідні ідеї, методики тощо.

Ці законодавчі положення мають логічне пояснення і є правильними. Однак, якщо критично протлумачити їх, то можна зробити висновок, що твір науки може містити у змісті і ідеї, і теорії, і принципи, і методи, і процедури, і процеси, і концепції, і відкриття тощо. У такому разі виникає питання, про обсяг правової охорони такого твору. Законодавець не дає визначення ідей, теорій, принципів тощо. Водночас положення про них нерідко є частиною творів науки. Так, у підручнику «Право інтелектуальної власності» за ред. Проф. Орлюк О.П. наведено принципи патентного права [68, с. 320]. Ці принципи викладено автором як основні положення, що пронизують усю

систему патентно-правових норм і служать основою для її подальшого розвитку. Тобто це науковий погляд щодо певних засадничих основ патентного права. Виникає питання, чи охороняються такі і подібні наукові позиції як твір науки.

На нашу думку, слід зважати на ознаки твору як об'єкта авторського права. Так, твір повинен мати творчий характер і відповідну форму вираження. Тому, якщо автор-науковець справді доклав творчих зусиль, напрацював авторські ідеї, які лягли в основу наукового твору, такий твір повною мірою є об'єктом авторського права та підлягає правовій охороні.

Сутність твору науки власне і полягає в тому, що автор-науковець (або ж співавтори) обґрунтовує, висуває, пояснює, доповнює тощо нові наукові твердження, які включають в себе як твердження-ідеї, так і поняття певних явищ, інститутів, їх ознаки, засади існування, теорії тощо. І цей зміст твору повинен охоронятися авторським правом, якщо він має творчий характер.

Таким чином, об'єктом правової охорони авторським правом є такі результати інтелектуальної діяльності людини у сфері науки, які:

1) є результатом саме творчої наукової діяльності. Безумовно, поняття «творча діяльність» носить оціночний характер. Дати його змістовне визначення для практичного застосування неможливо. У будь-якому разі творча діяльність – це нове, раніше невідоме, оригінальне, авторське. Це багатогранне поняття як з точки зору характеру, змісту, напряму, сфери його прояву, так і з точки зору правової охорони результату.

2) результат наукової творчої діяльності має бути вираженням в об'єктивній формі. Саме за цією ознакою результату творчої діяльності надається правова охорона. Без об'єктивної форми виразу об'єкт як такий не існує. Відповідно до ч. 2 ст. 433 ЦК України твори є об'єктами авторського права незалежно від способу чи форми вираження. Але саме «вираження» (тобто – форма) повинні бути. Спосіб чи форма вираження можуть бути різними: усний вираз (оскільки про усну форму буквально не може йтися, адже «форма» уже передбачає об'єктивний вираз, об'єктивність; для

прикладу, лекція професора, доцента), письмова форма (наукова стаття, підручник, посібник тощо), об'ємне зображення (малюнок, скульптура тощо, що використовується у наукових цілях).

У ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» наведено простий перелік об'єктів авторського права. У ст. 433 ЦК України такий перелік подано як певною мірою систематизований порядок.

Перш за все до об'єктів авторського права віднесено літературні та художні твори, зокрема, романи, поеми, статті та інші письмові твори. Термін «літературні» твори охоплює і твори в галузі науки незалежно від форми їхнього виразу.

Драматичні твори, музично-драматичні твори, музичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори призначені для показу на сцені не мають наукового характеру, відтак їх не можна визнавати творами науки.

Окремим об'єктом є аудіовізуальні твори, що фіксуються на певних матеріальних носіях (кіноплівці, магнітній плівці, компакт диску) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень), аналогових або дискретних сигналів, що відображають рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), сприйняття котрого можливе за допомогою того чи іншого екрану. Аудіовізуальний твір є послідовністю кадрів, але не окремі кадри. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдфільми та інші. Такі твори можуть бути різного спрямування, у тому числі наукового. Аудіовізуальні твори можуть бути творами наукового характеру, якщо вони спрямовані на поширення нових знань. Так, поширеною є практика знімання відео-лекцій з різних навчальних дисциплін з подальшим виставленням цих аудіовізуальних творів для загального доступу в мережу Інтернет [8; 149; 59]. Такі твори можуть створюються у співавторстві.

Твори живопису, архітектури, скульптури та графіки є видами образотворчого мистецтва і зазвичай не мають наукового характеру. Вони переважно створюються та існують в єдиному екземплярі та тісно пов'язані з

матеріальною формою втілення. У цьому і проявляється їхня особливість як об'єктів авторського права та об'єктів цивільного обігу.

Правова охорона надається похідним творам: перекладам, адаптаціям, аранжуванням та іншим переробкам літературних творів, включно з творами науки.

У п. 15 ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права» йдеться також про збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини. Такі об'єкти правової охорони можуть мати місце у сфері наукової творчості.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 433 ЦК України комп'ютерні програми зазначені як окремий об'єкт авторського права, що охороняється як літературний твір у розумінні ст. 2 Бернської конвенції.

Чотирнадцятого травня 1991 року була прийнята Директива Європейського Союзу «Про правову охорону комп'ютерних програм» [113], у якій зазначено, що держави будуть охороняти комп'ютерні програми авторським правом як літературні твори. У ст. 10 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) [155] зазначено, що комп'ютерні програми у вихідному або об'єктному коді охороняються подібно до охорони, що надається літературним творам за Бернською конвенцією.

У науковій літературі висловлюються думка, що комп'ютерна програма може розглядатися як твір наукового характеру. Так, алгоритми, методи, ідеї, теорії, формули, використані при розробці комп'ютерної програми, додають їй риси наукового твору, тобто галузеву належність до об'єктів авторського права [24, с. 26; 159, с. 133-134]. Окрім того, інші автори наголошують, що елементи змісту, внутрішньої та зовнішньої форм не є сталими і залежать від виду та призначення комп'ютерної програми, а відтак програма прикладного характеру подібна до літературного твору наукового жанру, а ігрового

характеру – до мультимедійних творів [73, с. 10]. Комп'ютерна програма може запускати певний технічний процес, який обов'язково повинен завершуватися результатом, і у цьому контексті комп'ютерна програма близька до об'єктів патентного права [152, с. 255].

З аналізу вказаних позицій вбачається, що комп'ютерна програма може бути твором наукового характеру за умови, що теорії, формули, які використані при її розробці, мають наукову складову, та результат, який зумовлює використання комп'ютерної програми має наукове значення.

Науковим твором може бути і компіляція даних (база даних), якщо вона за добором або за упорядкуванням складових частин є результатом інтелектуальної діяльності (п.3 ч. 1 ст. 433 ЦК України). Компіляція даних (бази даних) – це об'єктивна форма подання й організації даних (статей, розрахунків тощо), систематизованих таким чином, щоб ці дані могли бути знайдені й опрацьовані за допомогою комп'ютера. Творчий характер цього об'єкта проявляється в особливому підборі й організації даних, незалежно від того, чи є ці дані об'єктами авторського права. У ст. 10 Угоди ТРІПС зазначено, що компіляція даних або іншої інформації в електронній чи іншій формі, яка завдяки відбору або упорядкуванню її змісту є результатом інтелектуальної творчої діяльності, охороняється як така. Така охорона не поширюється власне на дані або інформацію і не стосується будь-якого авторського права, яке вже існує на самі дані або інформацію.

Аналогічні підходи відображені і у прийнятій 11 березня 1996 року Директиві Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» [112]. Відповідно до ст. 1 Директиви «база даних» означає зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів. Бази даних, які через підбір чи упорядкування їхнього вмісту є власним інтелектуальним творінням автора, захищаються як такі авторським правом. Ніякі інші критерії для визначення того, чи підлягають вони такому захисту, не застосовуються. Такий об'єкт може бути створений і у науковій

сфері. Прикладами баз даних у науковій сфері є науково-метричні бази, такі як Webofscience [188], Scopus [185], Westlaw [187], IndexCopernicus [184], HeinOnline [183] та інші. Ці електронні ресурси зазвичай створюються у співавторстві, оскільки одна особа не в змозі забезпечити належне формування та функціонування вказаних об'ємних баз даних. Завдяки використанню вказаних науково-метричних баз даних науковці мають доступ до великої кількості наукових доробків авторів з усього світу.

Слід заважати, що майнове право інтелектуальної власності на твір не пов'язане з правом власності на матеріальний об'єкт, у якому виражено твір. Відповідно до ст. 12 Закону «Про авторське право і суміжні права» та аналогічної за змістом норми ст. 419 ЦК України авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, у якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки. Передання права на матеріальний об'єкт не тягне за собою передання права на використання твору.

Виходячи з наведеного для надання правової охорони твору науки, актуальними є загальні умови надання правової охорони, що мають бути дотримані у разі створення будь-якого твору. Кваліфікація твору як власне твору науки немає правового значення. Але для повного і всебічного урахування інтересів авторів (співавторів) таких творів все ж потрібно ураховувати певні особливості.

У науковій літературі наголошують на важливості правильного визначення співвідношення правової охорони наукових творів, що передбачена нормами авторського права, і вимог, що ставлять до таких творів наукові співтовариства, а також відповідні державні експертні установи щодо їх наукового рівня [68, с. 127]. Дійсно науковий рівень – це дуже оціночне поняття, і у різних випадках для окремих видів творів ставляться досить специфічні вимоги щодо рівня, якому повинен відповідати той чи інший науковий твір. Головна вимога до наукових творів з боку наукового співтовариства – це високий рівень змісту, послідовність, творчий розвиток

існуючих поглядів і уявлень, оскільки науковий твір не створюється на порожньому місці, а ґрунтується на попередніх наукових знаннях— відкритих, встановлених чи доведених законах, теоріях, методах [68, с. 127].

Слід погодитися з думкою Штефан О.О., яка вказує, що науковий твір може уточнювати, розширювати, змінювати закони, теорії, зробити переворот у науковому знанні, довести математичними і логічними методами, експериментальними даними зовсім новий і незвичайний результат, навіть змінити картину світу [68, с. 127].

Основним нормативним актом, що визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для її провадження, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади, є Закон України від 26 листопада 2015 року «Про наукову і науково-технічну діяльність» [105].

Визначення поняття «науки» у цьому Законі не наведене. У найбільш загальному виразі наука – це сфера діяльності людини, спрямована на отримання (вироблення і систематизацію у вигляді теорій, гіпотез, законів природи або суспільства тощо) нових знань про навколишній світ. Основою науки є збирання, оновлення, систематизація, критичний аналіз фактів, синтезних знань або узагальнень, що описують досліджувані природні або суспільні явища та (або) дозволяють будувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами і прогнозувати їх перебіг [64].

У ст. 1 Закону наведені визначення низки понять, що мають значення для характеристики твору науки як об'єкта правової охорони. Зокрема, наукова діяльність визначена як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Саме у результаті такої діяльності можуть бути створені об'єкти інтелектуальної власності, оскільки характерною ознакою є її творчий характер.

Відповідно до Закону слід розрізняти науково-організаційну діяльність як діяльність, спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності; науково-педагогічну діяльність як педагогічну діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю та науково-технічну діяльність як наукову діяльність, спрямовану на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки.

Також у Законі наведене поняття наукової (науково-технічної) роботи як наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, проведених з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання.

Суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності, проводячи прикладні та фундаментальні наукові дослідження, можуть отримувати різні результати. Прикладні наукові дослідження це – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань. Фундаментальні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх

взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

У результаті проведення фундаментальних або прикладних наукових досліджень можуть отримуватися наукові результати. Відповідно до п. 22 ст. 1 Закону науковим результатом є нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову тощо. Науково-технічний (прикладний) результат – одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику.

Науково-технічний (прикладний) результат може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо. Результатом науково-технічних (експериментальних) розробок можуть стати нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, об'єкти права інтелектуальної власності, нові або істотно вдосконалені послуги.

Зважаючи на складність виконуваних завдань, більшість наукових розробок створюються кількома особою, у співавторстві.

Таким чином аналіз відповідних положень Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» дозволяє зробити висновки про науковий твір як результат певного виду діяльності суб'єктів наукової творчості, що отримує свою об'єктивну форму виразу через конкретні прояви. У творі науки можуть бути втілені різні науково-технічні, прикладні результати та розробки. Отримані результати можуть втілюватися у формі наукового видання. Відповідно до п. 18 ст. 1 Закону: наукове видання – твір (узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання тощо) наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить інформацію про результати наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, теоретичних чи експериментальних досліджень (науково-дослідне видання); підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); науково систематизовані дані чи матеріали, що відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення, що відповідають вимогам національних стандартів, інших нормативних документів з питань видавничого оформлення, поліграфічного і технічного виконання.

На нашу думку, твір науки містить в собі науковий результат призначений для подальшої реалізації як самим автором, так і іншими суб'єктами. Науковий результат, який описано у творі науки, призначений для

поширення та може бути доведено до стадії практичного використання як самим автором, так і іншими особами.

Вважаємо, що твір науки як об'єкт права інтелектуальної власності має наступні ознаки:

- це об'єкт авторського права, різновид літературного твору;
- створений як правило суб'єктом (суб'єктами) наукової діяльності;
- є результатом інтелектуальної творчої діяльності відповідного суб'єкта (суб'єктів);
- містить результати здійсненого автором (авторами) наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі;
- результати наукового дослідження зазвичай призначені для подальшого поширення та практичного застосування;
- не є технічним рішенням у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси);
- у випадках, встановлених законодавством, підлягає процедурі наукового рецензування;
- у випадках, встановлених законодавством, має відповідати певним вимогам щодо змісту та форми виразу (вимоги до автореферату дисертацій, до тексту дисертації, до наукової статті тощо).

На основі аналізу теоретичних положень щодо наукового твору, що висловлені у науковій літературі, та на основі аналізу нормативно-правових актів у даній сфері, доцільно сформулювати наступне визначення твору науки. Так, твір науки – це твір, створений як правило суб'єктом наукової діяльності, що містить результати здійсненого автором самостійного наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі та мають прикладне значення;

Створюючи твір науки, його автор (автори) здійснює наукове дослідження певного виду. Тому і науковий твір містить в собі результати здійсненого автором (авторами) наукового дослідження. Власне наукові дослідження (фундаментальні та прикладні) є способом здійснення наукової

діяльності. Ці результати включають в себе нові знання в певній сфері наукової діяльності, які призначені для подальшого поширення та практичного застосування. Науковий твір створюється саме з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату.

Отже, твір науки повинен обов'язково містити науковий результат, тобто нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. З аналізу положень закону [105] вбачається, що науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо.

Твір науки – це не технічне рішення у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси). Тому твір науки слід відмежувати від науково-технічного (прикладного) результату, яким є об'єкти патентного права – винаходи, корисні моделі, і які за своєю суттю є не твором, а технічним рішенням у певній сфері технологій. Водночас окремі елементи заявки на винахід (корисну модель) можуть вважатися творами наукового характеру, якщо вони відповідають ознакам твору як об'єкта авторського права. Так, заявка на винахід (корисну модель) містить опис винаходу (корисної моделі), формулу винаходу (корисної моделі) та реферат. Опис винаходу (корисної моделі) повинен викладатися у визначеному порядку і розкривати суть винаходу (корисної моделі) настільки ясно і повно, щоб його зміг здійснити фахівець у зазначеній галузі. Формула винаходу (корисної моделі) повинна виражати його суть, базуватися на описі і викладатися у визначеному порядку ясно і стисло. А реферат складається лише для інформаційних цілей і він не може братися до уваги з іншою метою, зокрема

для тлумачення формули винаходу (корисної моделі) чи визначення рівня техніки [110].

Опис та формула винаходу (корисної моделі) оприлюднюються в офіційному бюлетені Укрпатенту після опублікування відомостей про видачу патенту. Ці відомості стають загальновідомими. Водночас у науковій літературі вказують, що віднесення матеріалів заявки на винахід (корисну модель) до об'єктів авторського права є неоднозначним, дискусійним та прямо не врегульованим [160]. Зокрема, закон не вимагає, щоб при подальшому використанні цієї інформації обов'язково зазначалося ім'я автора цього тексту (опису, формули винаходу, зокрема).

Водночас при створенні опису та формули винаходу їх автор (винахідник) докладає інтелектуальної творчої праці. Тому, якщо ці письмові твори наділені ознаками об'єкта авторського права, вони можуть охоронятися як твори науки, але з певними особливостями. Зокрема, автор (співавтор) не може заборонити їх використання (поширення), оскільки вони офіційно оприлюднені Укрпатентом. Винахідник (інший суб'єкт патентного права) може заборонити використання винаходу (корисної моделі), водночас не може заборонити використання відомостей, які розкривають технічну суть його творіння.

Показовим у цьому плані є таке судове рішення. Позивач звернувся до суду з позовом про визнання недійсним патенту на корисну модель «спосіб рекламування товарів та послуг» від 10.08.2007 року, виданого на ім'я відповідача, мотивуючи свої вимоги тим, що у 2005 р. Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України позивачу, як одному з співавторів твору наукового характеру було видане свідоцтво про реєстрацію авторського права [136].

Позивач вважає, що згідно змісту опису цієї корисної моделі, вона за описом та способом розміщення співпадає з твором, права на який належать позивачеві як співавтору. У зв'язку з тим, що свідоцтво про авторське право на твір було видано раніше за деклараційний патент, останній не відповідає такій

умові патентоздатності як «новизна», чим і порушує право позивача. На нашу думку, право позивача порушено внаслідок неправомірного використання його твору відповідачем шляхом відображення його змісту у заявці на корисну модель. Умова патентоздатності корисної моделі «новизна» відсутня, бо корисна модель не була новою на момент подання заявки на отримання патенту.

Суд позов задоволити, покликаючись в рішенні на висновок судової експертизи, яка встановила тотожність опису корисної моделі відповідача і змісту твору, права на який належали позивачу. Справді, винахід є новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Рівень техніки включає всі відомості, які стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки до Укрпатенту. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», деклараційний патент на винахід (корисну модель) видається під відповідальність його власника за відповідність винаходу (корисної моделі) умовам патентоздатності. Судом було встановлено, що авторське право на твір наукового характеру виникло у позивача раніше від дати пріоритету заявки на корисну модель відповідача.

З цієї судової справи вбачається, що однією з форм використання твору науки може бути його відображення в описі об'єктів патентного права, зокрема винаходу, корисної моделі. Таке використання можливе лише за згодою суб'єктів авторського права на відповідні твори.

Науковий твір може проходити процедуру наукового рецензування. У випадках, передбачених законом, таке рецензування є обов'язковим. Йдеться про наукові статті, опубліковані тези доповідей на конференціях, підручники, посібники тощо. Так, статті аспірантів, здобувачів, подані до друку у відповідне наукове фахове видання, проходять кілька етапів наукового рецензування – науковий керівник, навчальний підрозділ, до якого прикріплений здобувач (кафедра, зокрема), експерти відповідного фахового видання тощо.

Рецензування потрібне для того, щоб визначити, чи поданий автором (співавторами) твір справді є твором наукового характеру та чи він відповідає вимогам щодо змісту та форми відповідного наукового твору. Твір, який не пройшов таке рецензування, як наслідок не буде опубліковано, або допущено до подальшого етапу (наприклад, дисертація не виноситься на захист).

Водночас, цей твір продовжує бути об'єктом авторського права – письмовий твір, але не наукового характеру. У багатьох випадках результати наукового рецензування твору є оціночним процесом, і, наприклад, стаття, яка не пройшла рецензування в одному фаховому виданні, може успішно пройти таке рецензування в іншому науковому виданні (і як результат стаття буде опублікована).

Окремі твори науки затверджуються або рекомендуються до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу. Такі дії також слід вважати різновидом наукового рецензування. Зазвичай твір науки подальшому також проходить редакційно-видавниче опрацювання.

У певних випадках твори науки мають відповідати заданим параметрам. Зокрема, чітко встановлені вимоги до дисертацій, що подаються на здобуття наукових ступенів. Відповідно до п. 9 Порядку присудження наукових ступенів [83] дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку.

До дисертації, що містить науково-прикладні результати, повинні додаватися документи, що підтверджують практичне використання отриманих здобувачем результатів – впровадження у виробництво, достатню дослідно-виробничу перевірку, отримання нових кількісних і якісних показників,

суттєві переваги запропонованих технологій, зразків продукції, матеріалів тощо, а до дисертації, що містить теоретичні наукові результати, – рекомендації щодо їх використання. Дисертація не створюється у співавторстві, але якщо у дисертації використані ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими опубліковані наукові праці, здобувач повинен відзначити цей факт у дисертації та в авторефераті з обов'язковим зазначенням конкретного особистого внеску в такі праці або розробки.

Дисертація виконується з галузі науки та за науковою спеціальністю відповідно до переліку, який затверджує МОН, і повинна відповідати паспорту наукової спеціальності, затвердженому МОН.

Теми дисертацій пов'язуються, як правило, з основними науково-дослідними роботами, що виконуються вищими навчальними закладами або науковими установами і затверджуються вченими (науково-технічними) радами для кожного здобувача окремо.

Встановлені вимоги щодо обсягу дисертації. Зокрема, дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук повинна мати обсяг основного тексту 11-13, а для суспільних і гуманітарних наук – 15-17 авторських аркушів, оформлених відповідно до встановлених вимог [15].

За змістом докторська дисертація повинна містити наукові положення та науково обґрунтовані результати у певній галузі науки, що розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук повинна мати обсяг основного тексту 4,5-7, а для суспільних і гуманітарних наук – 6,5-9 авторських аркушів, оформлених відповідно до встановлених вимог.

За змістом кандидатська дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

Серед умов присудження наукових ступенів наявність опублікованих праць, які відображають основні наукові результати дисертації. До таких

належать: монографії; посібники (для дисертацій з педагогічних наук); статті у наукових, зокрема електронних, фахових виданнях України; статті у наукових періодичних виданнях інших держав з наряду, з якого підготовлено дисертацію. До опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, належать дипломи на відкриття; патенти і авторські свідоцтва на винаходи, державні стандарти, промислові зразки, алгоритми та програми, що пройшли експертизу на новизну; рукописи праць, депонованих в установах державної системи науково-технічної інформації та анотованих у наукових журналах; брошури, препринти; технологічні частини проектів на будівництво, розширення, реконструкцію та технічне переоснащення підприємств; інформаційні карти на нові матеріали, що внесені до державного банку даних; друковані тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, шкіл тощо.

Відповідно до п. 13 Порядку докторської і кандидатської дисертації супроводжуються окремими авторефератами обсягом відповідно 1,3-1,9 і 0,7-0,9 авторського аркуша, які подаються державною мовою відповідно до встановлених вимог.

Видами творів науки є узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, дисертація, підручники, посібники, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання, статті у наукових фахових та інших виданнях.

Багато наукових творів створюються у співавторстві. Так, підручники, посібники зазвичай мають колектив авторів. Статті, інші наукові праці також часто написані у співавторстві.

Для твору науки як одного з об'єктів права інтелектуальної власності якраз важливо встановити співвідношення між формою вираження твору та його змістом, ідеями, концепціями, що виражені, обґрунтовані в творі. Науковий твір, як і будь-який твір, охороняється авторським правом. Вказівка

саме на поняття «науковий» не має правового значення, але слугує додатковою інформацією про існування певних особливостей, що можуть вплинути на надання правової охорони його автору (співавторам). Якщо у науковому творі описані ідеї, концепції, вирішення, методи тощо, то самі по собі вони не є об'єктами охорони авторським правом. Твір охороняється як цілісний та недоторканий. Самі ж концепції, методи тощо (але не ідеї, які не охороняються взагалі) можуть охоронятися патентним правом з дотриманням умов патентоздатності відповідно до норм патентного права. Наприклад, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, результати селекційних досягнень тощо.

У творі науки може бути описане наукове відкриття. У такому разі саме відкриття підлягає правовій охороні як самостійний об'єкт інтелектуальної власності. Твір, у якому воно описане, охоронятиметься авторським правом.

У ст. 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [42] зазначено, що інтелектуальна власність включає права, що відносяться до наукових відкриттів. Правовому регулюванню прав інтелектуальної власності на наукове відкриття присвячена глава 38 ЦК України, що включає лише дві статті: ст. 457 – Поняття наукового відкриття та ст. 458 – Право на наукове відкриття.

Відповідно до ст. 457 ЦК України науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Для наукового відкриття характерна його фундаментальність, світова новизна. Особливістю наукового відкриття порівняно з іншими об'єктами інтелектуальної власності є, насамперед, його абсолютна цінність, що не залежить від можливості його практичного використання на даному етапі.

Наукове відкриття за визначенням у ст. 457 ЦК України має вносити докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Варто погодитися з думкою, висловленою у науковій літературі, що результати наукового відкриття не можуть використовуватися на шкоду людству. А тому потрібні законодавчі

застереження та обмеження на такі випадки. За сферою дії такі обмеження мають носити міжнародний характер та забезпечуватися надійними механізмами контролю[34, с. 389].

Специфіка наукового відкриття полягає у тому, що людина, опираючись на свій інтелект, встановлює існуючі закономірності, властивості та явища матеріального світу. У цьому її заслуга перед людством загалом. Ураховуючи фундаментальність наукового відкриття, воно не може бути об'єктом виключного права особи (осіб), що його зробили. На відміну від інших об'єктів права інтелектуальної власності, відкриття не має ознак абсолютної новизни, хоча і є результатом інтелектуальної діяльності людини. Тому будь-яка особа може безоплатно використовувати його на свій розсуд. Але і його автор має право на справедливу винагороду за свій вклад у прогресивний поступ людства. У науковій літературі висловлюється думка, що регулювання відносин, пов'язаних зі створенням і використанням наукових відкриттів, повинно бути передбачене спеціальним законодавством, оскільки ні патентне право, ні авторське право не вирішують завдання охорони прав учених на вперше отримані ними фундаментальні результати наукових досліджень і не передбачають заходів для ефективного їх використання [68, с. 455]. Інші автори наголошують на тому, що наукові відкриття не можуть бути об'єктом будь-якого виключного права, бо є надбанням людства [86, с. 261].

Наукове відкриття може бути описане у творі. Але у такому випадку слід розмежовувати сам твір як об'єкт правової охорони та відкриття, що охороняється в особливому порядку. У науковій літературі наголошують, що наукове відкриття слід відмежовувати від наукових творів, оскільки авторсько-правова охорона поширюється на форму вираження творів науки, а в наукових відкриттях навпаки – охороняється зміст [86, с. 264].

На сьогодні відсутній спеціальний нормативний акт щодо регулювання відносин у зв'язку зі здійсненням наукового відкриття. Загальні положення про права інтелектуальної власності до наукових відкриттів можуть застосовуватися зі значними застереженнями. Адже у межах права

інтелектуальної власності неможливо визначити критерії, кваліфікаційні ознаки, за якими наукове відкриття можливо кваліфікувати як таке. Видається, що такі ознаки, критерії тощо неможливо визначити і на законодавчому рівні. Це прерогатива науки за напрямками дослідження.

Проте на законодавчому рівні мають бути урегульовані питання підтвердження прав авторства на наукове відкриття, виплати винагороди автору та джерела таких виплат.

Варто законодавчо закріпити право автора на подання заявки про зроблене ним відкриття. Заявка мала б включати власне заяву та обґрунтування зробленого відкриття (його опис, креслення, формули, схеми тощо). Оскільки йдеться про наукове відкриття, то заявка мала б скеровуватися до НАН України. Для підтвердження факту наукового відкриття повинна проводитися фахова експертиза провідними науковцями за сферою наукових знань, до яких відноситься зроблене відкриття. На підставі експертного висновку, автору мав би видаватися диплом. Доцільно законодавчо закріпити строки та форми проведення відповідних публікацій про подану заявку на певне наукове відкриття, експертні висновки та про видачу диплому.

Процедурні питання оформлення прав на наукове відкриття можуть закріплюватися окремим нормативним актом за аналогією з оформленням прав на винаходи. Принципова відмінність полягає у тому, що з факту наукового відкриття у його автора не можуть виникати майнові права, аналогічні до майнових прав власника патенту на винахід.

З факту наукового відкриття у його автора (авторів) виникають особисті немайнові права: право на визнання його (їх) автором наукового відкриття; право протидіяти будь-якому посяганню на права на наукове відкриття, що здатне нанести шкоду честі або репутації автора; на присвоєння науковому відкриттю імені автора (співавторів); вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням наукового відкриття, якщо це можливо; вимагати нерозголошення його імені як автора і не згадування його в публікаціях.

Виплата винагороди автору – це суспільне визнання його праці, що втілилася у вагомому фундаментальному результаті. Оскільки наукове відкриття є надбанням людства, то не може йтися про майнові права інтелектуальної власності його автора (авторів). Виплата винагороди має здійснюватися за рахунок держави, оскільки насамперед її громадяни мають право скористатися результатами такого відкриття. Хоча варто зауважити, що наукове відкриття не може носити виключно внутрідержавний чи національний характер. Це – загальнолюдське надбання. Саме ж наукове відкриття, зроблене громадянином держави, підвищує її авторитет.

Суб'єктом прав на наукове відкриття може бути виключно фізична особа чи група осіб. За відсутності спеціального правового регулювання, у разі, якщо наукове відкриття здійснила група осіб, то відносини між ними урегульовуються договором, за аналогією з договором між співавторами творів, що охороняються авторським правом.

Не виключено, що наукове відкриття може бути зроблене у зв'язку з виконанням трудових обов'язків. У такому разі складно вирішити питання розподілу прав між особою (особами), що здійснили відкриття та роботодавцем. На думку О. Яворської, можливе застосування норм за аналогією права, зокрема, норм ст. 429 ЦК України – права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору. Але, зважаючи на фундаментальність наукового відкриття, не може йтися про виплату особі, що його здійснила, лише винагороди на підставі трудового договору чи іншого договору з роботодавцем [34, с. 391].

Відповідно до ч. 1 ст. 429 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. На сьогодні таких випадків закон не встановлює. Але цілком можливо, що у разі наукового відкриття,

зробленого у зв'язку з виконанням трудового договору, якраз і може виникнути ситуація, за якої роботодавець може претендувати на окремі особисті немайнові права на таке відкриття. Адже переважно фундаментальні наукові відкриття потребують значних фінансових та матеріальних витрат, які у поєднанні з індивідуальними інтелектуальними зусиллями окремого працівника чи їх групи можуть мати вагомий ефект. Оскільки для окремої особи (осіб) такі витрати непосильні, то саме роботодавець може надати необхідні матеріальні, фінансові та інші ресурси. У такому разі він може претендувати і на окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на наукове відкриття. Тому ці питання теж потребують чіткого законодавчого регулювання.

Свого часу на тридцять четвертому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав-учасниць СНД 7 квітня 2010 року було прийнято Модельний закон про охорону прав на наукові відкриття [63]. По суті – це єдиний акт, який урегулював процедуру реєстрації та посвідчення прав на наукове відкриття. У 2004 році народними депутатами України IV скликання С. Ніколаєнком, І. Юхновським, М. Родіоновим був унесений проект Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття» [111], який так і не був прийнятий.

На сьогодні відносини, пов'язані з науковим відкриттям, залишаються неурегульованими. У науковій літературі також наголошують на те, що в Україні відсутнє правове регулювання наукових відкриттів нормами спеціального законодавства [68, с. 456]. Тому варто погодитися зі слушною думкою про необхідність прийняття окремого нормативного акта для їх урегулювання. І хоча наукові відкриття здійснюються не щодня та навіть і не щороку, потреба у чіткому та ефективному правовому регулюванні цих відносин усе ж є актуальною, оскільки йдеться про престиж національної науки та держави загалом, про надійну охорону прав талановитих представників народу, інтелектуальними зусиллями яких зроблені наукові відкриття [34, с. 391].

Отже, твір науки не є окремим об'єктом правової охорони авторським правом. Він розглядається як різновид літературних творів. Такий підхід втілений у національному законодавстві, міжнародно-правових документах, що стосуються авторського права, є правильним. Відповідно для надання правової охорони творам науки мають дотримуватися загальні умови надання правової охорони, що встановлені для будь-яких літературних творів: 1) твір науки має бути результатом саме творчої наукової діяльності. Творча наукова діяльність як оціночне поняття – це нове, раніше невідоме, оригінальне, авторське; 2) результат наукової творчої діяльності має бути вираженим в об'єктивній формі. Спосіб чи форма вираження можуть бути різними: усний вираз (оскільки про усну форму буквально не може йтися, адже «форма» уже передбачає об'єктивний вираз, об'єктивність), письмова форма, об'ємне зображення.

Спеціальними нормативними актами, що урегульовують відносини у сфері наукової творчості, можуть встановлюватися вимоги щодо обсягу, форми вираження та змісту окремих творів науки: монографій, навчальних посібників, наукових статей, дисертацій, авторефератів тощо.

Разом з тим для повної і всебічної правової охорони прав авторів творів науки варто ураховувати низку особливостей. У творі науки можуть втілюватися концепції, методи, способи розв'язання конкретних наукових задач, які самі по собі не охороняються авторським правом. Їх права охорона може здійснюватися патентним правом або як наукове відкриття. На сьогодні відсутній національний нормативний акт, що урегулював би відносини у разі здійснення наукового відкриття. Нормативних положень, що закріплені у ЦК України щодо наукових відкриттів, є недостатньо. Тому необхідним є розроблення та прийняття окремого нормативного акту, у якому варто урегулювати процедурні моменти надання правової охорони, права автора (авторів) наукового відкриття, порядок та джерела виплати справедливої винагороди за наукове відкриття.

1.3. Поняття, ознаки співавторства на твори науки

Відповідно до ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» співавторами є особи, спільною творчою працею яких створено твір. Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Аналогічна норма встановлена і у ст. 436 ЦК України з уточненням, що частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору.

Оскільки йдеться про спільну творчу працю, то співавторами є виключно особи фізичні. Саме фізичній особі – людині – притаманна творчість, в тому числі і наукового характеру. Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» первинним суб'єктом, якому належить авторське право, є автор твору. За визначенням, що наведене у ст. 1 Закону, автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. Закон не встановлює жодних вимог до особи автора. Це цілком вірно, адже здатність творити належить людині як істоті духовній, соціальній. На цю здатність не впливають правові приписи, вимоги чи інші стандарти. Тому автором може бути будь-яка фізична особа, незалежно від обсягу її право-дієздатності. Як суб'єкт цивільних правовідносин фізична особа повинна мати як правоздатність, так і відповідний обсяг дієздатності. Саме від обсягу дієздатності залежить можливість діяти у цивільному обороті – вчиняти правочини, нести відповідальність тощо.

У сфері інтелектуальної власності автор як творець може бути як неповнолітньою, малолітньою, так і недієздатною особою. Для визнання такої особи творцем обсяг її дієздатності не має правового значення. Проте, коли йдеться про здійснення прав інтелектуальної власності, то за відсутності належного обсягу дієздатності, автор не зможе здійснювати окремі права чи певні повноваження.

Вважаємо, що творцем твору науки за загальним правилом може бути лише повнолітня дієздатна особа. Малолітня чи неповнолітня не може бути суб'єктом авторського права на твір науки, оскільки вченим (автор наукового твору) може бути особа, яка як мінімум має вищу освіту та продовжує навчання як здобувач наукового ступеня. З цього правила в окремих випадках можливі винятки, але такі ситуації трапляються доволі нечасто.

Тобто усе зазначене вище повною мірою стосується і авторства на твори науки. Загалом твір науки, як такий, у якому втілені конкретні наукові результати, може створити особа, що не має відповідної освіти, диплому тощо. Але у встановлених випадках автор має відповідати певним вимогам. Зокрема, у Законі «Про наукову та науково-технічну діяльність» [105] наведені визначення окремих суб'єктів наукової діяльності.

У Законі введено поняття «вченого», «наукового працівника» тощо. Так, вченим є фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати, а молодим вченим є особа віком до 35 років, яка має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років, який має науковий ступінь доктора наук або навчається в докторантурі. Варто зауважити, що у визначенні родового поняття «вчений» не йдеться ні про освітній рівень, ні про жодні інші характеристики, тоді як для молодого вченого уже встановлена низка вимог.

Розмежовується поняття «наукового працівника» і «науково-педагогічного працівника». Зокрема, науковий працівник – це насамперед вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Науково-педагогічний працівник – це вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством.

Відповідно до ст.58 Закону України «Про вищу освіту» [91]науково-педагогічні працівники зобов'язані провадити наукову діяльність. Такий же обов'язок покладається і на наукових працівників, проте редакційно норма ч. 1 ст. 58 Закону сформульована невдало. Тому і складається враження, що обов'язок провадити наукову діяльність покладається виключно на науково-педагогічних працівників.

Саме визначення понять «науково-педагогічний», «науковий працівник» наведені у ст. 53 Закону «Про вищу освіту». Отже, науково-педагогічні працівники – це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність.Наукові працівники – це особи, які за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно здійснюють наукову, науково-технічну або науково-організаційну діяльність та мають відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання.

Таким чином, на підставі наведених норм можемо стверджувати, що у встановлених законом випадках авторами творів науки можуть бути спеціальні суб'єкти: вчені, наукові, науково-педагогічні працівники. Вимоги, яким вони повинні відповідати, встановлюються законодавством у сфері наукової, науково-технічної творчості та освітянським правом.

Відповідно зазначені суб'єкти можуть бути співавторами у разі створення твору науки спільною творчою працею.

У науковій літературі вироблено декілька концепцій визначення співавторства:

«обмежувальна концепція» – співавторство можливе лише у тому випадку, якщо співавтори, працюючи разом над єдиним твором, створили такий об'єкт, у якому неможливо виокремити частини, створені конкретним автором;

«розширювальна концепція» – створеним у співавторстві буде вважатися будь-який спільний твір, якщо автори, об'єднуючи свої зусилля, зробили кожен свій вклад в єдиний твір, об'єднавши свої частини спільним задумом [68, с. 156; 156, с. 146].

На підставі аналізу норм ст. 436 ЦК України, ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» можливо виокремити такі характеристики співавторства:

- 1) факт спільної творчої праці осіб над єдиним об'єктом;
- 2) факт творчого внеску кожного зі співавторів;
- 3) створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму.

Для констатації факту співавторства усі ці факти ураховуються разом узяті. Факт спільної творчої праці окремих авторів над науковим твором не означає спільної праці у буквальному сенсі. Визначальним у цьому процесі буде той факт, що результатом такої праці є цілісний об'єкт. Кожен зі співавторів вносить свій творчий внесок, але у сукупності з іншими напрацюваннями з'являється новий цілісний твір.

Внесок кожного має носити творчий характер. Вагоме значення має презумпція творчого характеру праці, результатом якої є об'єкт інтелектуальної власності. Для права інтелектуальної власності притаманні низка правових презумпцій, закріплення яких на законодавчому рівні дозволяє уникнути зайвих процедур у процесі встановлення того чи іншого факту. Інколи для спростування факту, що відбувся, необхідним є судове

спростування презумпції. Однією з важливих презумпцій є презумпція творчого характеру праці, результатом якої є об'єкт інтелектуальної власності.

Зазначена презумпція сформульована у п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав»: якщо не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею [101].

У п. 25 постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначено: у вирішенні питань про те, чи є конкретний результат об'єктом авторського права, суду слід враховувати, що таким є лише той результат, який створено творчою працею; доки не доведено інше, результат інтелектуальної діяльності вважається створеним творчою працею [96].

Виходячи з наведеного, презумпція творчого характеру праці у разі створення об'єкта авторського права, покликана захищати насамперед інтереси автора (співавторів). На цю обставину слушно звертають у наукових публікаціях [175, с. 81]. Адже автор (співавтори) мають право зареєструвати своє авторство у встановленому порядку [81]. З фактом такої реєстрації не пов'язані жодні правові наслідки, на відміну від сфери патентного права. Факт державної реєстрації авторського права може слугувати доказом у сукупності і іншими на користь автора твору, але з ним не пов'язані правовстановлюючі наслідки. Тому у разі державної реєстрації авторського права автор не зобов'язаний доводити якісь обставини. Його авторство пов'язується з фактом створення твору (презумпція авторства).

У разі виникнення спору щодо авторства функціональне значення презумпції творчого характеру проявляється у тому, що особа, яка позивається до автора має спростувати як творчий характер праці, так і факт авторства. Автор, незалежно від факту державної реєстрації авторського права, не зобов'язаний наводити докази на підтвердження своїх прав. Презумпція

захищає його. Тягар доказування відсутності творчого характеру праці покладається на позивача. Судові спори, в яких застосовується презумпція авторства та презумпція творчого характеру праці, результатом якої є об'єкт авторського права, доволі поширені.

Так, до Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська звернулась позивач із позовною заявою, в обґрунтування якої послалась на те, що вона є співавтором англomовного твору та його назви – посібника та ніколи нікому не передавала авторських прав на цей твір. Відповідач в 1996 році опублікував вказаний твір накладом 50000 примірників без дозволу позивача, без укладання з нею відповідного договору. Позивач вважає своє авторське право порушеним шляхом використання оригінальної назви її твору без погодження з нею, без укладення будь-якого договору. Просила суд стягнути з відповідача на свою користь моральну шкоду у розмірі 50000 гривень.

Розглядаючи спір, суд у мотивувальній частині рішення вказав, що спільне авторство позивача та відповідача на твір підтверджене шляхом наведення їх прізвищ на примірниках твору із зазначенням знаку охорони авторського права. За таких обставин, враховуючи, що правовідносини між позивачем, її співавтором та відповідачем щодо зазначення певним чином авторства на певні частини твору не були врегульовані ані видавничим договором, ані будь-яким іншим договором – у суду відсутні підстави вважати авторське право позивача порушеним. Тобто суд застосував презумпцію авторства, виходячи з того, що кілька осіб вказані авторами на примірнику наукового твору. І оскільки за змістом ст.12 Закону України «Про авторське право і суміжні права» позивач, як другий співавтор твору, не має право без достатніх підстав відмовити у дозволі іншому співавтору на опублікування та інше використання твору, і позивачем таких підстав не наведено, суд вважає дану позовну вимогу безпідставною, що зумовлює необхідність відмовлення в її задоволенні [132].

Презумпція творчого характеру спростовується у разі встановлення плагіату: оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого

твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Плагіат, на жаль, непоодиноким явищем у науковій сфері.

При розгляді відповідних спорів у судах для правильної кваліфікації щодо об'єкта на предмет чи є він результатом творчої праці, суди призначають відповідну експертизу з урахуванням постанови Пленуму ВГС України від 23 березня 2012 року «Про деякі питання практики призначення судових експертиз зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності» [99].

Праця кожного співавтора має бути творчою. За цією ознакою не можуть визнаватися співавторами особи, що надавали організаційну, технічну або матеріальну допомогу у створенні твору (консультанти, рецензенти, редактори тощо). Але, наприклад, відповідно до п. 3. 4. Положення про авторське право у картографії [78] співавторство редактора, наукового консультанта, рецензента, перекладача, програміста чи іншого виконавця робіт при створенні картографічного твору виникає у випадку, якщо ці роботи спричинили суттєві зміни змісту чи форми твору.

Щодо наступної ознаки, характерної для співавторства – створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Це означає, що такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму. Цінність твору та його сприйняття як об'єкта охорони авторським правом полягає саме у його сприйнятті як самостійного, єдиного, цілісного твору. Якщо він створювався у роздільному співавторстві, за якого кожна частина, створена окремим автором може використовуватися самостійно, все одно твір без такої частини (частин) втрачає свою цілісність. Тому і при неподільному співавторстві твір, що складається з окремих доробків окремих авторів, що можуть використовуватися самостійно як окремі об'єкти, усе одно сприймається як цілісний, єдиний об'єкт правової охорони. У цьому і проявляється особливий

правовий режим та специфіка правової охорони твору, створеного у співавторстві.

Відповідно до ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» відносини між співавторами визначаються угодою (договором), укладеною між ними. Договір є регулятором відносин між співавторами. Його наявність чи відсутність не впливають на обсяг правової охорони прав співавторів відповідно до чинного законодавства. У такому договорі співавтори, опираючись на принцип свободи договору, можуть урегулювати свої відносини, деталізуючи законодавчі положення чи відступити від них та урегулювати свої відносини на власний розсуд.

Критерії визначення співавторства встановлено й в зарубіжній практиці. Так, відповідно до законодавства США твір співавторів визначається як твір, створений спільною працею двох або більше авторів, які домовились про те, що їх внески у створення твору є нерозривні або взаємопов'язані частини єдиного цілого. Оцінюючи вагомість внесків кожного зі співавторів, суди керуються так званими «ліберальними» та «жорсткими» підходами. Відповідно до ліберального підходу створений твір повинен відповідати критеріям його охороноздатності як об'єкта авторського права незалежно від того, заслуговують чи не заслуговують належні співавторам частини твору на правову охорону. Жорсткий підхід передбачає, що частина твору, належна кожному співавтору, повинна мати самостійне значення в аспекті її охороноздатності відповідно до законодавства про авторське право. При розгляді справ про співавторство судовими органами США було розроблено відповідний тест для встановлення співавторства: твір співавторів повинен відповідати трьом критеріям: 1) кожен з партнерів згоден вважати іншого співавтором; 2) кожна з частин твору, створених партнерами, заслуговує самостійної правової охорони; 3) кожен з партнерів згоден на включення своєї частини до загального твору у статусі нерозривної частини [53, с. 74].

Співавторство має певну схожість із співробітництвом, при якому кілька осіб на виконання завдання замовника беруть участь у створенні колективного результату творчої діяльності.

Інколи у результаті поєднання різних творів, що створені різними авторами, з'являється новий твір, що є об'єктом правової охорони. Наприклад, енциклопедичні словники, тематичні збірники, наукові збірники, періодичні видання тощо. Проте автори творів, що ввійшли до такого роду збірників не є співавторами. Новий об'єкт є результатом творчих зусиль інших осіб.

Не виникає співавторства у разі спільного використання творів, що створені незалежно один від одного, але тісно взаємопов'язані у новому об'єкті правової охорони. Наприклад, автор твору і художник-ілюстратор: кожному з них належить авторське право на окремі самостійні об'єкти – відповідно на твір і на ілюстрацію.

Не виникає співавторства у разі використання з підстав і у порядку, встановленому законом, чужого опублікованого твору для створення нового, самостійного твору. Наприклад, не будуть визнаватися співавторами автор твору науки і автор сценарію, створеного на основі цього твору. Не є співавторами автор оригінального твору і особа, яка здійснила його переклад.

Таким чином, для встановлення факту співавторства з виникненням відповідних правовідносин між особами, необхідно встановити факт єдиного творчого задуму, у результаті втілення якого створюється цілісний твір. Твір має сприйматися як єдине ціле, незалежно від виду співавторства. Якщо і можливо виокремити якусь його частину як самостійний об'єкт, то без неї твір втратить свою цілісність як результат первісного творчого задуму.

Поділяємо обґрунтовану у літературі позицію, відповідно до якої для співавторства характерно:

- 1) спільна, добровільна, свідомо домовленість про творчу співпрацю з укладенням відповідного договору чи без такого;

- 2) факт творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта;

3) наявність цілісного об'єкта творчої співпраці, що за своїми ознаками є об'єктом правової охорони;

4) виникнення авторських прав на створений об'єкт як на єдиний, цілісний твір у його співавторів з факту його створення [68, с. 155; 34, с. 110; 29, с. 80].

Це справедливо і щодо співавторства на твори науки.

Отже, з факту створення твору спільною творчою працею виникає авторське право на твір загалом. Але разом з тим і кожен із співавторів має самостійні авторські права на створену ним частку твору, яка може використовуватися як самостійний об'єкт.

1.4. Види співавторствана твори науки

З аналізу норм ч. 1 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права», ч. 1 ст. 436 ЦК України можливо зробити висновок, що у результаті співавторства може створюватися твір як одне нерозривне ціле або твір, що складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Якщо результатом спільної творчої праці є цілісний твір (одне нерозривне ціле), то у такому разі йдеться про неподільне співавторство. Якщо ж твір складається з частин, кожна з яких може використовуватися самостійно, незалежно від інших частин твору, маємо приклад подільного співавторства.

У літературі доволі часто вживаються як синонімічні поняття: неподільне – нероздільне; подільне – роздільне співавторство. У змістовній відмінності ці поняття не розмежовуються, тому вживання різних термінів – питання граматичне.

Слушною видається думка В. А. Дозорцева, В. А. Хохлова, що створення колективного твору спільною творчою працею двох або декількох осіб означає не спільний процес праці, а досягнення спільного результату внаслідок творчих зусиль співавторів. Тобто, важливим є не те, як, у якій формі над створенням твору працювали його творці, а те, що цей твір став результатом їхніх спільних зусиль [28, с. 50; 161, с. 107]. Якщо такий твір має

науковий характер, то йдеться про спільну працю над твором науки. Водночас обидва суб'єкти повинні мати спеціальний статус вченого або іншого суб'єкта наукової діяльності.

В основу розмежування видів співавторства покладено такий критерій як характеристика твору та можливість його використання тільки в цілому або частинами. Цілісність твору буде визначатися первинним творчим задумом його співавторів, що спрямований на аналіз певної проблематики у різних сферах наукової діяльності. Твір науки є цілісним, не може поділятися на окремі частини без втрати первинного творчого задуму (результат неподільного співавторства). Твір науки складається з окремих частин, що є творчим доробком окремих авторів, кожна частина може використовуватися як самостійний об'єкт, але твір загалом, без окремої (окремих) частин втрачає свою цілісність, що визначалася первинним творчим задумом (результат подільного співавторства).

При створенні твору науки у співавторстві, незалежно від його виду виникають питання у двох аспектах:

- 1) використання твору науки самими авторами;
- 2) використання твору будь-якими іншими особами, окрім авторів, оскільки твір наукового характеру призначений для його використання та застосування іншими особами.

Варто зауважити, що правильна кваліфікація виду співавторства має значення насамперед для визначення режиму використання твору самими співавторами.

При неподільному співавторстві спільними творчими зусиллями створюється єдиний цілісний твір. Співавторам такого твору належить право на використання твору в цілому. Варто звернути увагу, що нормою ч. 1 ст. 436 ЦК України закріплена презумпція спільності використання співавторами твору, створеного у співавторстві. Інше, тобто, роздільне використання усього твору або його частин, має передбачатися угодою між співавторами.

Відповідно до норми ч. 1 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам; якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору; у разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

За таких законодавчих підходів вимагають з'ясування такі питання: якщо співавторів декілька, то чи кожен з них повинен давати згоду на опублікування та інше використання твору чи достатньо згоди лише одного з них. Прямої відповіді у ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» немає. У судовій практиці сформувалася позиція, висловлена в оглядовому листі ВГС України від 30 червня 2009 року «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку ВГС України): сам по собі факт належності авторського права на твір, створений у співавторстві, всім співавторам (ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права») не свідчить про нікчемність правочину щодо подальшої передачі прав на твір одним із авторів іншим особам [115]. З такої позиції випливає, якщо інше не передбачено договором чи законом, дозвіл на опублікування та інше використання твору може надавати один зі співавторів.

Якщо один зі співавторів погоджується на використання твору іншими особами, а інші безпідставно відмовляють у такому використанні, хоча у ч. 1 ст. 13 Закону вказано, що жоден зі співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору, то у такому разі спір має вирішуватися у судовому порядку. Аналогічно, якщо при згоді одного зі співавторів на використання твору, інші (інший) підставно відмовляють у наданні дозволу, то спір теж підлягає вирішенню у судовому порядку. Адже у таких ситуаціях, якщо кожна зі сторін

вважає свою позицію вірною (той зі співавторів, що погоджується на використання твору і інші (інший) безпідставно чи підставно відмовляють у наданні згоди), то тільки суд може встановити істину.

Для того, щоб уникнути судового розгляду спорів, несення відповідних витрат на судову процедуру, такі питання доцільно для користі самих співавторів вирішувати на договореному рівні, уклавши відповідний договір та урегулювавши свої відносини у ньому на взаємовигідних умовах.

Отже, використання твору, створеного у неподільному співавторстві, іншими особами потребує згоди хоча б одного співавтора з дотриманням авторських прав кожного відповідно до встановлених законодавчих вимог. Треті особи зі згоди співавторів можуть використовувати твір різними способами (переробка, адаптація, сценічна обробка, переклад тощо). Можливе використання частини твору як цитат, у програмах мовлення, уривків для публічного виконання тощо.

При будь-якому використанні твору, створеного у результаті неподільного співавторства, кожен зі співавторів має право на отримання винагороди за використання твору у рівних частках, оскільки неподільне співавторство не дає можливості виокремити частку кожного. Фактично спрацьовує презумпція рівності часток у творчому доробку кожного зі співавторів у разі створення твору у неподільному співавторстві.

Відповідно до п. 36 постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» за наявності спору про співавторство творів, що становлять нерозривне ціле, господарським судам слід виходити, зокрема, з факту визнання співавторства на момент опублікування твору. Це може бути підтверджено зазначенням імен співавторів на примірнику твору, волевиявленням співавторів, що виражене у договорах про передання прав, у публічних заявах тощо.

При подільному співавторстві спільною творчою працею створюється твір, що складається з кількох самостійних частин (глав, розділів тощо).

Кожна з таких частин може використовуватися самостійно (не як складова цілого твору, а як окремий об'єкт). Відповідно до норми ч. 2 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами.

За такого законодавчого підходу вагоме значення набуває зміст договору (в Законі вживається застаріле поняття «угода»), що укладається між співавторами. Адже відсутність договору утруднює розгляд спорів між співавторами щодо використання твору. У літературі висловлені пропозиції про стимулювання авторів до укладення договорів щодо використання творів у співавторстві, навіть висловлена пропозиція про внесення змін до п. 2 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: «Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, рекомендувати співавторам укладати угоду як про окреме використання частин твору, так і про порядок його використання як єдиного цілого. У разі відсутності такого договору кожен зі співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд» [33, с. 347]. Навряд чи така пропозиція має сенс, адже співавтори мають право на укладення договору між собою, опираючись на принцип свободи договору. Тому жодне спонукання, навіть з добрими намірами про інтереси співавторів, не має сенсу. Співавтори мають самостійно усвідомлювати значення договору як регулятора відносин між ними та свідомо приймати рішення про його укладення чи неукладення.

Варто враховувати припис ч. 4 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права», відповідно до якого винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо в угоді між ними не передбачається інше. Оскільки таке правило встановлене безвідносно до виду співавторства, то варто зробити певні зауваги щодо такого підходу. Таке правило цілком справедливе у разі створення твору у неподільному співавторстві. Оскільки неможливо встановити частку кожного зі співавторів

у створеному творі, то, відповідно, винагорода за використання твору належить їм у рівних частках. Але, якщо твір є результатом подільного співавторства, то застосування такого правила видається невірним. Винагорода за використання твору при подільному співавторстві мала б визначатися з урахуванням творчого доробку кожного зі співавторів. Також у разі самостійного використання кожним чи окремими співавторами своєї частини твору, що має самостійне значення, розмір винагороди уже має визначатися на договірних засадах між таким співавтором та особою, що використовує частину твору. Використовувана частина твору у такому разі складає уже окремий об'єкт, правовий режим якого не залежить від твору, з якого ця частина почерпнута.

Тому варто внести відповідні зміни до ч. 4 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» та викласти її у наступній редакції: «Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо інше не встановлено договором між ними». Ця норма є актуальною і для творів науки, оскільки доволі часто наукові дослідження здійснюються колективом авторів.

Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то винагорода за використання твору належить співавторам пропорційно до творчого внеску кожного, якщо інше не встановлено договором між ними.

У разі використання частини твору, яка має самостійне значення, розмір винагороди її автору визначається за домовленістю сторін.

Чинна редакція норми ч. 4 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» є додатковим стимулом економічного характеру для укладення договору між співавторами та максимального використання переваг договірного регулювання відносин між собою.

Щодо творів науки слід враховувати той факт, що у таких творах можуть описуватися методи, концепції, способи вирішення задач тощо, які не охороняються авторським правом. Тому при використанні творів науки як

його співавтори, так і треті особи мають чітко усвідомлювати, що складає предмет використання: власне твір як об'єкт охорони авторським правом чи об'єкти, що описані у творі та охороняються, наприклад, патентним правом.

У сфері наукової творчості маємо приклади створення творів як єдиних цілісних об'єктів правової охорони у результаті подільного чи неподільного співавторства. Також є випадки поєднання різних видів співавторства. Нариклад, Інтелектуальне право України – підручник за загальною редакцією професора Яворської О. С. є прикладом твору, створеного у результаті творчої праці колективу співавторів – приклад подільного співавторства. Кожна з частин цього підручника написана окремим автором та може використовуватися самостійно. Разом з тим, вилучення будь-якої частини окремого співавтора призведе до втрати цілісності та значимості об'єкта загалом. У цьому підручнику знаходимо приклади неподільного співавторства на окремі підрозділи. Таким чином, у одному творі поєднані різні види співавторства.

Також прикладом наукового видання із роздільним співавторством можна навести класичні підручники з права інтелектуальної власності – «Право інтелектуальної власності: Академічний курс» за загальною редакцією професора Орлюк О.П. (Київ, 2007 р.). «Право інтелектуальної власності» за загальною редакцією професора О. І. Харитонової (Київ, 2016 р.). Водночас в межах цих видань маємо приклад і нероздільного співавторства на наукові твори. Так окремі підрозділи у книзі «Право інтелектуальної власності: Академічний курс» за загальною редакцією професора Орлюк О.П. написані кількома особами без визначення творчого внеску кожного з них, зокрема, Орлюк О.П. у співавторстві з Штефан О.О. - § 2-3 глави 2; Орлюк О.П. у співавторстві з Дроб'язко В. С. - глава 3 розділу I; § 9 глави 11 розділу II; Орлюк О.П. у співавторстві з Андрощуком Г. О. - глава 14.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Правове регулювання співавторства на твори науки є окремим аспектом правового регулювання авторських прав. Законодавство України з авторського права включає як міжнародні правові документи, ратифіковані у встановленому порядку, що стали частиною національного законодавства, так і нормативні акти, прийняті у часи становлення та розвитку незалежної Української держави.

На підставі дослідження норм міжнародно-правових документів, що ратифіковані Україною, норм національного законодавства встановлено, що відсутнє спеціальне правове регулювання відносин співавторства у разі створення твору науки. Норми цих актів застосовуються до регулювання відносин, пов'язаних зі створенням творів науки у співавторстві.

На сьогодні законодавство України у сфері інтелектуальної власності продовжує оновлюватися з урахуванням визнаних світових стандартів, практики його застосування та динамічного розвитку інтелектуальних відносин. Залишається низка проблем, що пов'язані із суперечливими (відмінними, невідповідними, дублюючими) підходами. Норми спеціального законодавства не відповідають положенням ЦК України, урегульовують одні і ті ж відносини по-різному. Тому проблеми кодифікації норм у сфері інтелектуальної власності залишаються актуальними.

2. У міжнародних документах та у національному законодавстві твір науки розглядається як об'єкт правової охорони авторським правом у рамках більш загального поняття «літературні та художні твори».

На підставі аналізу норм міжнародно-правових актів, національного законодавства та наукових доктрин встановлені такі ознаки твору науки як об'єкта інтелектуальної власності: це об'єкт авторського права, різновид літературного твору; створений як правило суб'єктом (суб'єктами) наукової діяльності; є результатом інтелектуальної творчої діяльності відповідного суб'єкта (суб'єктів); містить результати здійсненого автором (авторами) наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій

галузі; результати наукового дослідження зазвичай призначені для подальшого поширення та практичного застосування; не є технічним рішенням у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси); у випадках, встановлених законодавством, підлягає процедурі наукового рецензування; у випадках, встановлених законодавством, має відповідати певним вимогам щодо змісту та форми виразу (вимоги до автореферату дисертацій, до тексту дисертації, до наукової статті тощо).

Запропоновано визначення твору науки як об'єкта авторського права – це твір, створений як правило суб'єктом наукової діяльності, що містить результати здійсненого автором самостійного наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі та мають прикладне значення.

3. Для твору науки як одного з об'єктів права інтелектуальної власності важливо встановити співвідношення між формою вираження твору, його змістом, ідеями, концепціями, що виражені, обгрунтовані в творі. Якщо у науковому творі описані концепції, вирішення, методи тощо, то самі по собі вони не є об'єктами охорони авторським правом. Твір охороняється як цілісний та недоторканий. Самі ж концепції, методи тощо (але не ідеї, які не охороняються взагалі) можуть охоронятися патентним правом з дотриманням умов патентоздатності відповідно до норм патентного права.

У творі науки може бути описане наукове відкриття. У такому разі саме відкриття підлягає правовій охороні як самостійний об'єкт інтелектуальної власності. Твір, у якому воно описане, охоронятиметься авторським правом.

На сьогодні відсутній спеціальний нормативний акт щодо регулювання відносин у зв'язку зі здійсненням наукового відкриття. Висловлені та обгрунтовані аргументи щодо необхідності прийняття окремого нормативного акту, у якому урегулювати питання підтвердження прав авторства на наукове відкриття, виплати винагороди автору та джерела таких виплат, процедурні питання оформлення прав на наукове відкриття.

4. Співавторами твору науки є виключно фізичні особи. Автор – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір і є первинним суб'єктом авторського права.

Автором твору науки може бути як будь-яка фізична особа, незалежно від її віку, освіти, обсягу право- дієздатності, так і спеціальні суб'єкти: вчені, наукові, науково-педагогічні працівники. Спеціальним законодавством можуть встановлюватися певні особливості правового статусу суб'єктів наукової діяльності. Усі вони можуть бути співавторами твору науки.

На підставі аналізу норм чинного законодавства обґрунтовані такі ознаки співавторства: 1) спільна творча праця осіб над єдиним об'єктом – твором науки; 2) творчий внесок кожного зі співавторів; 3) створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму.

Для констатації факту співавторства усі ці фактори ураховуються разом узяті.

Розмежоване співавторство на твори науки та інші схожі поняття (співробітництво, надання технічної, фінансової допомоги у створенні твору тощо).

5. На підставі аналізу чинного законодавства, наукових позицій, судової практики досліджено види співавторства: неподільне, подільне та права співавторів при різних видах співавторства.

При неподільному співавторстві створюється твір як одне нерозривне ціле. При подільному співавторстві спільною творчою працею створюється твір, що складається з кількох самостійних частин. Кожна з таких частин може використовуватися самостійно як окремий об'єкт.

Наведено аргументи на користь договірної регуляції відносин співавторів, що значно спрощує судовий розгляд спорів між ними.

З урахуванням спільних та відмінних рис при різних видах співавторства запропоновано внести зміни до ч. 4 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» та викласти її у наступній редакції:

Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо інше не встановлено договором між ними.

Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то винагорода за використання твору належить співавторам пропорційно до творчого внеску кожного, якщо інше не встановлено договором між ними.

У разі використання частини твору, яка має самостійне значення, розмір винагороди її автору визначається за домовленістю сторін.

РОЗДІЛ 2

ПРАВА СПІВАВТОРІВ ТВОРІВ НАУКИ

2.1. Підстави виникнення прав співавторів твору науки

Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Це положення справедливе і у разі створення твору у співавторстві. Між співавторами виникають правовідносини з факту створення твору. Змістом цих правовідносин є особисті немайнові та майнові права співавторів на спільно створений твір та права кожного на створену ним частку.

Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Однак зважаючи на поняття та ознаки твору науки, що наведене у попередньому розділі цієї роботи, необхідно детальніше дослідити умови виникнення авторського права на нього.

На захист прав творця спрямована презумпція авторства. Презумпція (лат. *presumptio* – «припущення») – закріплене в нормах права припущення про наявність чи відсутність певних фактів, які мають юридичне значення. На законодавчому рівні поняття «презумпція» не закріплено. Але його широко використовують науковці, на нього покликаються у правозастосовній діяльності. Будь-яка презумпція не є достовірним фактом. Це припущення про існування факту, який вважається дійсним, реальним, існуючим, поки не буде у встановленому (як правило, у судовому) порядку доведено інше. Правова презумпція безпосередньо закріплена у правовій нормі як імперативне правило. Це правило діє до того моменту, поки інше не буде встановлено правозастосовним рішенням компетентного органу [144, с. 206; 177, с. 100; 165, с. 806].

Презумпція авторства сформульована у ч. 1 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права»: за відсутності доказів іншого автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. Майже аналогічне положення зафіксоване у ст. 435 ЦК України: за

відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору. Примірником твору, як про це вказано у ст. 1 Закону, є його копія, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Виходячи з наведеного, презумпція авторства може бути застосована, якщо твір науки існує в матеріальній формі (підручник, посібник, стаття тощо). Але об'єктом правової охорони є і усні твори (п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону), наприклад, лекція, у якій виголошені певні наукові концепції, обґрунтовані певні явища, процеси тощо. Якщо авторське право на усний твір захищається аналогічно як на твори, виражені у матеріальній формі, то чи можна застосувати презумпцію авторства у такому разі? Адже в усних творах неможливо позначити імені їх автора. Можливо варто застосувати презумпцію авторства щодо усних творів по аналогії з її застосуванням щодо примірників творів: автором усного твору вважається особа, що його проголошує, якщо не доведено іншого.

Безперечно, що у разі усного проголошення наукового твору, його автор має покликатися на інших авторів із зазначенням їх імені у разі використання їхніх наукових доробків (як цитат, позицій, аргументів, методів, способів вирішення певних задач тощо).

Як зазначено у постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» розглядаючи справи про захист авторських прав, господарським судам слід виходити з презумпції авторства. Інші докази, пов'язані з авторством твору, досліджуються лише в разі, якщо авторство даної особи на твір оспорується або заперечується.

У ст. III Всесвітньої конвенції про авторське право зазначено, що будь-яка Договірна Держава, за внутрішнім законодавством якої неодмінною умовою охорони авторського права є дотримання формальностей, як-от: депонування примірників, реєстрація, застереження про збереження авторського права, нотаріальні посвідчення тощо має вважати ці вимоги

виконаними щодо всіх творів, які охороняються на підставі цієї Конвенції, і які вперше випущені в світ поза територією цієї Держави, автори яких не є її громадянами, якщо, починаючи з першого випуску в світ цих творів, усі їхні примірники, випущені з дозволу автора або будь-якого іншого власника його прав, носитимуть знак «С» із зазначенням імені власника авторського права і року першого видання. Цей знак, ім'я і рік випуску мають бути розташовані таким чином і на такому місці, які б ясно показували, що авторське право зберігається.

Всесвітня конвенція надає будь-якій Договірній Державі вимагати додержання формальностей чи інших умов для додержання та здійснення авторського права.

Відповідно до положень Бернської конвенції (ст. 15) для того щоб автор літературних і художніх творів розглядався, за відсутності доказів протилежного, як такий і допускався у країнах Союзу до порушення судового переслідування проти контрафакторів, достатньо, щоб його ім'я було позначене на творі звичайним чином.

Таким чином, загально визнаним знаком охорони авторського права є таке зображення – © (від англійського – copyright – авторське право) із зазначенням імені власника авторського права і року першого видання.

Відповідно до ч. 3 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» особа, яка має авторське право (автор, правонаступник, інша особа) для сповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, який складається з таких елементів:

латинська літера «С», обведена колом, – (зображення знака не наводиться);

ім'я особи, яка має авторське право;

рік першої публікації твору, що співпадає з положеннями Всесвітньої конвенції.

Знак охорони авторського права проставляється на оригіналі і кожному примірнику твору.

Автор має право зареєструвати своє авторство. З фактом державної реєстрації авторських прав не пов'язані конкретні правові наслідки. Наявність чи відсутність такої реєстрації не впливає на виникнення та можливість здійснення суб'єктами особистих немайнових чи майнових прав на створений спільною творчою працею твір.

Порядок державної реєстрації авторського права визначений постановою КМ України [81]. Для державної реєстрації авторського права до уповноваженого органу державної виконавчої влади (Департамент інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України) подається заявка, що повинна містити:

- а) заяву встановленого зразка, викладену українською мовою;
- б) примірник твору науки (оприлюднений чи неоприлюднений) у матеріальній формі.
- в) документ, що свідчить про факт і дату оприлюднення твору науки (за його наявності);
- г) документ про сплату збору за підготовку до реєстрації авторського права на твір;
- г) документ про сплату державного мита за видачу свідоцтва про державну реєстрацію;

Подання інших документів вимагається, якщо заявку подає не автор, а його представник – довіреність на такі повноваження; якщо за реєстрацією звертається правонаступник автора – то відповідні документи, на підставі яких відбувся перехід прав тощо.

Відповідальність за достатність та достовірність інформації, що наведена у заявці, несе автор або особа, яка звертається про державну реєстрацію.

Заявка про реєстрацію авторського права приймається до розгляду після одержання установою усіх документів. Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права на твір здійснюється протягом місяця від дати надходження до установи правильно оформлених документів.

Державна установа не проводить експертизу твору і не встановлює факт виникнення авторства.

На підставі рішення про реєстрацію авторського права на твір відомості про це заносяться до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір.

Після здійснення реєстрації установа публікує в своєму офіційному бюлетені визначені в установленому порядку відомості про реєстрацію авторського права на твір.

У процесі ведення Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір до нього можуть бути внесені різні відомості за клопотанням автора (щодо зміни прізвища, імені та по батькові автора (авторів) твору; зміни складу авторів тощо) чи за рішенням суду (у разі визнання реєстрації недійсною з підстав, встановлених законом).

Уповноважений орган державної виконавчої влади (Департамент інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України) у місячний строк від дати реєстрації видає безпосередньо (або надсилає) автору чи іншій особі, якій належать авторські права, свідоцтво встановленого зразка.

Таким чином факт державної реєстрації авторського права має повідомне (інформаційне) значення та може слугувати додатковим доказом у разі оспорювання авторства.

У цьому аспекті цікавим є судові рішення, у якому суд дійшов висновку про відсутність авторства на науковий твір. Так, у справі за позовом про відшкодування моральної шкоди та стягнення компенсації за порушення авторських прав суд відмовив у задоволенні позову [131]. Вимоги позову були обґрунтовані тим, що 05.06.2014р. відповідач публічно виступила в рамках заходу «Перший всеукраїнський форум податкових консультантів» з темою «Проблеми розвитку інституту податкового консультування в Україні та організаційно-правове регулювання податкового консультування: зарубіжний досвід» та відповідною презентацією. Автором свого виступу та презентації

відповідач зазначила себе, проте виступ відповідача, на думку позивача, є тотожним статті позивача «Організаційно-правове регулювання податкового консультування: зарубіжний досвід», яка опублікована в Науковому віснику Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України: збірник наукових праць (випуск 7-8 (110-111): Формування ринкових відносин в Україні). Позивач зазначила у позові, що лише на 5-ти слайдах виступу інформація скопійована з іншої статті позивача «Податкове консультування: зміст та стан розвитку в Україні та світі». Тому позивач вказала, що використані відповідачем частини статті позивача підлягають правовій охороні, оскільки є оригінальними та виникли внаслідок творчої діяльності автора. При цьому, використання відповідачем частини твору не є цитуванням, відповідач переклала об'єкт авторського права російською мовою, нанесла на слайди, які публічно представила та публічно з ними виступила, видаючи себе автором. Позивач наголосила в засіданні, що твір було оприлюднено відповідачем під власним іменем, без посилання на позивача як автора більшої частини цього наукового твору.

Але, незважаючи на аргументи позивача, суд відмовив в задоволенні позову з кількох підстав. Перш за все, позивач не довів наявності у нього авторського права на використаний відповідачем твір науки, оскільки судом було встановлено, що наукова стаття позивача в більшій її частині є повним або частковим відтворенням статей двох інших авторів із застосуванням автентичного перекладу з російської мови на українську. Цей висновок суду було зроблено без висновку судової експертизи шляхом порівняльного дослідження твору позивача і творів інших авторів. По-друге, слайдове супроводження виступу відповідача на Форумі містило посилання на використані джерела, серед яких була вказана Інтернет сторінка з науковою статтею позивача «Організаційно-правове регулювання податкового консультування: зарубіжний досвід». Тому відповідач у відповідності до вимог закону використала можливість цитування праці інших авторів, що належить до випадків вільного використання твору.

На нашу думку, спірним є висновок суду щодо відсутності потреби отримання відповідачем згоди позивача на використання матеріалів з його статті, оскільки доказів заборони позивачем права на відтворення своєї наукової статті матеріали справи не містять, а сам захід носив навчальний характер. З аналізу п.3 ч.1 ст. 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вбачається, що без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням його імені і джерела запозичення, допускається відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором. Твір позивача не стосувався поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань, тому дискусійним є висновок суду щодо можливості використання твору науки без згоди автора.

Водночас вільне відтворення примірників твору для навчання допускається без згоди автора чи іншої особи, яка має авторське право, зокрема, у випадку відтворення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті, про що вказано у п.1 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Але для застосування цієї норми суд повинен був встановити не лише навчальну мету заходу, а й факт використання невеликих уривків твору і обсяг їх використання.

В будь-якому разі рішення суду у вказаній вище справі слід оцінити критично, оскільки суд застосував взаємовиключні норми матеріального права. Так, суд встановив, що авторське право у позивача не виникло, бо сам позивач відтворив (а саме переклав) твори інших авторів без їх згоди. Тому позивач створив похідний твір. Творчий характер як ознака об'єкта авторського права відсутня. Відтак, відсутність самостійного авторського права у позивача не дає змоги суду застосовувати інші статті щодо випадків

вільного використання твору. Ці статті можна застосувати лише за умови наявності авторського права у позивача. Такий висновок суду неабезспірний.

Відповідно до ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. Аналогічна норма встановлена і у ст. 436 ЦК України з уточненням, що частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору. Зазначені положення застосовуються у разі співавторства на твори науки.

Для встановлення факту співавторства з виникненням відповідних правовідносин між особами, необхідно встановити факт єдиного творчого задуму, у результаті втілення якого створюється цілісний твір. Створення твору у співавторстві має визнаватися його авторами. Це може бути підтверджено зазначенням імен співавторів на примірнику твору, волевиявленням співавторів, що виражене у договорах про передання прав, у публічних заявах тощо.

У ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що відносини між співавторами визначаються угодою (договором), укладеною між ними. На нашу думку виникнення співавторства на твір, створений спільною творчою працею, не може пов'язуватися з фактом наявності чи відсутності договору між ними, а також ставитися у залежність від часу укладення такого договору: до створення твору, у процесі його створення чи уже після завершення праці над твором. Договір між співавторами може бути укладеним як до, так і у процесі створення твору. Не виключена можливість його укладення уже після створення твору.

Договір між співавторами за своєю правовою природою є цивільним договором, що може бути спрямованим або спрямований на створення об'єкта інтелектуальної власності, у якому урегульовані розподіл майнових прав

інтелектуальної власності між його сторонами, майбутні дії щодо використання твору тощо.

Проте цей договір не є самостійною правовою підставою виникнення авторських прав у співавторів. Його не можна розглядати і як правову підставу розпорядження майновими правами співавторів, оскільки таке розпорядження здійснюється на підставі інших договорів, перелік яких визначений у ст. 1107 ЦК України. У науковій літературі вказують, що це організаційний договір, що у сукупності з іншими юридичними фактами (фактом створення твору, фактом укладення договору щодо використання твору тощо) слугує підставою набуття та здійснення майнових прав на твір, створений у співавторстві [166, с. 131-132; 33, с. 350; 34, с. 108-109].

Як було встановлено у творі науки, створеному у співавторстві, можуть описуватися певні рішення, концепції, задачі, що не охороняються авторським правом. У такому разі для всебічної охорони прав його суб'єктів потрібно застосовувати підходи патентного права. Правова охорона такого твору буде носити комплексний характер.

На нашу думку, юридичним складом, що слугує правовою підставою виникнення авторських прав на твір науки, створений у співавторстві, є:

- факт спільної творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта;
- факт створення твору науки як єдиного цілісного об'єкта, який відповідає ознакам твору науки;
- укладення договору між співавторами (факультативний юридичний факт);
- державна реєстрація авторських прав (факультативний юридичний факт);
- патентування об'єктів, що описані у творі, якщо охорона прав співавторів не досягається за допомогою норм авторського права (факультативний юридичний факт).

2.2. Особисті немайнові права співавторів творів науки

Особистим немайновим правам загалом притаманна певна специфіка. Їх правовому регулюванню присвячена окрема Книга 2 ЦК України. У ст. 26 ЦК України зазначено, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом, не мають економічного змісту, тісно пов'язані з фізичною особою, від них не можна відмовитися, а також особа не може бути позбавлена цих прав, та володіє ними довічно.

У ст. 270 ЦК України встановлено невичерпний перелік особистих немайнових прав особи, серед яких право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Сутнісний зміст цього права розкривається через низку засадничих положень ст. 309 ЦК України, з аналізу яких вбачається, що фізична особа має право на свободу будь-якої творчості, зокрема, і наукової та технічної творчості. Особа має право на вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) наукової творчості.

Цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається, водночас можливим є попереднє рецензування окремих творів науки (наукові статті, тези доповідей тощо), що може мати наслідком не оприлюднення такого твору у певному науковому виданні (якщо буде встановлено, що твір науки не відповідає певному науковому рівню).

Суб'єктивне особисте немайнове право, на думку І.А. Бірюкова, характеризується певними ознаками. Його носій може: використовувати його на свій розсуд без застосування будь-яких додаткових юридичних актів (правочинів, дозволів та ін.); вимагати від інших осіб припинення дій, спрямованих на обмеження його особистих немайнових прав; мати свободу поведінки, вчинків у межах, установлених законом; звертатись до компетентних державних органів за захистом порушеного його особистого немайнового права [163, с. 273].

Зміст та здійснення особистих немайнових прав інтелектуальної власності конкретизуються нормами Книги 4 ЦК України та нормами

спеціального законодавства. Так, відповідно до ст. 423 ЦК України особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця;
- 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Ці права повною мірою є притаманними для суб'єктів права інтелектуальної власності на твори науки.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам. Особисті немайнові права інтелектуальної власності не залежать від майнових прав інтелектуальної власності. Вони не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Спеціальне законодавство також надає вченому (суб'єкту наукової діяльності) право здобувати визнання авторства на наукові і науково-технічні результати своєї діяльності, право оприлюднювати їх (про це вказано у п. п. 4, 5 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Відповідно до ст. 6bis Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів незалежно від майнових прав автора і навіть після відступлення цих прав він має право вимагати визнання свого авторства на твір і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні цього твору, а також будь-якому іншому посяганням на твір, здатному завдати шкоди честі або репутації автора.

У ст. 438 ЦК України закріплені особисті немайнові права автора, які деталізуються у ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права». Окрім особистих немайнових прав інтелектуальної власності, закріплених у ст. 423 ЦК України автору твору належать також право:

- 1) вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо;
- 2) забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору;
- 3) обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору;
- 4) на недоторканність твору.

Звичайно, всі ці права належать авторам (співавторам) творів науки, однак зазвичай співавтори таких творів не використовують право на псевдонім та анонімність, оскільки наукові доробки, що зафіксовані у творах науки, навпаки оприлюднюються під ім'ям автора. Тому право обрати псевдонім та право залишитися анонімним переважно не використовуються суб'єктами авторських прав на твори науки.

Право на недоторканність твору науки також застосовується з певними особливостями, оскільки розвиток науки і техніки зумовлює необхідність створення похідних творів на основі вже існуючої теоретичної бази (яка зафіксована у творах наукового характеру). Наукові напрацювання вчених часто використовуються новими дослідниками у різних сферах науки. Забороняти таке використання є недоцільним, адже це може сповільнити науковий та науково-технічний розвиток.

Відповідно до ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права» автору належать такі особисті немайнові права:

- 1) вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора на творі і його примірниках і за будь-якого публічного використання твору, якщо це практично можливо;
- 2) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- 3) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках і під час будь-якого його публічного використання;

4) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

Особисті немайнові права автора не можуть бути передані (відчужені) іншим особам.

Таким чином, для особистих немайнових прав автора характерні ті ж особливості, що і для особистих немайнових прав загалом з урахуванням специфіки окресленої сфери їх виникнення та існування.

Бернська конвенція закріплює характер незалежності особистих немайнових прав автора від його майнових прав. Проте зрозуміло, що і майнові, і особисті немайнові права автора перебувають у тісній взаємодії, але не залежать одне від одного. Особисті немайнові права автора виникають з факту створення твору, належать автору (кожному із співавторів) та охороняються законом.

У ч. 1 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» зазначено, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить всім співавторам незалежно від того, чи утворює такий твір одне нерозривне ціле або складається із частин, кожна з яких має самостійне значення. У цій же статті зазначено, що відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними. Варто зауважити, що незалежно від змісту такої угоди (термінологія Закону), особисті немайнові права кожен зі співавторів здійснює самостійно. Такі права набуваються ним з факту створення твору на підставі прямої законодавчої вказівки. Незалежно від домовленості щодо здійснення, розпорядження майновими правами, особисті немайнові права кожен зі співавторів здійснює самостійно. Це очевидно, оскільки усім особистим немайновим правам, і авторським особистим немайновим правам зокрема, властиві такі ознаки як тісний зв'язок з особою-носієм, невідчужуваність та їх непередаваність.

У разі створення у співавторстві твору науки у його співавторів виникають такі ж особисті немайнові права як і при створенні будь-якого об'єкта правової охорони авторським правом.

Основним особистим немайновим правом автора є право на авторське ім'я. У ст. 1 Закону «Про авторське право і суміжні права» ім'я автора визначається як сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали автора; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо.

Воля особи творця щодо зазначення (не зазначення) свого справжнього імені на творі охороняється законом. Тобто, особа може вимагати зазначення свого імені на примірниках твору; під час публічного використання твору може вимагати або забороняти згадування свого імені.

Для авторів творів науки такий аспект права на авторське ім'я твору не характерна. «Незгадування» імені автора може пов'язуватися з тією обставиною, що твір науки містить відомості, що відносяться до державної таємниці.

Суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, урегульовані Законом України від 21 січня 1994 року «Про державну таємницю»[95]. Відповідно до ст. 8 цього Закону до державної таємниці у сфері науки відноситься інформація про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України.

Ні Закони «Про інформацію», «Про державну таємницю», ні спеціальне законодавство у сфері авторського права не містять безпосередніх приписів щодо особливостей здійснення прав інтелектуальної власності у разі

створення творів, зміст яких може бути віднесеним до інформації з обмеженим доступом чи до державної таємниці. Адже у такому разі автор (автори) не може розголошувати своє ім'я. Відповідно він не може здійснювати і інших особистих немайнових прав, що встановлені законодавством.

У ст. 30 Закону «Про державну таємницю» встановлено, що уразі коли за умовами своєї професійної діяльності громадянин постійно працює з відомостями, що становлять державну таємницю, йому повинна надаватися відповідна компенсація за роботу в умовах режимних обмежень, види, розміри та порядок надання якої встановлюються Кабінетом Міністрів України. Але ця норма не може бути застосована для урегулювання відносин інтелектуальної власності, у разі створення твору науки, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом.

З метою усунення прогалин законодавчого регулювання пропонуємо у Законі «Про авторське право і суміжні права» закріпити відсилочну норму наступного змісту: особисті немайнові права авторів у зв'язку зі створенням твору, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом, здійснюються у порядку встановленому законом.

Нормою такого змісту може бути доповнена ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права» новою частиною третьою. Аналогічна норма необхідна і щодо майнових прав інтелектуальної власності.

У спеціальному законодавстві, що регулює відносини щодо інформації з обмеженим доступом, державної таємниці передбачити окремі норми про особливості здійснення як особистих немайнових, так і майнових прав інтелектуальної власності на такі твори. Зокрема, Закон «Про державну таємницю» може бути доповнений нормою наступного змісту: у разі створення твору, зміст якого може бути віднесеним до державної таємниці, особисті немайнові та майнові права його автора (авторів) здійснюються з урахуванням обмежень та заборон, встановлених цим законом.

Автор (автори) можуть обирати псевдонім та вимагати його зазначення на примірниках твору, так і під час будь-якого публічного його використання. Для авторів (співавторів) творів науки обрання псевдоніму нехарактерне. Більше того, у разі створення наукових робіт на здобуття наукових ступенів автор має персоніфікувати себе, зазначивши власний (авторський) науковий доробок.

Зокрема, відповідно до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам [82] однією з умов присвоєння вченого звання професор є наявність навчально-методичних та наукових праць, які опубліковані після захисту докторської дисертації у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях, з яких не менше двох публікацій у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science, та не є перекладами з інших мов. Аналогічна умова встановлена для присвоєння вченого звання доцента з тією відмінністю, що з числа навчально-методичні та наукові праці, які опубліковані після захисту дисертації у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях, має бути не менше однієї публікації у періодичних виданнях, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science. Хоча у зазначеному нормативному акті не містяться прямі приписи щодо зазначення авторства, але йдеться саме про особистий доробок. Якщо такі праці створені у співавторстві, то обов'язково зазначається особистий внесок здобувача. Відповідно до п. 14 Порядку присудження наукових ступенів [83], якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими опубліковані наукові праці, здобувач повинен відзначити цей факт у дисертації та в авторефераті з обов'язковим зазначенням конкретного особистого внеску в такі праці або розробки.

Відповідно не може йтися про анонімність чи опублікування під псевдонімом конкретних наукових праць на виконання вимог зазначених нормативних актів. Тому ці особисті немайнові права практично не використовуються співавторами творів науки.

Твір може бути опубліковано анонімно, без зазначення імені автора. Відповідно до ч. 4 ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права», якщо твір опубліковано анонімно чи під псевдонімом (за винятком випадку, коли псевдонім однозначно ідентифікує автора), видавець твору (його ім'я чи назва мають бути зазначені на творі) вважається представником автора і має право захищати права останнього. Це положення діє до того часу, поки автор твору не розкриє своє ім'я і не заявить про своє авторство.

Опублікування твору науки анонімно майже не зустрічається. Анонімність мала місце у певні історичні періоди, коли наукові розробки у певних сферах, пов'язаних насамперед з науковими дослідженнями природних явищ, людини, Сонячної системи, планети Земля тощо, переслідувалися. Наприклад, праця відомого польсько-німецького астронома і математика, фізика, правника, дипломата, економіста, каноніка та лікаря Миколая Коперника – автора геліоцентричної теорії побудови Сонячної системи, була заборонена. За наукові погляди переслідувався Галілео Галілея, який підтримував теорію Миколая Коперника та під страхом тортур мусив зректися своїх поглядів, висловлених в обґрунтування геліоцентричної теорії будови Сонячної системи. Тут не йдеться про анонімність у буквальному розумінні. Під впливом конкретних історичних та суспільних поглядів і обставин відомі вчені змушені були приховувати результати своїх досліджень, а то й зрікатися авторства на них.

Відповідно до ст. 439 ЦК України автор має право протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню або іншій зміні твору чи будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі та репутації автора, а також супроводженню твору без його згоди ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо (право на недоторканість твору).

У п. 38 постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» право на недоторканість твору трактується як право, яке полягає у недопущенні без згоди автора внесення будь-яких змін до

твору, в тому числі додаткових текстів (включаючи коментарі, передмови, пояснення), ілюстрацій, редакторської та іншої правки тощо.

Право на недоторканість твору науки стосується таких змін твору, які не пов'язані зі створенням нового твору на основі наявного. Відповідна зміна може мати місце виключно зі згоди автора, співавторів (іншої особи, якій належить право), що повинна бути ясно виражена. За відсутності доказів того, що згода була ясно виражена, вона не може вважатися одержаною.

Варто звернути увагу на той факт, що особисті немайнові права авторів, співавторів не успадковуються в силу їх особистісного характеру, тісного зв'язку з носієм, невіддільністю від нього. Проте право на недоторканість твору науки охороняється і після смерті автора на підставі прямої законодавчої вказівки. Відповідні повноваження щодо забезпечення недоторканості твору можуть бути покладені на уповноважену автором особу. Якщо автор не уповноважив спеціальну особу, то відповідні повноваження належатимуть його спадкоємцям або іншим заінтересованим особам.

2.3. Майнові права співавторів творів науки

Співавтори творів науки, крім особистих немайнових прав, наділяються і майновими правами, які пов'язані з можливістю використовувати ці твори як співавторами, так і іншими особами. Так, відповідно до ст. 15 Закону «Про авторське право і суміжні права» до майнових прав автора належать: а) виключне право на використання твору; б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Майнові права інтелектуальної власності на твір визначені і у ст. 440 ЦК України як:

- 1) право на використання твору;
- 2) виключне право дозволяти використання твору;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Формулювання змісту зазначених норм практично збігаються. Закріплюючи право на використання твору у спеціальному законі підкреслено його виключний характер, що вказує на приналежність права виключно його носію, а саме – автору (його спадкоємцям, правонаступникам, до яких майнове право перейшло на законних підставах). У ст. 440 ЦК України виключне право дозволяти використання твору розглядається як окреме право щодо права забороняти використання твору. У Законі виключне право на дозвіл або заборону використання твору поєднуються в одному повноваженні. У ЦК України йдеться про право перешкоджати неправомірному використанню твору, що є ширшим за своїм змістом, ніж право забороняти використання. У обох випадках перелік майнових прав автора є невичерпним. Інші майнові права автора можуть встановлюватися законом.

Отже, порівняльний аналіз змісту обох нормативних актів, що визначають майнові права автора, показує певну їх відмінність, якої не повинно би бути. Загалом дублювання норм у різних нормативних актах не є прикладом ефективності законодавчої техніки і певною мірою утруднює як вивчення, так і практичне застосування таких законодавчих положень.

Відповідно до статті 9 Бернської конвенції автори літературних і художніх творів, користуються виключним правом дозволяти відтворення цих творів будь-яким чином і в будь-якій формі. Відтворенням визнається будь-який звуковий або візуальний запис.

У статті 11bis Конвенції йдеться про права авторів літературних і художніх творів дозволяти: передачу своїх творів в ефір або публічне повідомлення цих творів будь-яким іншим способом бездротової передачі знаків, звуків або зображень; будь-яке публічне повідомлення, чи то по проводах або засобами бездротового зв'язку, повторно переданого в ефір твору, якщо таке повідомлення здійснюється іншою організацією, ніж первісна; публічне повідомлення переданого в ефір твору за допомогою гучномовця або будь-якого іншого апарату, що передає знаки, звуки або

зображення. Якщо законодавством країн-учасниць встановлені відмінні від наведених умови здійснення прав, то такі умови ні в якому разі не можуть зачіпати ні немайнових прав автора, ні належного автору права на одержання справедливої винагороди, що встановлюється, за відсутності згоди, компетентним органом.

Також автори літературних творів користуються виключним правом дозволяти: публічне читання своїх творів, включаючи таке публічне читання, яке здійснюється будь-якими засобами або способами; передачу будь-яким способом читання їх творів для загального відома (стаття 11ter), наприклад, викладення відео-лекцій в мережі Інтернет на веб-сайті YouTube.

У спеціальному законодавстві також міститься норма, яка надає право вченому публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх в інший спосіб у порядку, встановленому законодавством України (п.5 ч. 2 ст.5 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»). Оприлюднення творів науки можливе у будь-який спосіб, в тому числі через мережу Інтернет.

Такі ж права надаються авторам літературних творів щодо перекладу їх творів протягом усього терміну дії їх прав на оригінальні твори. Статтею 12 Конвенції закріплено виключне право авторів літературних і художніх творів дозволяти переробки, аранжування й інші зміни своїх творів. А у ст. 14 йдеться про право автора дозволяти: кінематографічну переробку і відтворення своїх творів та поширення перероблених або відтворених таким способом творів; публічний показ і виконання перероблених або відтворених таким способом творів і повідомлення їх по проводах для загального відома. Переробка в будь-яку іншу художню форму кінематографічної постановки, похідної від літературного або художнього твору, незалежно від дозволу його автора, вимагає також дозволу автора оригінального твору.

Використанням твору відповідно до ст. 441 ЦК України є: 1) опублікування (випуск у світ); 2) відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; 3) переклад; 4) переробка, адаптація, аранжування та інші подібні

зміни; 5) включення складовою частиною до збірників, баз даних, антологій, енциклопедій тощо; 6) публічне виконання; 7) продаж, передання в найм (оренду) тощо; 8) імпорт його примірників, примірників його перекладів, переробок тощо.

Майже всі вказані правомочності можуть бути здійснені співавторами творів науки. Так, виключно співавтори за спільною згодою визначають, коли їх наукова праця готова для оприлюднення (випуск у світ), та у яких випадках доцільно поширити науковий доробок в інший спосіб (наприклад, в іншому виданні, в мережі Інтернет тощо). Переклад наукових праць може здійснюватися також лише за згодою співавторів. Нерідко цікаві наукові твори можуть включатися частиною до підручників (колективних монографій), посібників, збірників тощо. У такому разі виникає роздільне співавторство на вказані твори науки.

У ч. 2 ст. 441 ЦК України зазначено, що використанням твору можуть бути і інші дії, встановлені законом. У Законі «Про авторське право і суміжні права» виключне право автора на використання твору не розкривається через перелік можливих повноважень, а прямо зазначено, щовиключне право на використання твору автором (чи іншою особою, яка має авторське право) дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом.

Нерідко між співавторами виникають спори щодо використання творів. Так, у справі за позовом кількох співавторів(11 осіб) до ТОВ «Видавництво «Юрисконсульт», третя особа: ТОВ«Видавнича організація «Юстиніан», про визнання авторського права порушеним та визнання недійсним ліцензійного договору, суд встановив наступне. Позивачі є співавторами Науково-практичного коментаря до Господарського кодексу України (за загальною редакцією доктора юридичних наук, члена-кореспондента Академії правових наук України заслуженого юриста України ОСОБА_14, кандидата юридичних наук, доцента ОСОБА_1). Суд вірно констатував, що цей коментар є результатом їх творчої праці, літературним твором наукового характеру в галузі юриспруденції, а відтак, є об'єктом авторського права.²³ листопада

2009 року між ТОВ «Видавництво «Юрисконсульт» (ліцензіар) та ТОВ «Видавнича організація «Юстініан» (ліценціат) був укладений ліцензійний договір, за умовами якого ліцензіар, який володіє виключними майновими авторськими правами на твір – Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України, надає ліценціату на умовах, визначених цим договором, дозвіл (невиключну ліцензію) на використання твору на території України та будь-якій іншій території, де знаходяться покупці книг, на строк до 31 грудня 2011 року виключно наступними способами: видання (відтворення й опублікування) твору тиражем не більше ніж 3000 (три тисячі примірників). У 2010 році ТОВ «Юрисконсульт» був виданий Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України (За заг. ред. ОСОБА_14, ОСОБА_1 - К: «Юрисконсульт», «Юстініан». - 2010. - 1088 с.).

Посилаючись на те, що ТОВ «Видавництво «Юрисконсульт» не передавалися виключні майнові права на використання Науково-практичного коментаря до Господарського кодексу України, позивачі просили визнати їх авторські права порушеними та визнати недійсним ліцензійний договір від 23 листопада 2009 року, укладений між ТОВ «Видавництво «Юрисконсульт» та ТОВ «Видавнича організація «Юстініан». Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено [130]. Судом встановлено, що відносини між співавторами твору не були визначені відповідним договором, авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно. Це означає, що кожний з таких суб'єктів не може самостійно розпоряджатися без згоди іншого із співавторів особистими немайновими і майновими правами. Суд ухвалив правильне та законне рішення, оскільки матеріали справи не містили доказів того, що позивачами, як співавторами, передавалися ТОВ «Видавництво «Юрисконсульт» виключні майнові права на використання Науково-практичного коментаря до ГК України.

Відповідно до п. 41 Постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» використанням твору вважається,

серед іншого, його публічне використання різними способами, як-от: публічний показ, публічне виконання – як у реальному часі («наживо»), так і з допомогою технічних засобів, публічне сповіщення (радіо, телебачення), а також публічна демонстрація аудіовізуального твору (зі звуковим супроводом чи без такого) у місці, відкритому для публічного відвідування, або в іншому місці (приміщенні), де присутні особи, які не належать до кола однієї сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї, незалежно від того, чи сприймається твір публікою безпосередньо у місці його публічної демонстрації (публічного показу), чи в іншому місці одночасно з такою демонстрацією (показом).

Відповідальність за публічне виконання твору (в тому числі при його виконанні в реальному часі «наживо») несе фізична чи юридична особа, яка бере на себе ініціативу і відповідальність за проведення відповідного заходу.

У вирішенні питання про те, чи належать певні особи до кола сім'ї тієї особи, яка здійснює публічне використання твору, судова практика виходить зі змісту статей 2 і 3 СК України [147]. З'ясовуються і враховуються документально підтверджені сімейні (родинні) зв'язки, а за необхідності (в тому числі й щодо належності особи до кола близьких знайомих сім'ї) й інші докази, які свідчили б про тривалі стосунки та особисте спілкування, про інші обставини, що дозволяють зробити висновок про існування спільних інтересів.

Через перелік можливих дій визначається у Законі «Про авторське право і суміжні права» зміст виключного права автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами (ч. 3 ст. 15 Закону). Отже, виключне право автора (чи іншої особи, яка має авторське право) на дозвіл чи заборону використання твору науки іншими особами дає йому право дозволяти або забороняти:

- 1) відтворення творів;
- 2) публічне виконання і публічне сповіщення творів;
- 3) публічну демонстрацію і публічний показ;
- 4) будь-яке повторне оприлюднення творів, якщо воно здійснюється іншою організацією, ніж та, що здійснила перше оприлюднення;

- 5) переклади творів;
- 6) переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів;
- 7) включення творів як складових частин до збірників, антологій, енциклопедій тощо;
- 8) розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору;
- 9) подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором;
- 10) здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу, відчуження іншим способом оригіналу або примірників аудіовізуальних творів, комп'ютерних програм, баз даних, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих у фонограмі чи відеограмі або у формі, яку зчитує комп'ютер;
- 11) імпорт примірників творів.

Всі вказані права можуть повною мірою застосовуватися до творів науки з урахуванням форми вираження таких творів (чи це письмовий твір, чи усний, чи аудіовізуальний твір тощо).

Перелік не є вичерпним. Таким чином, якщо відповідно до ст. 441 ЦК України зміст виключного права на використання твору розкривається через невичерпний перелік можливих повноважень автора, то відповідно до ст. 15 Закону «Про авторське право і суміжні права» виключне право автора на дозвіл чи заборону використання твору іншими особами теж розкривається через практично такий же перелік дій, які автор вправі дозволяти або забороняти для інших осіб. Такі правові підходи утруднюють розуміння суті питання. Видається, що перераховувати на законодавчому рівні усі можливі способи використання твору неможливо та, зрештою, і непотрібно, хоча власне такий підхід використано у Бернській конвенції. Варто керуватися

принципом приватно правового регулювання – дозволено усе, що прямо не заборонено.

Відтворення твору – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми у будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер.

Судова практика виходить з того, що відтворення твору, тобто виготовлення одного чи кількох примірників твору або його частини в будь-якій матеріальній формі з комерційною метою, не є порушенням виключних майнових прав на твір лише в тому випадку, коли у момент виготовлення такого примірника (примірників) або його частини сам твір використовується правомірно, тобто з дозволу суб'єкта майнових прав на твір чи в інших випадках, передбачених законом. Відтак порушенням виключних майнових прав на твір є виготовлення одного чи кількох примірників, здійснене з контрафактного примірника або за неправомірного доведення до загального відома (в тому числі при неправомірному розміщенні в мережі Інтернет).

Допустимим є відтворення без згоди автора (чи іншого суб'єкта майнових прав на твір), якщо таке здійснюється лише фізичною особою і лише в особистих цілях. Відповідно до ст. 25 Закону «Про авторське право і суміжні права» таке відтворення є некомерційним використанням відповідного примірника для задоволення власних потреб чи потреб кола сім'ї особи, що його здійснила. Коло сім'ї визначається судом з урахуванням конкретних обставин справи.

Відповідно до Постанови Пленуму ВС України від 4 жовтня 2010 року «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є їх відтворенням у розумінні ст. 1 Закону «Про авторське право і суміжні права». Відповідно на таке потрібна згода автора або його правонаступників. Якщо у зв'язку з таким розміщенням порушуються майнові права суб'єкта авторського права, то це

дає підстави для їх судового захисту. Прикладами розміщення творів науки у мережі Інтернет можуть бути наукові фахові видання, які розміщують збірники наукових статей на своїх веб-сайтах [17; 65; 87]. Як наслідок, невизначена кількість осіб має доступ до цих творів науки з використанням можливостей цифрового середовища. При цьому, більшість фахових видань містять умову подання статей, відповідно до якої, подаючи статтю до друку, автор (співавтор) погоджується з тим, що його твір буде виставлено у мережі Інтернет для вільного доступу до нього інших осіб. Наприклад, як вказано в інформації для авторів статей, що подаються у Вісник Львівського Університету, журнал практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу; повний текст статті буде опублікований на веб-сторінці журналу і в базах даних, доступних в Інтернеті, на що автори погоджуються при поданні статей [17].

Запис твору чи об'єкта суміжних прав у пам'ять комп'ютера є використанням, якщо з ініціативи особи, яка здійснює запис, необмежене коло осіб одержує доступ до цього об'єкта авторських чи суміжних прав. Якщо при цьому порушуються вимоги Закону «Про авторське право і суміжні права», то створені чи одержані в результаті такого використання примірники творів є контрафактними. Особи, які вчинили відповідні дії (зокрема, власники сайту, на якому було розміщено твори чи об'єкти суміжних прав без надання дозволів згідно з названим Законом), визнаються порушниками авторського права та/або суміжних прав.

Судова практика виходить з того, що сам по собі факт розміщення на сайті відповідача твору, майнові права на який належать позивачу, свідчать про факт порушення таких прав відповідачем, якщо відповідач не надасть доказів на підтвердження правомірності розміщення ним на своєму сайті спірного об'єкта інтелектуальної власності. Відтворення такого об'єкта з іншого сайту без підтвердження правомірності використання об'єкта

інтелектуальної власності не може бути підставою для звільнення відповідача від відповідальності.

У вирішенні відповідних спорів суд повинен встановити, чи перебуває веб-сайт та розміщена на ньому інформація в розпорядженні особи, якій пред'явлено позовні вимоги, а також чим підтверджується факт порушення нею авторського права та/або суміжних прав. Дані щодо власника веб-сайту можуть бути витребувані у адміністратора системи реєстрації та обліку доменних імен і адрес українського сегменту мережі Інтернет.

Таким чином, при вирішенні спорів щодо правомірності використання твору у мережі Інтернет судова практика виходить з презумпції вини власника сайту. На нього, а не на суб'єкта авторського права, покладається тягар доказування правомірності використання спірного об'єкта.

У ЦК України серед переліку дій, що охоплюються поняттям «використання твору» зазначено опублікування (випуск у світ) твору. Відповідно до ст. 442 ЦК України твір вважається опублікованим, якщо він будь-яким способом повідомлений невизначеному колу осіб, у тому числі виданий, публічно виконаний, переданий по радіо чи телебаченню, відображений у загальнодоступних електронних системах інформації. Опублікування не може бути здійсненим без згоди автора. У разі його смерті правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора.

У Законі «Про авторське право і суміжні права» опублікування твору розглядається як складова іншого поняття «оприлюднення твору». Оприлюднення (розкриття публіці) твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

У Всесвітній конвенції про авторське право є тлумачення поняття «випуск у світ». Відповідно до ст. VI Конвенції під «випуском у світ» слід

розуміти відтворення у якій-небудь матеріальній формі і надання невизначеному колу осіб примірників твору для читання або ознайомлення шляхом зорового сприйняття.

Опублікування твору – випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору, у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами. Опублікуванням твору вважається також депонування рукопису твору у сховищі (депозитарії) з відкритим доступом та можливістю одержання в ньому примірника (копії) твору.

У судовій практиці непоодинокими є спори співавторів наукових творів з видавництвом. Так, у справі за позовом кількох співавторів твору науки («Підручник з Біології для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів») до видавництва про захист авторських прав суд встановив наступне. Позивачі звернулися до суду з позовом, яким просять визнати недійсним авторський договір від 15 травня 2007 року, укладений між позивачами та видавництвом – товариством з обмеженою відповідальністю ТОВ «Гімназія», заборонити відповідачу в подальшому будь-яким чином використовувати літературний твір «Біологія. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів», стягнути з відповідача на користь позивачів у повному обсязі доход, отриманий внаслідок порушення їх авторського права у розмірі 2 300 000 гривень [140].

В обґрунтування позовних вимог позивачі зазначили, що в 2007 році позивачі спільною неподільною працею створили твір науки «Біологія. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів», що є об'єктом авторського права. Між позивачами та відповідачем був підписаний

авторський договір, згідно з умовами якого позивачі зобов'язалися передати відповідачу рукопис твору і всі права на його використання українською та російською мовами на території України. На виконання зазначених вимог договору автори передали відповідачу оригінал-макет твору. Але в зазначеному договорі не було визначено розмір і порядок виплати авторської винагороди, а зазначено лише, що вартість авторського гонорару буде визначатися додатковими узгодженнями. Станом на момент розгляду справи судом таких додаткових узгоджень між сторонами не укладено, що не заперечується відповідачем. До подання позову позивачі (співавтори твору науки) звернулися до відповідача з пропозицією укласти додаткове узгодження щодо розміру і порядку виплати авторської винагороди та надіслали проект такого узгодження. Відповідачем не надано суду доказів щодо намірів укласти з позивачами додаткове узгодження щодо вартості авторського гонорару на виконання умов авторського договору. Також судом не встановлено ухилення або перешкод з боку позивачів щодо укладення такого узгодження.

У зв'язку з цим вважаємо, що суд правильно застосував ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права». У ч. 2 цієї статті вказано, що договір про передачу прав на використання творів вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх істотних умов (строку дії договору, способу використання твору, території, на яку поширюється передавань право, розміру і порядку виплати авторської винагороди, а також інших умов, щодо яких за вимогою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди). Таким чином, вартість авторської винагороди визначена законом як істотна умова авторського договору, відсутність якої зумовлює неукладеність договору.

Як встановлено судом у ході розгляду справи відповідачем за використання вищезазначеного твору отримано доход у розмірі 2 513750,00 гривень (довідка Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 18.08.2010 р.). Віднесення зазначеної грошової суми до доходу, отриманого

внаслідок використання твору, підтверджено висновком у судовому засіданні спеціаліста аудитора.

Тому суд ухвалив законне та обґрунтоване рішення, захистивши авторські права співавторів твору науки. Фактично видавництво повелося недобросовісно не передбачивши в авторському договорі умову про розмір гонорару авторів та в подальшому не сплативши цієї авторської винагороди. У зв'язку з цим суд констатував неукладеність авторського договору і стягнув з відповідача на користь позивачів дохід, отриманий відповідачем від використання твору науки.

У справі за позовом Особа_1 до ТОВ «Прецедент», третя особа - Особа_2, НВП «Видавництво «Наукова думка» про стягнення компенсації за порушення авторських прав суд відмовив у задоволенні позову [137]. При розгляді справи суд встановив, що позивач в обґрунтування заявлених позовних вимог посилається на те, що в період з жовтня 2005 року по лютий 2006 року ним було створено об'єкт інтелектуальної власності, а саме письмовий твір наукового характеру «Конституційне право України. Підручник» у співавторстві. У жовтні 2009 року позивачу, від осіб, що здійснюють науково-викладацьку діяльність в провідних вищих учбових навчальних закладах України, стало відомо, що ТОВ «ПРЕЦЕДЕНТ» здійснено опублікування належного йому твору видано книгу «Конституційне право України. Підручник» та здійснено її розповсюдження шляхом відкритого продажу. Позивач зазначає, що як співавтор твору науки не укладав будь-яких правочинів, в тому числі, авторського договору та не передавав відповідачу майнові права на твір. Позивач вважає, що відповідач, здійснивши опублікування твору, порушив майнові права інтелектуальної власності позивача на вказаний твір.

Водночас суд прийшов до протилежного висновку. Зокрема, судом встановлено, що між НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України та позивачем було укладено Авторський договір, відповідно до п. 2.1 якого автори передають Видавництву виключне майнове право на Твір, тобто

на тиражування або інше використання Твору у будь-якій формі та будь-яким способом на всій території України упродовж строку, що закінчується через три роки після випуску Твору у світ. В подальшому між НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України та ТОВ «Прецедент» було укладено Ліцензійний договір, відповідно до умов якого ліцензіар надав ліцензіату дозвіл (невиключну ліцензію) на видання підручника «Основи конституційного права України». Також відповідачем були вжиті дії щодо отримання дозволу Міністерства освіти і науки України для розповсюдження твору як підручника для вищих навчальних закладів, у зв'язку з чим твору «Конституційне право України. Підручник» було надано Гриф Міністерства.

Обставини справи свідчать про те, що співавтори, підписуючи договір з видавництвом, очевидно, не ознайомилися з його умовами. Зокрема, співавтори підручника не звернули увагу на умову щодо передання виключних майнових авторських прав на певний строк. Відтак дії видавництва щодо укладення ліцензійного договору з іншим видавцем були правомірними та ґрунтувалися на договорі з співавторами твору.

У подібній судовій справі суд також відмовив у задоволенні позову співавтору посібника до видавництва про захист авторських прав. Підставою стало те, що видавництво володіло майновими авторськими правами на підставі видавничого договору з співавторами посібника, однак позивач не ознайомилася зі змістом цього договору [132]. Така судова практика є непоодинокую [138; 133].

Публічний показ – будь-яка демонстрація оригіналу або примірника твору, виконання, фонограми, відеограми, передачі організації мовлення за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав безпосередньо або на екрані за допомогою плівки, слайда, телевізійного кадру тощо (за винятком передачі в ефір чи по кабелях) або за допомогою інших пристроїв чи процесів у місцях, де присутні чи можуть бути присутніми особи, які не належать до кола сім'ї чи близьких знайомих цієї сім'ї особи, яка здійснює показ,

незалежно від того, чи присутні вони в одному місці і в один і той самий час або в різних місцях і в різний час (публічний показ аудіовізуального твору чи відеограми означає також демонстрацію окремих кадрів аудіовізуального твору чи відеограми без дотримання їх послідовності).

Публічне сповіщення (доведення до загального відома) – передача за згодою суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо), у тому числі з використанням супутників, чи передача на відстань за допомогою проводів або будь-якого виду наземного чи підземного (підводного) кабелю (провідникового, оптоволоконного та інших видів) творів, виконань, будь-яких звуків і (або) зображень, їх записів у фонограмах і відеограмах, програм організацій мовлення тощо, коли зазначена передача може бути сприйнята необмеженою кількістю осіб у різних місцях, віддаленість яких від місця передачі є такою, що без зазначеної передачі зображення чи звуки не можуть бути сприйняті.

Переклад твору є одним із способів його використання. Відповідно до частини першої статті V Всесвітньої конвенції про авторське право автору твору належить виключне право дозволяти як перекладати його твір, так і випускати у світ переклади творів. Про аналогічне право автора йдеться і у ст. 441 ЦК України та у ст. 15 Закону «Про авторське право і суміжні права».

У Постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» вказано, що право на поширення в будь-який спосіб твору належить авторові твору, який, зокрема, може дозволяти чи забороняти розповсюдження оригіналу або примірників твору. Розповсюдження об'єктів авторського права, відповідно до ст. 1 Закону «Про авторське право і суміжні права», це – будь-яка дія, за допомогою якої об'єкти авторського права безпосередньо чи опосередковано пропонуються публіці, у тому числі доведення цих об'єктів до відома публіки таким чином,

що її представники можуть здійснити доступ до цих об'єктів з будь-якого місця і в будь-який час за власним вибором.

При цьому якщо оригінал чи примірники правомірно опублікованого твору з дозволу автора введено в цивільний обіг шляхом продажу або іншої передачі майнових прав на них на території України, подальше розповсюдження шляхом продажу або дарування оригіналу чи примірників твору допускається без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права та без виплати винагороди (вичерпання права на розповсюдження твору). Таке право застосовується лише до примірників твору, які виражені в матеріальній формі. За інших форм вираження твору вичерпання права може й не відбуватися, зокрема, права на розповсюдження твору в мережі Інтернет. Використання твору, розміщеного з дозволу автора в мережі Інтернет, можливе лише з дозволу суб'єкта авторського права на цей твір. Без дозволу автора можливим є відтворення та використання твору в некомерційних цілях (в особистих, у тому числі для навчання тощо).

Принцип вичерпання прав стосується лише оригінала чи примірників творів, правомірно введених у цивільний обіг. Розповсюдження ж контрафактних примірників творів у будь-якому разі є порушенням виключних майнових прав на твір, незалежно від того, створено цей примірник самим порушником чи придбано у третіх осіб для подальшого використання у комерційних цілях.

Спеціальні правила розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних встановлює Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» [120]. Відповідно до цього Закону розповсюдження цих об'єктів – це введення в обіг примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних шляхом їх продажу чи іншої передачі права власності. Їх відтворення – це виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних у будь-якій

матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати машина. Згідно зі ст. 3 Закону розповсюдження на території України зазначених об'єктів, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками. Право на одержання контрольних марок мають імпортери, експортери та відтворювачі примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Відповідно до ч. 4 ст. 15 Закону «Про авторське право і суміжні права» виключні права авторів на використання творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва передбачають і право їх участі у реалізації проектів цих творів. Це право передбачає авторський нагляд під час будівництва об'єкта архітектури (ст. 11 Закону України «Про архітектурну діяльність» [89]).

Відповідно до п. 32 Постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» надання суб'єктом майнових прав інтелектуальної власності дозволу на використання твору або об'єкта суміжних прав іншій особі не позбавляє цього суб'єкта права забороняти неправомірне використання відповідного об'єкта права інтелектуальної власності, якщо особа, якій передано право на використання такого об'єкта, не здійснює захисту відповідного права. У такому разі суб'єкт майнового права не вправі вимагати виплати компенсації за пунктом «г» частини першої ст. 52 Закону «Про авторське право і суміжні права» у формі відшкодування збитків та виплати доходу, отриманого порушником майнових прав, але може вимагати від порушника відшкодування моральної шкоди.

Право на авторську винагороду – одне з основних майнових прав автора чи інших осіб, яким належать авторські майнові права, оскільки його здійснення дозволяє отримати економічний еквівалент власної інтелектуальної праці (чи праці особи, права якої перейшли у порядку правонаступництва).

Проте таке право не закріплене як самостійне суб'єктивне майнове право ні у ЦК України, ні у Законі «Про авторське право і суміжні права». Виникнення та здійснення цього права пов'язане з фактом використання твору. Факт же створення твору породжує авторське право, але не породжує самостійного права на авторську винагороду.

Право на авторську винагороду пов'язане з конкретними юридичними фактами, як от: 1) укладення та виконання автором чи іншими особами, яким належать авторські права, договорів про різні способи (форми) використання твору; 2) факти правомірного використання твору без згоди автора, але з виплатою авторської винагороди (ст. 19 Закону «Про авторське право і суміжні права»); 3) факти неправомірного використання твору, коли автору присуджується як авторська винагорода, так і компенсуються завдані збитки.

Винагорода має виплачуватися за будь-яке використання твору, крім вільного використання творів у випадках прямо встановлених законом, без згоди автора та без виплати йому авторської винагороди (статті 15 – 18 Закону «Про авторське право і суміжні права»).

Авторська винагорода (роялті) може виплачуватися у формі одноразових платежів, відрахувань від кожного проданого примірника твору чи від кожного використання твору. Конкретний розмір та порядок виплати авторської винагороди може визначатися умовами договору укладеного між автором та особою, що здійснює використання твору.

Податковий кодекс України визначає (ст. 14.1.225.) роялті як будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме на будь-які літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, інших аудіовізуальних творів, будь-які права, які охороняються патентом, будь-які зареєстровані торговельні марки (знаки на товари і послуги), права інтелектуальної власності на дизайн,

секретне креслення, модель, формулу, процес, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) [76].

КМ України прийнята постанова «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [102]. Нею затверджені мінімальні ставки авторської винагороди (роялті) за:

публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) творів науки, літератури і мистецтва;

відтворення і (або) опублікування творів, зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах, комерційний прокат їх примірників;

відтворення і (або) опублікування творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва;

використання, у тому числі відтворення, творів архітектури;

відтворення і (або) опублікування примірників творів наукової, художньої, публіцистичної та іншої літератури і музичного мистецтва, зафіксованих поліграфічним способом.

Твори науки можуть використовуватися в мережі Інтернет. За останні роки стрімкого розвитку цифрового середовища актуалізуються питання використання у ньому різних об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі, творів науки. Правова охорона авторських прав у мережі Інтернет здійснюється на підставі міжнародних документів, серед яких Бернська конвенція про охорону літературних та художніх творів, Договорів ВОІВ про авторське право, Директиви Європейського Парламенту та Ради 2001/29/ЄС про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві. Зазначені акти не містять спеціальних положень про правову охорону об'єктів авторського права, в тому числі і творів науки, у цифровому середовищі. На таке використання поширюються визнані міжнародні та національні стандарти, підходи.

У Законі «Про авторське право і суміжні права» і в ЦК України містяться поняття, що поширюються на цифрове середовище, це – відтворення; оприлюднення (розкриття публіці твору); опублікування твору; публічне сповіщення (доведення до загального відома); розповсюдження об'єктів авторського і суміжних прав та інші. Отже, використання твору науки у цифровому середовищі є одним із проявів здійснення авторських прав. Таке використання має свої особливості. Проте в усіх випадках актуальним є імперативне правило ст. 443 ЦК України – використання твору здійснюється лише за згодою автора, крім випадків правомірного використання твору без такої згоди, встановлених законом (ст.ст. 21-25 Закону «Про авторське право»).

Практично усі перелічені в Законі об'єкти можуть використовуватися у мережі Інтернет у формі їх розміщення на веб-сайтах, зберігання на різних пристроях тощо. Окрім правових способів охорони та захисту авторських прав у цифровому середовищі, їх суб'єкти можуть використовувати різні технічні засоби захисту та протидії порушенням належних їм прав. Такі дії законодавчо не фіксуються, оскільки вони не є способами захисту в правовому контексті.

Про використання авторських та суміжних прав у мережі Інтернет йдеться у кількох Рекомендаціях Державної служби інтелектуальної власності України [124; 125; 126; 127; 128]. Такі Рекомендації не є нормативними актами, але їх положення можуть ураховуватися заінтересованими суб'єктами, але не є загальнообов'язковими правилами, не є регуляторами. Зокрема, з цих рекомендацій вбачається, що для охорони авторських прав на твори науки можна використати ідентифікацію відповідних об'єктів за допомогою різних ідентифікаційних кодів. Водночас якщо у механізмі надання правової охорони іншим творам певні функції сприяння та допомоги авторам можуть надавати організації колективного управління майновими правами авторів, то для авторів творів науки такі механізми малоприматні.

Поширеним є використання система так званих «цифрових водяних знаків», впроваджуваних у твори науки (тексти, графічні зображення тощо), що перешкоджають неправомірному використанню твору. Обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, наприклад, бази даних деяких електронних бібліотек, архівів можливе шляхом встановлення попередньої оплати за їх використання.

Також рекомендовано використовувати методи криптографічного перетворення матеріалів, такі як: шифрування, що дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів (наприклад, система SCMS, що дозволяє виготовити одну копію документа й унеможливує подальше копіювання цього примірника); метод антикопії, або антикопіювання. Суть полягає в тому, що на CD-ROM ставиться своєрідний заслін – заборона робити копії; створення web-депозитаріїв, що дозволяє фіксувати об'єкти інтелектуальної власності у мережі Інтернет і закріплювати їх правовий режим [181; с. 223].

Контроль суб'єктів авторських прав за використанням відповідних об'єктів в мережі Інтернет може проявлятися через такі апробовані технічні засоби як: обмежена функціональність – суб'єкт авторських прав на науковий твір надає користувачеві примірник твору, який має функціональні обмеження; так звана «годинникова бомба» – суб'єкт авторських прав на твір науки розповсюджує функціонально повноцінний об'єкт, але встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим; захист від копіювання – обмежується кількість разів, коли комп'ютерний файл може бути скопійований; криптографічні конверти – це програмне забезпечення, яке зашифровує твори так, що доступ до них може бути отриманий лише із застосуванням належного ключа до шифру [181, с. 223]. Ці та інші засоби носять технічний характер і лише у поєднанні з належними правовими засобами можуть досягати бажаного результату для запобігання порушення прав авторів та співавторів творів науки. Закон «Про авторське право і суміжні

права» встановлює вичерпний перелік випадків вільного використання творів. Цей перелік є актуальним, якщо твір використовується у мережі Інтернет.

Проте будь-які засоби (чи то правові, чи то технічні) стають результативними на фоні пропагування та заохочення загальної поваги як держави, так і кожного до результатів інтелектуальної праці конкретного суб'єкта.

2.4. Права співавторів у разі створення твору науки у зв'язку з виконанням трудового договору

Твір науки може бути створений у зв'язку з виконанням автором (авторами) своїх трудових обов'язків. У такому разі йдеться про можливе використання автором (авторами) певних ресурсів роботодавця (матеріальних, технічних, фінансових тощо). А відтак виникає питання про права роботодавця у разі створення такого твору.

У спеціальному законодавстві вживається поняття «службовий твір», визначення якого наведене у ст. 1 Закону «Про авторське право і суміжні права». Службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

У ЦК України не вживається поняття «службовий твір». У ст. 429 ЦК України – Права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, йдеться про приналежність особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності у разі створення такого об'єкта, але саме його поняття не розкривається.

Попри наявні редакційні розбіжності та суперечливі підходи правового регулювання щодо розподілу прав інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем, про які йтиметься далі, слід зауважити, що поняття «службовий твір», що вживається у Законі «Про авторське право і суміжні права» та поняття «об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору», що вживається у ЦК України, є тотожними.

Виходячи з наведеного визначення поняття службового твору у Законі «Про авторське право і суміжні права», можливо встановити наступні ознаки, за якими твір розглядатиметься як службовий:

1) між автором (авторами) та роботодавцем укладено трудовий договір (контракт). Вид, характер трудового договору (контракту): на невизначений строк, строковий, на час виконання певної роботи тощо, не має правового значення. Важливим є сам факт його укладення відповідно до вимог трудового законодавства. Якщо йдеться про наукових, науково-педагогічних працівників, то при укладенні трудових договорів (контрактів) з ними слід ураховувати вимоги Законів «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». Норми цих законів у співвідношенні з нормами трудового законодавства є спеціальними. Вони визначають права та обов'язки наукових та науково-педагогічних працівників, режим робочого часу тощо.

2) створення такого твору має передбачатися у трудовому договорі (контракті) або бути результатом виконання автором службового завдання. Для визнання твору службовим процес його створення має охоплюватися трудовими функціями працівника. Якщо твір виконується відповідно до службового завдання роботодавця, то саме службове завдання не може виходити за межі трудових функцій працівника (автора). Такі завдання за своїм обсягом не можуть перевищувати норми праці, встановлені законодавством.

3) при створенні твору використовуються матеріальні та фінансові ресурси роботодавця. Якщо ж, створюючи твір, працівник використовує власні матеріальні ресурси, то у трудовому договорі чи в окремому договорі між працівником та роботодавцем мають бути урегульовані питання компенсації за використані працівником власні ресурси.

Зазначені положення справедливі щодо будь-яких творів, що охороняються авторським правом, у тому числі творів науки. Адже твір науки є одним з різновидів творів як об'єктів правової охорони, для якого

притаманні як загальні, так і спеціальні ознаки, за якими твір охороняється як такий.

У ч. 2 ст. 56 Закону «Про вищу освіту» [91] робочий час науково-педагогічного працівника включає час виконання ним навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи та інших трудових обов'язків. Хоча у Законі і регламентована тривалість робочого часу науково-педагогічного працівника – 36 годин на тиждень (скорочена тривалість робочого часу) та максимальне навчальне навантаження на одну ставку науково-педагогічного працівника не може перевищувати 600 годин на навчальний рік. Варто погодитися з висловленою думкою про те, що процеси наукової творчості ніколи не можуть «вписатися» у часові рамки [174, с. 114]. Процеси наукової творчості не можуть обмежуватися часовими параметрами робочого часу.

Відповідно до норми п. 8 ст. 5 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» [105] вчений має право отримувати належні стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом. Власне такий законодавчий припис покликаний збалансувати правовий статус наукових та науково-педагогічних працівників, творчі зусилля яких спрямовані на створення творів науки. Матеріальні стимули за продуктивні наукові досягнення, що втілені у конкретних результатах (творах науки), покликані компенсувати витрачені розумові зусилля, що не покриваються заробітною платою відповідно до умов трудових контрактів. Проте, як справедливо зауважує О. С. Яворська, за відсутності юридичного обов'язку зобов'язаних суб'єктів забезпечити таке право та за відсутності будь-яких юридичних механізмів його забезпечення і здійснення реалізація права отримувати належні стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності є проблематичною. Більше того, закріплення права без механізмів його реалізації, носить чисто декларативний, популістський характер [174, с. 115]. Негативним моментом є той факт, що у законодавстві не встановлено джерело фінансування таких стимулювань та мотивацій. Якщо

йдеться про державні вищі навчальні заклади, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, то реалізація таких законодавчих приписів без зазначення джерела коштів на їх використання, є неможливою. А, відтак, норма п. 8 ст. 5 Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» не має жодних механізмів для реалізації та практичного втілення.

Науково-педагогічні працівники за час своєї роботи у вищому навчальному закладі постійно створюють службові твори, більшість з яких написані у співавторстві. Так, йдеться про методичне забезпечення навчального процесу [52; 145], підручники, посібники тощо.

Для створення механізмів реалізації законодавчих приписів у частині забезпечення права вченого на отримання належних стимулювань та мотивацій до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом, варто закріпити у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» положення про право Вчених рад державних вищих навчальних закладів формувати фонд стимулювання наукової і науково-технічної діяльності. Конкретні розміри матеріальних стимулювань за конкретні наукові результати для конкретних вчених могли б визначатися рішенням Вчених рад таких ДВНЗ.

Відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону «Про авторське право і суміжні права» авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору. У ч. 1 ст. 429 ЦК України зазначено, що особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. Отже, випадки належності окремих особистих немайнових прав на службовий твір роботодавцеві можуть встановлюватися виключно законом і не можуть урегулюватися на договірному рівні. На сьогодні законодавець не передбачає таких випадків.

Порівняльний аналіз зазначених законодавчих підходів щодо приналежності особистих немайнових прав інтелектуальної власності на службовий твір дає підстави для висновку про їх неузгодженість. Адже спеціальний закон, яким є Закон «Про авторське право і суміжні права», не допускає випадків належності особистих немайнових прав роботодавцеві. Норма ч. 1 ст. 16 Закону носить імперативний характер, тоді як така можливість допустима відповідно до приписів ЦК України. Для уникнення можливих проблем правозастосування норми Закону «Про авторське право і суміжні права» мають бути узгодженими з правовими підходами ЦК України.

Відповідно до ст. 16 Закону «Про авторське право і суміжні права» виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцеві, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором та роботодавцем. Аналогічний підхід застосований і у підзаконному нормативному акті – Положенні про авторське право в картографії [78]. У п. 3.12. цього Положення зазначено: авторське право на картографічні твори, створені за договором з автором, який працює за наймом, належить його автору. Виключне право на використання цих творів належить особі, з якою автор перебуває в трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачене договором між ними.

Інакше вирішується питання про належність майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (службовий твір), відповідно до ЦК України. У ч. 2 ст. 429 ЦК України встановлено, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Тобто, якщо Закон «Про авторське право і суміжні права» встановлює приналежність майнових прав на службовий твір роботодавцеві, якщо інше не передбачено договором, то відповідно до ЦК України майнові права належать працівникові та роботодавцеві спільно, якщо інше не встановлено договором.

Таким чином наявна суперечність у правових підходах між Законом «Про авторське право і суміжні права», що є спеціальним актом, та ЦК України як загальним актом. Норми Закону «Про авторське право і суміжні права» не приведені у відповідність до положень ЦК України, який був прийнятий пізніше. На цю обставину неодноразо звертають увагу науковці у дослідженнях цих питань [34, с. 168; 174, с. 116].

Ураховуючи, що ЦК України є основним актом цивільного законодавства, він був прийнятий пізніше, то до відносин сторін щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності у разі створення службового твору мають застосовуватися положення ст. 429 ЦК України, а не ст. 16 Закону «Про авторське право і суміжні права». Загалом, для уникнення неоднозначності у застосуванні різних за змістом правових норм, вони мають бути узгоджені.

У ч. 2 ст. 69 Закону «Про вищу освіту» зазначено, що вищі навчальні заклади мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності. Норма цього Закону у такій редакції є незаконною та явно суперечить нормам ЦК України та Закону України «Про авторське право і суміжні права». Адже право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності, як це зазначено у Законі «Про вищу освіту», може здійснюватися ВНЗ лише тоді, коли такі права йому належать. Оскільки первинним суб'єктом авторського права є фізична особа-творець, то, відповідно саме їй належать права інтелектуальної власності у зв'язку зі створенням певного об'єкта, що охороняється авторським правом. Саме автор може передати свої майнові права будь-якій особі (у тому числі ВНЗ, де він може працювати чи не працювати), але на певній правовій підставі (договір, спадкування тощо). Як уже встановлено, майнові права на службовий твір (це справедливо і щодо творів науки), належать працівникові, який створив цей твір та роботодавцеві спільно, якщо інше не встановлено договором. Тому роботодавець (в даному випадку ВНЗ) не може самостійно розпоряджатися

майновими правами інтелектуальної власності, якщо такі права йому не передані з волі творця.

А, відтак, норма ч. 2 ст. 69 Закону «Про вищу освіту» має бути приведена у відповідність до положень ЦК України та Закону «Про авторське право і суміжні права». Така відповідність може бути досягнута шляхом зміни її редакції: У випадках, встановлених законом або договором, вищі навчальні заклади мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності. Така редакція дасть змогу застосовувати положення ЦК України і у разі створення службових творів.

У п. 35 постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначено, якщо твір та/або об'єкт суміжного права створено (здійснено, вироблено) за службовим завданням роботодавця та за його рахунок або в порядку виконання службових обов'язків, передбачених трудовим договором (контрактом) або за замовленням, то виключні майнові права на цей об'єкт інтелектуальної власності належать сторонам такого договору спільно, якщо інше не встановлено договором. При цьому особисті немайнові права не відчужуються та залишаються за авторами і виконавцями – фізичними особами. Права на твори та/або об'єкти суміжних прав, створені поза межами трудового договору чи службового завдання, замовлення не можуть вважатися переданими роботодавцеві чи замовникові на підставі закону. Наприклад, здійснення працівником ілюстрації до твору, створеного у процесі виконання службового завдання, не розглядатимуться як службові твори, якщо вони не передбачені таким завданням чи трудовим договором (контрактом) з роботодавцем. Межі службового завдання у разі виникнення спору визначаються з урахуванням змісту трудового договору (контракту), так і інших документів, що визначають обсяг службових обов'язків працівника (посадових інструкцій, наказів, розпоряджень, службових записок тощо).

З цього випливає, що судова практика у разі вирішення спорів щодо розподілу прав інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, зорієнтована на застосування положень ЦК України, а не Закону «Про авторське право і суміжні права», що є цілком вірним.

Таким чином особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору службовий твір), належать працівникові, який створив цей об'єкт. Випадки належності окремих особистих немайнових прав на службовий твір роботодавцеві можуть встановлюватися виключно законом. За загальним правилом майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно. Питання розподілу майнових прав інтелектуальної власності може бути віднесено до договірною регулювання. Тобто, загальне правило може бути змінено умовами договору, укладеного між працівником та роботодавцем.

З наведеного вище випливає ще один важливий висновок про те, що у разі створення будь-якого твору, у тому числі твору науки, у зв'язку з виконанням трудового договору, співавторства між творцем та роботодавцем не виникає. Автором є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. На стороні творця можливе співавторство у разі, якщо створений твір є результатом творчої діяльності кількох осіб.

Створення службового твору на підставі трудового договору (контракту) має зовнішню схожість з випадками створення твору за замовленням на підставі цивільно-правового договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 1112 ЦК України).

Питання приналежності особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності на службові твори та твори, що створені за замовленням, мають аналогічне вирішення. У разі створення твору за замовленням, відповідно до ст. 430 ЦК України, особисті немайнові права на

такий об'єкт належать творцеві (первинному суб'єкту авторського права). Окремі особисті немайнові права можуть належати замовникові у випадках, передбачених законом. Як і у разі створення службового твору, майнові права на об'єкт, створений за замовленням, належать спільно його творцеві та замовнику, якщо договором між ними не встановлено іншого.

Але, якщо службовий твір створюється на підставі доведеного до працівника службового завдання чи на підставі окреслених трудовим договором (контрактом) трудових функцій, то твір за замовленням виконується на підставі цивільно-правового договору, у якому визначаються за взаємною домовленістю усі важливі для його сторін умови.

Маючи укладений трудовий договір з роботодавцем, працівник підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку, на нього поширюється трудове законодавство у частині регламентації його робочого часу, часу відпочинку, оплати праці, соціальних гарантій та захисту його прав як найманого працівника. За відповідним цивільно-правовим договором творець діє на власний розсуд, самостійно плануючи свій час на виконання доведеного до нього замовлення та організовуючи виконання договору відповідно до досягнутих домовленостей на власний ризик.

У будь-якому разі сторони – працівник та роботодавець – ураховуючи можливість створення твору внаслідок виконання трудових обов'язків, що є об'єктом правової охорони авторським правом, мають право урегулювати свої відносини у трудовому договорі, додатково до умов визначених трудовим законодавством або в окремому договорі. Про це прямо зазначено у ч. 2 ст. 429 ЦК України. У нормі цієї частини йдеться про договір, без конкретного зазначення, що це виключно трудовий договір. Ураховуючи, що трудовий договір може укладатися і в усній формі, то укладення окремого договору між роботодавцем та працівником, до кола трудових обов'язків якого входить створення творів як об'єктів правової охорони, є необхідним та бажаним. Урегулювання питань розподілу майнових прав інтелектуальної власності в

окремому договорі (іншому, ніж трудовий) сприятиме впорядкованості відносин між працівником та роботодавцем.

У постанові Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначається, що розмір і порядок оплати винагороди за кожен спосіб використання службового чи замовленого твору або об'єкта суміжних прав встановлюються договором творця з роботодавцем чи замовником. Такий договір може бути а) трудовим (із зазначенням у ньому положень про розподіл виключних майнових прав на твір між роботодавцем і автором чи іншим творцем, розміру винагороди, переліку службових обов'язків зі створення певного твору або творів, характеру службового завдання тощо); б) цивільно-правовим, укладеним як до, так і після створення твору чи об'єкта суміжного права. Зазначені документи є засобами доказування у відповідних справах. У разі коли сторонами не досягнуто згоди щодо розміру винагороди, суду у вирішенні спору слід керуватися положеннями Постанови КМ України від 18 січня 2003 року «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав».

Отже, у разі укладення між працівником та роботодавцем окремого договору про розподіл майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, варто з'ясувати його правову природу. Очевидно, що за своєю правовою природою такий договір є цивільно-правовим. У ньому за взаємною домовленістю його сторін фіксуються умови та порядок розподілу майнових прав у зв'язку зі створенням службового твору та фіксується розмір винагороди його автору. Виплата винагороди може носити разовий або періодичний характер. Оскільки зміст договору не регламентований законодавством, то сторони вільні у його формуванні, виходячи з принципу свободи договору.

Договір щодо розподілу майнових прав інтелектуальної власності може бути укладений як до, так і після створення службового твору. За своєю суттю

він є близьким до договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності з тією лише особливістю, що його сторонами можуть бути не будь-які особи, а лише працівник та роботодавець за відповідним трудовим договором (контрактом).

Оскільки відсутні будь-які вказівки про форму цього договору, але виходячи з необхідності зафіксувати бажаний для сторін стан речей та ураховуючи загальні положення про форму цивільних договорів, договір між працівником та його роботодавцем про розподіл майнових прав інтелектуальної власності доцільно укладати у простій письмовій формі.

У разі укладення між працівником та його роботодавцем договору про розподіл майнових прав інтелектуальної власності у ньому доцільно передбачити:

- об'єкт договору (твір, що має бути створений, у разі укладення договору після створення твору, опис уже створеного твору з тим, щоб його можна було ідентифікувати у разі виникнення спору);

- умови про розподіл майнових прав інтелектуальної власності із зазначенням конкретно які права переходять до роботодавця та які залишаються за працівником;

- умови, способи та порядок виплати роботодавцем винагороди працівникові у разі створення службового твору;

- додаткові (до встановлених трудовим законодавством) обов'язки роботодавця, спрямовані на створення відповідних умов для працівника;

- умови спільного використання твору та розподілу винагороди від такого використання, якщо майнові права належать спільно працівникові та роботодавцеві.

Також бажано у договорі встановити правові наслідки у разі зловживання роботодавцем майновими правами інтелектуальної власності (невикористання твору на визначених умовах, невчасна виплата винагороди, невплата винагороди повністю або частково, інші форми неналежного використання майнових прав інтелектуальної власності тощо) [34, с. 170-171].

Такий договір є консенсуальним. Він вважається укладеним з моменту досягнення домовленості сторін з усіх істотних умов. Реальна конструкція договору тут недоцільна, оскільки передбачає для визначення моменту укладення, окрім досягнення домовленості з істотних умов, вчинення необхідної дії (передання майна тощо). В аналізованому випадку необхідні дії (створення твору, виплата винагороди тощо) будуть вчинятися на стадії виконання договору. Тому консенсуальна конструкція договору є оптимальною.

З факту укладення цивільного договору між працівником та роботодавцем про розподіл майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, між його сторонами виникають взаємні права та обов'язки. У найбільш загальному виразі основним обов'язком працівника є створення конкретного твору (творів) відповідно до його трудових обов'язків чи службового завдання роботодавця, якому кореспондує право роботодавця вимагати їх створення відповідно до погоджених умов. Праву працівника, як сторони договору, на оплату його творчої праці, додатково до умов, встановлених трудовим законодавством, кореспондує обов'язок роботодавця проводити таку оплату на встановлених умовах (розмір, строки, періодичність тощо). Договором можуть встановлюватися обов'язки роботодавця щодо забезпечення працівника певними матеріальними та іншими засобами для ефективних наукових досліджень. У такому разі цьому обов'язку кореспондує право працівника вимагати створення відповідних умов.

Найважливіші положення договору стосуються розподілу майнових прав інтелектуальної власності між його сторонами. Саме у договорі може встановлюватися умова про спільність таких прав у працівника та роботодавця.

Отже, такий цивільний договір є взаємно зобов'язуючим.

Оскільки умовами договору можуть встановлюватися додаткові, порівняно з трудовим законодавством, матеріальні стимули за створений твір,

то, відповідно, договір може носити відплатний характер. Хоча додаткові матеріальні стимули можуть встановлюватися і умовами трудового договору. А цивільний договір про розподіл майнових прав інтелектуальної власності може і не містити додаткових умов щодо оплати праці творця.

Варто відзначити, що наразі укладення таких договорів є малопоширеним явищем. Роботодавець не зацікавлений у несенні додаткових фінансових затрат на оплату творчої праці автора. З урахуванням аналізованих вище законодавчих підходів Закону «Про вищу освіту», відповідно до яких провадження наукової діяльності визначене як обов'язок науково-педагогічного працівника (п. 1 ст. 58 Закону), то справедливі прагнення працівника домагатися додаткової оплати у разі створення службового твору за відсутності згоди роботодавця є нездійсненними.

Службовий твір може бути предметом різних договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, перелік яких визначений у ч. 1 ст. 1107 ЦК України. Відповідно до ст. 31 Закону «Про авторське право і суміжні права» автор (чи інша особа, яка має авторське право) може передати свої майнові права будь-якій іншій особі повністю чи частково. Майнові права, не зазначені в авторському договорі як відчужувані, вважаються такими, що не передані. Залежно від виду договору, що укладається щодо службового твору, будуть застосовуватися відповідні законодавчі положення. Єдиною особливістю таких договорів буде його суб'єктний склад у частині встановлення особи, яка розпоряджається майновими правами інтелектуальної власності. Нею можуть бути роботодавець та працівник спільно, виключно роботодавець чи у будь-якому іншому поєднанні, залежно від умов раніше укладеного між ними договору про розподіл майнових прав інтелектуальної власності або за відсутності такого – від умов трудового договору. Якщо ж такі питання не вирішені ні в окремому договорі, ні у трудовому договорі, то на стороні, що розпоряджається майновими правами на службовий твір, будуть працівник, який створив цей твір та його роботодавець спільно.

Якщо ж працівник створив твір, створення якого не передбачалося трудовим договором (контрактом) чи службовим завданням, то такий твір відповідно не може вважатися службовим. Особисті немайнові та майнові права на нього автор здійснює на власний розсуд відповідно до законодавства.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Авторське право на будь-який твір, у тому числі і твір науки, виникає внаслідок факту його створення. Для встановлення авторства вагоме значення має законодавчо закріплена презумпція авторства. На підставі аналізу відповідних законодавчих приписів встановлено, що презумпція авторства може бути застосована, якщо твір існує в матеріальній формі. Обґрунтовано можливість поширення такої презумпції і на твори, що проголошуються усно: автором усного твору вважається особа, що його проголошує, якщо не доведено іншого.

2. На підставі аналізу чинного законодавства проаналізовано процедуру державної реєстрації авторського права та її значення у механізмі набуття авторських прав. Автор має право зареєструвати своє авторство. Наявність чи відсутність такої реєстрації не впливає на набуття та можливість здійснення суб'єктами особистих немайнових, майнових прав на створений спільною творчою працею твір. Факт державної реєстрації має повідомне (інформаційне) значення та може слугувати додатковим доказом у разі оспорення авторства.

Юридичним складом, що слугує правовою підставою виникнення авторських прав на твір науки, створений у співавторстві, є:

- факт спільної творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта;
- факт створення твору науки як єдиного цілісного об'єкта;
- укладення договору між співавторами (факультативний юридичний факт);
- державна реєстрація авторських прав (факультативний юридичний факт);
- патентування об'єктів, що описані у творі, якщо охорона прав співавторів не досягається за допомогою норм авторського права (факультативний юридичний факт).

3. На підставі аналізу міжнародних правових документів у сфері авторського права, чинного національного законодавства досліджено види, загальні та спеціальні ознаки особистих немайнових прав співавторів твору науки.

Чинне законодавство містить відкритий перелік особистих немайнових прав інтелектуальної власності, що є вірним. У разі створення твору науки у співавторстві, незалежно від змісту договору між співавторами, якщо такий укладено, кожен з них самостійно здійснює належні йому особисті немайнові права.

У разі створення твору науки, як правило, зазначається авторське ім'я. Обрання псевдоніму чи анонімне опублікування твору науки не характерне. У законодавчо встановлених випадках автор зобов'язаний персоніфікувати себе та свій творчий доробок (наприклад, у разі опублікування результатів дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів).

Проте у певних випадках ім'я автора (авторів) твору науки може не згадуватися (засекречуватися) у зв'язку з віднесенням інформації, що міститься у такому творі, до державної таємниці.

Чинне законодавство у сфері інформаційних відносин та і у сфері інтелектуальної власності не містять безпосередніх приписів щодо особливостей здійснення прав інтелектуальної власності у разі створення творів, зміст яких може бути віднесеним до інформації з обмеженим доступом чи до державної таємниці. З метою усунення прогалин законодавчого регулювання пропонуємо доповнити ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права» відсилочною нормою наступного змісту: «особисті немайнові права авторів у зв'язку зі створенням твору, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом, здійснюються у порядку встановленому законом».

Аналогічна норма необхідна і щодо майнових прав інтелектуальної власності.

Закон «Про державну таємницю» доцільно доповнити нормою наступного змісту: «у разі створення твору, зміст якого може бути віднесеним до державної таємниці, особисті немайнові та майнові права його автора (авторів) здійснюються з урахуванням обмежень та заборон, встановлених цим законом».

4. Співавтори творів науки наділяються наступними майновими правами інтелектуальної власності: право на перший випуск в світ твору науки (опублікування твору); право на відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; право на переклад, переробку, адаптацію та інші зміни; право на включення наукового твору складовою частиною до збірників наукових праць, підручників, інших складених творів наукового характеру. Співавтори наукових творів можуть володіти іншими майновими правами відповідно до закону.

5. Досліджено набуття та зміст прав співавторів у разі створення твору науки у зв'язку з виконанням ними своїх трудових обов'язків. Попри термінологічну розбіжність між Законом України «Про авторське право і суміжні права» та ЦК України вважаємо, що поняття «службовий твір» та «твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору» є тотожними за змістом. Вірним є вживання поняття «твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору», як такого, що змістовніше відображає суть явища.

Встановлено та досліджено ознаки, за якими твір розглядатиметься як створений у зв'язку з виконанням трудового договору:

- 1) між автором (авторами) та роботодавцем укладено трудовий договір (контракт) незалежно від його виду та характеру;
- 2) створення такого твору має передбачатися у трудовому договорі (контракті) або бути результатом виконання автором службового завдання;
- 3) при створенні твору використовуються матеріальні та фінансові ресурси роботодавця.

Наведено аргументи на користь укладення окремого (від трудового) договору у разі створення творів у зв'язку з виконанням трудового договору

між роботодавцем та найманим працівником. За своєю правовою природою цей договір є цивільно-правовим, що носить консенсуальний, взаємно зобов'язуючий характер та може бути відплатним. Такий договір може бути укладений як до, так і після створення службового твору. За відсутності прямих законодавчих вказівок щодо форми, пропонуємо укладати його у простій письмовій формі.

Пропонуємо передбачати у такому договорі наступні умови: об'єкт договору (твір, що має бути створений, у разі укладення договору після створення твору, опис уже створеного твору з тим, щоб його можна було ідентифікувати у разі виникнення спору); умови про розподіл майнових прав інтелектуальної власності із зазначенням конкретно які права переходять до роботодавця та які залишаються за працівником; умови, способи та порядок виплати роботодавцем винагороди працівникові у разі створення службового твору; додаткові (до встановлених трудовим законодавством) обов'язки роботодавця, спрямовані на створення відповідних умов для працівника; умови спільного використання твору та розподілу винагороди від такого використання, якщо майнові права належать спільно працівникові та роботодавцеві; правові наслідки у разі зловживання роботодавцем майновими правами інтелектуальної власності.

6. Досліджено статус наукових та науково-педагогічних працівників як суб'єктів наукової творчості. Наукова праця науково-педагогічного, наукового працівників не покривається оплатою праці відповідно до норм трудового законодавства. Відповідні норми про матеріальне стимулювання вчених, що провадять наукові дослідження, не мають належних механізмів для їх реалізації.

Пропонуємо закріпити у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» право Вчених рад державних вищих навчальних закладів формувати фонд стимулювання наукової і науково-технічної діяльності. Конкретні розміри матеріальних стимулювань за конкретні наукові результати

для конкретних вчених могли б визначатися рішенням Вчених рад таких ДВНЗ.

7. Обгрунтована необхідність приведення змісту норми ст. 69 Закону «Про вищу освіту» у відповідність до чинного законодавства України. Зокрема у ст. 69 зазначено, що ВНЗ мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності. Проте таке розпорядження може здійснюватися лише тоді, коли первинний суб'єкт, яким є автор – людина – передав належні йому майнові права на твір. Тому роботодавець (в даному випадку ВНЗ) не може самостійно розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності, якщо такі права йому не передані з волі творця.

Запропоновано змінити редакцію норми ч. 2 ст. 69 Закону «Про вищу освіту»: «у випадках, встановлених законом або договором, вищі навчальні заклади мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності».

РОЗДІЛ 3

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ СПІВАВТОРІВ ТВОРІВ НАУКИ

3.1. Характеристика засад та способів здійснення прав співавторів творів науки

Проблеми здійснення суб'єктивних прав завжди були і залишаються у центрі наукових досліджень [45; 46], адже саме у здійсненні появляється сутність та цінність самого суб'єктивного права. Ще С.М. Братусь зазначав, що суб'єктивне право як юридична влада (можливість і забезпеченість певної поведінки) нерозривно пов'язане з його здійсненням [10, с. 32-33]. Здійснення суб'єктивного права є головною цінністю самого права [56, с. 11; 60, с. 190], метою та серцевиною права [6, с. 763], найважливішим моментом буття і призначення права [57, с. 53]. Здійснення цивільного права визначають як реалізацію мір можливої поведінки уповноваженої особи шляхом здійснення належних їй правомочностей (права на власні дії, права на чужі дії та права на захист) [164, с. 254].

Для характеристики здійснення цивільних прав загалом, так і прав співавторів творів науки зокрема, важливими є засади їх здійснення. Засади цивільного законодавства закріплені у ст. 3 ЦК України, які за своєю значимістю є значно ширшими, ніж власне засади цивільного законодавства. Саме на них потрібно орієнтуватися при здійсненні, захисті суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів. Такими засадами є: неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законами; свобода договору; свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; судовий захист цивільного права та інтересу; справедливість, добросовісність та розумність.

Відповідно до ст. 12 ЦК України, особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Варто погодитися з позицією науковців, які розуміють розсуд у контексті здійснення суб'єктивного цивільного права, як усвідомлення суб'єктом мети та конкретних способів її досягнення і

прийняття свідомого рішення, тобто вибору одного з варіантів поведінки у межах існуючого суб'єктивного права. Отже, здійснення прав співавторів є вольовою поведінкою [46, с. 30-33].

В основу здійснення будь-яких суб'єктивних цивільних прав покладена презумпція добросовісності та розумності поведінки особи – носія права. Відповідно до ч. 4 ст. 12 ЦК України, якщо законом встановлено правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом.

Відповідно до ч. 2 ст. 14 ЦК України особа не може бути примушена до дій, вчинення яких не є обов'язковим для неї.

Для здійснення будь-якого суб'єктивного цивільного права необхідними є певні передумови: насамперед йдеться про цивільну право- та дієздатність. Здатність мати цивільні права та обов'язки мають усі фізичні особи (ч. 1 ст. 25 ЦК України). Цивільна дієздатність визначена як здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ч. 1 ст. 30 ЦК України).

Обсяг цивільної дієздатності фізичної особи напряму впливає на її здатність здійснювати ті чи інші права. Відповідно до норми ст. 21 ЦК України малолітня особа має право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом. Неповнолітня особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, відповідно до приписів ст. 32 ЦК України, може самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Особа може здійснювати свої права особисто або передавати здійснення окремих повноважень іншим особам – її представникам. Передання повноважень має здійснювати на належній правовій підставі, наприклад, шляхом видання довіреності. Відповідно до ч. 1 ст. 238 ЦК України

представник може бути уповноважений на вчинення лише тих правочинів, право на вчинення яких має особа, яку він представляє. У певних випадках, встановлених законом, здійснення права допускається лише особисто. Зокрема, автор (співавтори) особисто здійснюють свої особисті немайнові права в силу їх невідчужуваності.

У сфері інтелектуальної власності автори можуть звертатися до послуг патентних повірених [77], які зазвичай представляють інтереси суб'єктів у патентному праві. У разі здійснення прав інтелектуальної власності на твір, створений у співавторстві, співавтори за взаємною домовленістю між собою можуть уповноважити одного із співавторів чи будь-яку іншу сторонню особу на представництво своїх інтересів.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 ЦК України нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. Таким чином, нездійснення свого права, за загальним правилом, не може тягнути жодних негативних наслідків для його носія.

Відповідно до ч. 3 ст. 12 ЦК України особа може відмовитися від свого майнового права. Ця загальна норма може застосовуватися і у разі відмови від майнових прав інтелектуальної власності. Відмова від права має наслідком припинення такого суб'єктивного права для суб'єкта. Така відмова не може тягнути жодних негативних (застосування засобів відповідальності) чи будь-якого іншого характеру наслідків для суб'єкта. Відмова від права і, відповідно, відмова від його здійснення є актом вольової, усвідомленої поведінки особи. Якщо відмова вчиняється під тиском, обманом, погрозою, насильством тощо, то вона не може призвести до припинення права.

Співавтори творів науки також можуть відмовитися від своїх майнових прав інтелектуальної власності. Але закон не визначає порядку такої відмови, зважаючи на те, що авторське право не підлягає обов'язковій державній реєстрації.

Загалом відмова від права та його нездійснення слід розрізняти як за зовнішніми проявами вольової поведінки суб'єкта – носія суб'єктивного

права, так і за правовими наслідками. Нездійснення права – це завжди пасивна поведінка, яка не призводить до припинення права у суб'єкта. Нездійснення права може мати наслідком його припинення лише у випадках встановлених законом. Тоді як відмова від права може виражатися як через пасивну поведінку, так і через вчинення необхідних дій, визначених законом. Відмова від права завжди має наслідком його припинення у суб'єкта.

У договорі між співавторами може бути зазначено про особливі умови, процедури як нездійснення права, так і відмови від нього. Наприклад, у договорі можуть визначатися строки та форма повідомлення інших співавторів про відмову від права одного чи кількох з них. Проте, на нашу думку, договором не може бути встановлена заборона на саму відмову чи нездійснення права, оскільки рішення про таке може приймати виключно суб'єкт, якому належить відповідне право.

Здійснення суб'єктивних цивільних прав тісно пов'язане з поняттям про межі їх здійснення. Їх дослідження є актуальним завжди з огляду на вагомість та значущість як для суб'єкта, що здійснює належні йому права, так і для усіх інших осіб, які можуть нести певні незручності, обмеження чи навпаки, отримувати певні блага у разі здійснення особою своїх прав [21; 51; 61; 150; 79; 80; 58].

Межі здійснення цивільних прав окреслені у нормах ст. 13 ЦК України. Відповідно до норми ч. 1 цієї статті цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. Таким чином, договору відведена визначальна роль у визначенні меж здійснення цивільних прав.

Характеризуючи межі здійснення суб'єктивних цивільних прав, у науковій літературі та й на законодавчому рівні вживаються різні поняття «обмеження права», «обмеження у здійсненні права», «обтяження права». При чому у ці поняття може вкладатися різний зміст, що призводить не тільки до їх неоднозначного трактування, а й до суперечливості та непослідовності у законодавчому регулюванні.

Поняття «обмеження права» та «обмеження у здійсненні права» фактично є синонімічними. Відтак погоджуємося з аргументацією О.О. Кота, що явища, які в сучасній науковій літературі та законодавстві іменуються «обмеженнями права», насправді є обмеженнями здійснення суб'єктивних прав [46, с. 86-92]. Поняття «обтяження права» пов'язане з фактом існування прав третіх осіб на майно власника.

Межі здійснення суб'єктивних прав у науковій літературі теж визначаються по-різному. Відповідно до ч. 2 ст. 13 ЦК України при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. У протилежному разі до неї можуть застосовуватися засоби впливу залежно від характеру правопорушення. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в іншій формі (ч. 3 ст. 13 ЦК України).

Щодо поняття «зловживання правом» у науковій літературі висловлені діаметрально протилежні погляди. Аналізуючи межі здійснення суб'єктивних прав В.П. Грибанов, зазначав, що зловживання правом має місце у разі вчинення суб'єктом дій у межах належного йому суб'єктивного права, тобто в рамках тих можливостей, які складають зміст цього права, однак з використанням таких форм його реалізації, які виходять за встановлені законом межі здійснення цього права [26, с. 46]. Протилежної позиції дотримувався М. С. Малейн. Вчений стверджував, що «зловживання правом» позбавлене сенсу, оскільки поєднує взаємовиключні поняття. Здійснення прав не може бути протиправним, а отже і зловживанням. Дії, що іменуються зловживанням правом, насправді вчиняються за межами права [51, с. 68-69]. Саме ж поняття «зловживання правом» застосоване у нормах ст. 13 ЦК України.

Скаун О.Ф. характеризує зловживання правом як особливий вид юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих вчинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм у межах

дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права [148, с. 451]. Кот О.О. розглядає сутність зловживання правом як вчинення уповноваженою особою дій, які складають зміст відповідного суб'єктивного цивільного права, недобросовісно, в тому числі всупереч меті такого права [46, с. 124].

Одним із способів зловживання правом є шикана – здійснення прав виключно з наміром завдати шкоди іншій особі.

У будь-якому разі зловживання правом, незалежно від форм, способів його прояву забороняється. У разі встановлення у діях особи зловживання правом чи недодержання особою інших встановлених вимог щодо здійснення належних їй прав, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом.

Загальні умови здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, викладені у нормах ст. 428 ЦК України: право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно. Що ж до здійснення авторського права на твір, створений у співавторстві, то відповідно до норми ч. 3 ст. 436 ЦК України відносини між співавторами можуть бути визначені договором. У разі відсутності такого договору авторське право на твір здійснюється всіма співавторами спільно.

Таким чином, у здійсненні авторських прав на твір, створений спільно, законодавець надає визначальної ролі саме договору між співавторами твору. Правила щодо здійснення авторських прав у разі відсутності договору деталізуються у спеціальних нормах Закону «Про авторське право і суміжні права». Так, відповідно до норми ч. 1 ст. 13 Закону право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. Тобто йдеться про

нероздільне співавторство. Відповідно, якщо один із співавторів за нероздільного співавторства приймає рішення про опублікування або зміну твору, то він має заручитися дозволом інших співавторів. Законодавець не встановлює вимог щодо форми надання такого дозволу. За такого підходу дозвіл може надаватися як усно, так і в письмовій формі. Варто ураховувати той факт, що у разі виникнення спору щодо надання дозволу на опублікування або зміну твору саме письмова форма може виявитися належним доказом. Доведення факту усного дозволу може бути утруднене. Тому співавторам слід враховувати таку обставину.

Також варто приймати до уваги, що інші співавтори не можуть без достатніх підстав відмовити у наданні дозволу на опублікування або зміну твору. Тобто, відмова має бути вмотивована поважними причинами. У будь-якому випадку у разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

У разі створення твору при роздільному співавторстві, якщо твір складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами (ч. 2 ст. 13 Закону).

Таким чином у цьому випадку, договору між співавторами надається визначальна регулятивна роль у разі здійснення прав на спільний твір.

Відчуження майнових прав інтелектуальної власності охоплюється поняттям «здійснення права». Відповідно до загальної норми ч. 4 ст. 12 ЦК України особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом (ч. 4 ст. 12 ЦК України). У такому разі правовою підставою припинення відповідного майнового права у його носія є цивільний договір.

Передання майнових прав інтелектуальної власності здійснюється на підставі групи договорів, невичерпний перелік яких подано у ст. 1107 глави 75 ЦК України – Розпорядження майновими правами інтелектуальної

власності. У п. 26 постанови Пленуму ВГС України від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [96] зазначено, що використання творів та/або суміжних прав, якщо інше не встановлено законом, допускається лише на підставі передбаченого ст. 1107 ЦК України договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Проте варто зауважити, що опираючись на принцип свободи договору як важливої засади цивільного законодавства, автори можуть обирати будь-який договір як правову підставу розпорядження належними їм майновими правами. Вочевидь, у зазначеній постанові підкреслюється пріоритет спеціальних договірних конструкцій щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

У ст. 31 Закону «Про авторське право і суміжні права» йдеться про авторські договори як правові підстави передання (відчуження) прав суб'єктів авторського права. Зі змісту норм ст. 32 Закону випливає, що авторські договори є: про передання виключного права на використання твору та про передання невиключного права на використання твору. З їх визначення (ч. 3 ст. 32 Закону – визначення договору про передання виключного права на використання твору; ч. 4 ст. 32 Закону – визначення договору про передання невиключного права на використання твору) можливо зробити висновок про їх подібність з виключною та невиключною ліцензією як правовою формою використання об'єкта права інтелектуальної власності (ч. 3 ст. 1108 ЦК України).

Якщо співавтор твору науки при нероздільному співавторстві приймає рішення про передання належних йому майнових прав на підставі цивільного договору іншій (іншим) особі (особам), він має заручитися дозволом інших співавторів, як про це зазначено у ч. 1 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права».

При нероздільному співавторстві, один із співавторів може самостійно, без згоди інших, передати свої майнові права на підставі цивільного договору

іншим особам, якщо інший порядок не встановлений договором між співавторами твору.

3.2. Договір між співавторами: поняття, правова природа, функції

У ч. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права», встановлено, що відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними. У Законі застосована застаріла термінологія. Поняття «угода» вживалося ще до прийняття та набрання чинності ЦК України. Фактично йдеться про договір між співавторами без його визначення.

За своєю суттю відносини між співавторами будь-якого твору, у тому числі, твору науки, носять приватноправовий характер. При цьому, договір укладений між цими суб'єктами, як правова підстава встановлення, зміни та припинення відповідних правовідносин, за своєю природою є одним із різновидів цивільного договору.

Невичерпний перелік договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності закріплений у ст. 1107 ЦК України. Договір між співавторами очевидно має іншу сферу застосування, тому він і не передбачений у зазначеному переліку. Можливість його укладення впливає з принципу свободи договору (ст.ст. 6, 627 ЦК України). Водночас, як зазначає Н. С. Кузнецова, слід враховувати, що принцип свободи договору також має свої межі. Він реалізується з урахуванням положень ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [66, с. 15].

У науковій літературі сформований цілий комплекс питань, які сторони можуть вирішувати диспозитивно, опираючись на принцип свободи договору. Серед них і визначення виду договору, що укладається (свобода вибору виду договору) [26, с. 23-24].

Сібільов М.М. розмежовує дві моделі правового регулювання договірних відносин: 1) внутрішнє регулювання (саморегулювання); 2) зовнішнє (державне) регулювання. Перша модель проявляється у тому, що

сторони користуються можливістю саморегулювання та обмежують коло умов договору лише тими умовами, які вони вважають за потрібне встановити. Суть другої моделі полягає у тому, що сторони погоджуються на регулювання договірних відносин на підставі імперативних приписів, які містяться у актах цивільного законодавства щодо типу (виду) договору, який укладений між ними [146, с. 42].

Наведене дає чітко розуміти, що договір, який укладається між співавторами, відноситься до першої моделі – моделі саморегулювання. Ураховуючи, що відносини між співавторами законодавчо не урегульовані, що зрештою і неможливе, договір, укладений між ними і є регулятором їхніх відносин. Також вірно охарактеризувати його як непоіменований договір [34, с. 398].

Як впливає з аналізу змісту Додатку № 6 «Зразків примірних договорів у сфері авторського права і суміжних прав», що розроблені Державною службою інтелектуальної власності [32], основними положеннями таких договорів можуть бути: домовленість про створення твору спільною працею; визначення назви спільного твору із зазначенням її у договорі; внесок кожного із співавторів у створенні твору; взаємні права та обов'язки кожного із співавторів; домовленість про те, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить усім співавторам спільно незалежно від того, чи такий твір є цілісним, чи складається із окремих частин; визначення частки винагороди за використання спільно створеного твору.

Отже, враховуючи наведене, погоджуємось з думкою Ізбаш О.О., що внаслідок укладеної між співавторами угоди (договору) виникають внутрішні організаційні відносини, спрямовані на координацію зусиль авторів [33, с. 350]. А, відтак, договір між співавторами має ознаки організаційного договору [34, с. 396-397].

Предметом досліджуваного договору є організація та координація дій співавторів, що спрямовані на створення спільного твору, розподіл їхніх майнових прав інтелектуальної власності, а також використання та

розпорядження цими правами та спільним твором. Такий договір може бути укладений на будь-якій стадії створення твору [33, с. 350].

Відтак, вказане виключає реальну природу цього договору, оскільки реальні договори вважаються укладеними з моменту досягнення згоди сторін та фактичного (реального) здійснення певних дій. Договір спрямований на управління процесом їхньої спільної діяльності та покликаний організувати та координувати відносини між співавторами. Очевидно для того, щоб договір між співавторами визначав їхні відносини, сторони повинні досягти домовленостей стосовно його основних умов. Отож, зазначене свідчить про консенсуальний характер цього договору.

Укладений між співавторами договір породжує певні права та обов'язки для сторін. Але за правовим результатом договір спрямований не на встановлення взаємних (кореспондуючих) прав та обов'язків, а на організацію співпраці. Неможливо охарактеризувати договір між співавторами і з точки зору еквівалентності – відплатний чи безвідплатний, оскільки така характеристика йому не притаманна та об'єктивно не може бути застосована. Тобто, укладений між співавторами договір спрямований, до прикладу, не на еквівалентне передання майна, надання послуг, виконання робіт чи розпорядження майновими правами, що мають свою певну матеріальну оцінку, а на встановлення зв'язку між авторами твору, а також, організацію та координацію їхніх дій стосовно розподілу майнових прав співавторів, а також використання та розпорядження цими правами та спільним твором.

Для уникнення можливих непорозумінь між співавторами варто саме у договорі визначитися із засобами впливу на недобросовісну поведінку когось із них. Чи може йтися про юридичну відповідальність між співавторами у разі порушення домовленостей про творчу співпрацю? Очевидно, що ні. Але можливою є ситуація, якщо співавтори створюють твір на замовлення на підставі відповідного договору та пов'язані конкретними умовами, строками, що визначені у ньому, а один (чи декілька співавторів) порушують «внутрішні» домовленості між ними. Законодавець не може «втручатися» у

такі відносини та урегулювати їх у будь-який спосіб. Це виключно договірна свобода сторін. Вони вправі на умовах договору визначити як підстави, так і правові наслідки поведінки недобросовісного автора.

Якщо сторони укладають договір, умовами якого передбачають створення твору, то, очевидно, важливо визначитися зі строками. У такому разі умова про строк дії договору носить договірний характер. Строк дії договору між співавторами може бути пов'язаний із строком чинності майнового авторського права на твір. Отож, зважаючи на функціональне призначення договору між співавторами, він не може бути чинним не довше строку чинності самого майнового авторського права співавторів на твір.

Зважаючи на те, що авторське право діє ще протягом 70-ти років після смерті останнього із співавторів, постає питання, чи може укладений між співавторами договір бути чинним після смерті одного з них. У такому разі слід враховувати зміст конкретного договору та реальний стан виконання досягнутих домовленостей. правонаступництво у відносинах, пов'язаних з творчим характером праці, особистими немайновими правами померлого, виключається. Воно можливе у майнових відносинах. До правонаступників померлого співавтора можуть перейти його майнові права у межах їх чинності. Інші положення договору можуть зберігати чинність для співавторів у частині виконання ними власних обов'язків та здійснення належних їм прав.

Незважаючи на диспозитивний характер норми ст. 436 ЦК України, ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» про можливість укладення договору, вважаємо, що його укладення є не тільки рекомендованим, а й необхідним. Це зумовлено тим, що договір між співавторами є єдиним регулятором їхніх взаємовідносин, на підставі якого розподіляються взаємні права та обов'язки, встановлюється частка внеску у створенні твору, а відповідно й розмір винагороди кожного із співавторів, а також, що є не менш важливим, визначаються межі відповідальності сторін. Окрім цього, у майбутньому завдяки такому договору можна уникнути багатьох суперечок

між авторами твору. Водночас, такі договори є належним та допустимим доказом при вирішенні спору у судовому порядку.

Важливо з'ясувати питання про форму укладення договору між співавторами. Як вбачається із ч. 2 ст. 1107 ЦК України, договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності повинен укладатись у письмовій формі, а у іншому разі він є нікчемним. Також цією статтею встановлено, що законом можуть бути встановлені випадки, в яких договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності може укладатись усно. Однак, як встановлено вище, договір між співавторами не є договором щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Натомість він є таким, що спрямований на визначення та організацію відносин між співавторами. Отож, зазначені правила про форму до договору між авторами твору застосовуватись не можуть.

З аналізу спеціального законодавства випливає, що будь-які вказівки щодо форми укладення договору між співавторами відсутні. Відтак, варто виходити із загальних положень щодо форми укладення договорів. Так, нормою ч. 1 ст. 639 ЦК України встановлено, що договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Отож, договір між співавторами може бути укладений у тій формі, яку забажають самі автори. При цьому, усна домовленість між співавторами теж породжуватиме для них правові наслідки. Однак, співавторам договір між собою все ж варто укладати у письмовій формі. Це зумовлено тим, що у разі виникнення спорів письмовий договір, як документ, може слугувати належним та допустимим доказом. Окрім цього, договір у письмовій формі, як важливий та основний регулятор відносин між співавторами, першочергово оцінюється та береться судом до уваги. Зміст усної домовленості важко довести. Тому письмова форма договору між співавторами сприятиме чіткому та прозорому здійсненню ними своїх прав та обов'язків, унеможливить безпідставні спори у майбутньому.

Таким чином на підставі проведеного аналізу можемо констатувати, що договір між співавторами твору науки – це взаємна домовленість двох або більше авторів – суб'єктів наукової творчості, спрямована на організацію їхніх спільних зусиль щодо створення твору науки, використання створеного твору науки, майнових прав на нього, встановлення умов та підстав відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей.

З наведеного визначення можливо виділити наступні ознаки укладеного договору між співавторами твору науки:

1) домовленість кількох (двох або більше) авторів – суб'єктів наукової творчості, які беруть чи брали участь у створенні твору;

2) домовленість, у якій виявляється воля усіх співавторів, як її учасників;

3) спрямованість на визначення та організацію відносин між її учасниками, що виявляється шляхом встановлення умов користування твором, майновими правами на такий твір, визначення розміру винагороди кожного за використання спільно створеного твору, питання відповідальності кожного зі співавторів (умови настання, види, порядок застосування) тощо;

4) домовленість, що досягається як на етапі ще не створеного, так і уже створеного твору.

За своєю правовою природою це різновид непоіменованого цивільного договору організаційного характеру, що є багатостороннім правочином, носить консенсуальний, строковий характер.

Проте цей договір не є правовою підставою виникнення авторських прав. Його не можна розглядати і як правову підставу розпорядження майновими правами співавторів, оскільки таке розпорядження здійснюється на підставі інших договорів, невичерпний перелік яких визначений у ст. 1107 ЦК України. Це організаційний договір, що у сукупності з іншими юридичними фактами (фактом створення твору, фактом укладення договору щодо використання твору тощо) слугує підставою набуття та здійснення майнових прав на твір, створений у співавторстві. Договір є нормативним

регулятором відносин його сторін (співавторів). У разі виникнення спору між ними, суд, приймаючи відповідне рішення, приймає до уваги положення договору.

У ч. 1 ст. 1107 ЦК України серед видів договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності передбачений договір про створення за замовленням і використання об'єктів права інтелектуальної власності. За цим договором одна сторона (творець) зобов'язується створити об'єкт права інтелектуальної власності відповідно до вимог другої сторони (замовника) та в установлений строк. У порівнянні з цим договором, договір між співавторами теж спрямований на створення твору, але має інший характер. Адже, хоч співавтори і можуть творити на замовлення, договір між ними урегулює їхні «внутрішні» відносини щодо створення твору та розподілу майнових прав інтелектуальної власності. Тоді як договір про створення за замовленням передбачає встановлення взаємних прав та обов'язків його сторін (творця та замовника), може носити як відплатний, так і безвідплатний характер.

Вагомого значення набуває аналіз функціональної ролі договору, укладеного між співавторами твору науки. Функції цивільно-правового договору у різних аспектах досліджувалися неодноразово. Відносини, які виникають між співавторами творів науки, за своєю сутністю є приватноправовими, а договір, укладений між ними, як правова підстава встановлення, зміни та припинення правовідносин за своєю природою є цивілістичним. Отож, досліджуючи питання функціонального призначення договору між співавторами твору науки, спершу варто встановити та виходити із того, які функції загалом виконує цивільно-правовий договір.

Свого часу Красавчиков О.О. досліджував питання функцій цивільного договору. Його вчення зберігають актуальність і сьогодні, набуваючи нового змісту. Науковець виділяв наступні функції договору: ініціативна, програмно-координаційна, інформаційна, гарантійна, захисна, регулятивна [48, с. 3-20]. При цьому, чимало науковців наголошують на тому, що станом на сьогодні, в

умовах ринкових відносин, регулятивна функція договору є головною та визначальною, а усі інші функції – похідними та залежними від неї. Зокрема, Пархоменко Н.М., яка виділяла нормотворчу та регулятивну функції, зазначала, що шляхом укладення договору відбувається реалізація основної функції права – регулювання суспільних відносин для безконфліктного існування усіх суб'єктів суспільного життя [71, с. 176-177].

Калаур І.Р. та Гриняк А.Б. у своїх дослідженнях договірному регулюванню відносин з точки зору передання майна у користування та надання послуг теж звертають увагу на особливий характер регулювальної функції договору. Так, Калаур І.Р. зазначає, що будучи юридичним регулятором поведінки осіб, які вступають у договірні відносини, договір «в ім'я» їхніх інтересів забезпечує об'єктивну можливість врегулювати ті сфери їхнього договірного співжиття, які не опосередковані нормативною регламентацією [35, с. 117]. Гриняк А.Б. доходить до висновку, що договірне регулювання за своїм впливом на відносини є ширшим ніж нормативне, оскільки спрямоване на їх організацію та формування [22, с. 118].

Поряд з такими конститутивними ознаками цивільно-правового договору як те, що договір є: 1) домовленістю, яка досягнута на підставі вільного волевиявлення сторін; 2) спрямованістю на досягнення певного правового результату – встановлення, зміна або припинення цивільних прав та обов'язків; 3) конструкцією, згідно з якою відбувається встановлення прав і обов'язків, що породжуються договором, на осіб, що уклали договір, які одночасно є сторонами відповідного договірного зобов'язання [39, с. 385-388; 62, с. 12-13], не менш важливою характерною рисою договору є й те, що він є, поряд з нормами цивільного права, регулятором відносин, що складаються у приватній правовій сфері [27, с. 118].

Ромовська З.В. зазначає, що у договірній сфері ЦК України відсуває закон на друге місце, надаючи перевагу договірному регулюванню [142, с. 42]. При цьому науковець указує на те, що договір – це також мірило свободи, щоправда, лише для двох. Ця остання обставина не може заперечити

правотворчої сутності договору, а отже, і його нормативного правового характеру, хоча й із обмеженою сферою дії [143, с. 71-72].

Співавтори твору виступають своєрідними «законодавцями» для себе, встановлюючи в договорі взаємні права та обов'язки [34, с. 82]. Зрештою, співавтори мають право врегульовувати в договорі, що передбачений законодавством, свої відносини, що ним не врегульовані. У такому разі договір між співавторами виходить за межі розуміння його як суто індивідуального акта. Його положення є обов'язковими не тільки для сторін договору, а й враховуються судовими та іншими державними органами у разі вирішення різних питань, пов'язаних зі співавторством [176, с. 25].

Ураховуючи, що відносини між співавторами не урегульовані, та й об'єктивно не можуть регулюватися нормами права, можна дійти до висновку, що укладений між співавторами творів науки договір є єдиним нормативним регулятором їхніх відносин.

Ініціативна функція проявляється у тому, що договір між співавторами творів науки, як результат погодження волі сторін, є актом вияву їхньої ініціативи та реалізації диспозитивності. При цьому, в укладеному між співавторами договорі виявляється воля не одного автора, а двох чи кількох. Погоджуючи необхідність укладення договору, співавтори проявляють таким чином свою ініціативу. Разом із цим, зважаючи на відсутність законодавчого регулювання, зокрема, форми та обов'язкових умов договору між співавторами, сторони самостійно вирішують питання його змісту та форми зовнішнього виразу.

Програмно-координаційна функція характеризується тим, що укладений між співавторами твору науки договір є своєрідною програмою поведінки один щодо одного, а також засобом організації та координації поведінки співавторів.

Інформаційна функція укладеного між авторами колективного твору науки договору проявляється у тому, що його зміст містить у собі певну необхідну інформацію, а саме, дані про права та обов'язки співавторів,

користування твором, майновими правами інтелектуальної власності, відповідальність його сторін тощо. Зрештою передбачена у договорі інформація слугує певним «помічником» при вирішенні судом спорів між співавторами. Наприклад, передбачені у договорі умови про порядок використання спільного твору науки сприятимуть правильному урегулюванню спору, пов'язаного із захистом прав співавтора у зв'язку із неправомірним опублікуванням твору. Отож, укладений між співавторами твору науки, договір містить інформаційне навантаження не тільки для самих співавторів, а й для третіх осіб, суду, інших державних органів.

Гарантійна функція зумовлена існуванням певної системи забезпечувальних засобів, що спрямовані на стимулювання до належного виконання умов договору. Співавтори твору науки володіють можливістю самостійно та на свій розсуд передбачити в укладеному між ними договорі гарантії, що спрямовані на його виконання. До таких гарантій можна віднести положення про відповідальність співавторів.

Перш за все, це стосується договірних відносин між співавторами та організаціями, що використовують наукові твори. Укладаючи із видавництвом договори, співавтори беруть на себе відповідні зобов'язання. Далеко не всі умови договору виконуються належним чином. Відтак, постає питання відповідальності авторів твору науки. У літературі висловлювалася точка зору, відповідно до якої співавтори повинні нести солідарну відповідальність перед видавництвом. Разом із цим, наголошувалося на тому, що солідарна відповідальність співавторів не має нічого спільного із звичайною солідарною відповідальністю боржників. Відтак, як зазначає Ізбаш О.О., питання відповідальності співавторів у зовнішніх відносинах варто прописувати в організаційному цивільно-правовому договорі, що укладається між співавторами [33, с. 351].

Захисна функція договору між співавторами твору науки проявляється у наступному. До одного із пріоритетних спеціальних принципів договірного регулювання належить принцип обов'язковості виконання умов договору.

Вказаний принцип отримав свою легалізацію у ст. 629 ЦК України – договір є обов'язковим для виконання сторонами. У випадку невиконання умов договору права співавтора вважаються порушеними.

Так, ВГС України у постанові від 17 жовтня 2012 року «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [96] зазначає, що використання твору поза межами умов, визначених договором, визнається порушенням авторського права, оскільки відповідні дії вчиняються поза межами наданих повноважень. Отже, у такому разі співавтор має право застосувати, передбачений чинним законодавством, механізм захисту своїх порушених прав.

Отже договір між співавторами твору науки посідає важливе місце у механізмі здійснення та захисту їх прав. Саме його положення визначають способи здійснення та захисту порушених прав, окрім випадків імперативного правового регулювання.

3.3. Види порушень авторських прав співавторів.

Науковий плагіат

В законодавстві України не виділено в окрему групу порушення авторських прав співавторів, в тому числі співавторів творів науки. Очевидно, що потреби в цьому немає. Відтак необхідно проаналізувати види порушень авторських прав загалом, і визначити, які з цих видів порушень можуть застосовуватися до творів науки.

Перелік порушень авторського права визначено у ч. 1 ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Так, порушенням, що дає підстави для захисту авторських прав є: вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові права суб'єктів авторського права, що визначені ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права», та їх майнові права, визначені ст. 15 цього ж Закону, з урахуванням передбачених законом обмежень майнових прав.

Порушення авторських прав співавторів творів науки можливе у договірних та недоговірних відносинах. Зокрема, невиконання чи неналежне виконання обов'язків за авторським, ліцензійним чи іншим договором, предметом якого були майнові права на наукові твори, – це порушення, яке випливає з договору. Недоговірне порушення авторських може мати місце, наприклад, у випадку неправомірного, без згоди авторів, розміщення підручника в мережі Інтернет, публікація наукової статті без згоди авторів у друкованому виданні тощо. У даному випадку це матиме значення для обрання судом відповідних норм матеріального права, які підлягатимуть застосуванню для правильного вирішення спору та які ляжуть в основу судового рішення. У більшості випадків порушення авторського права носять недоговірний характер.

Безумовно, порушення особистих немайнових прав та майнових прав авторів та співавторів наукових творів повинно тягнути відповідальність, що встановлена законом.

Показовим у цьому плані є наступне судове рішення. Позивач звернувся до суду з позовом до особи_2, Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Український молодіжний правничий союз», ТОВ «Центр учбової літератури», ТОВ «Книгарня Є» про захист авторських прав. Позивач вказав, що він є співавтором науково-практичного коментаря до Господарського процесуального кодексу України. Видавництво «Центр учбової літератури» надрукувало коментар Господарського процесуального кодексу України за авторством відповідача (особи_2). Позивач вказав, що переважна більшість коментарів до Господарського процесуального кодексу України, що містяться у виданні відповідача, були створені саме позивачем. Творчий внесок відповідача (особи_2) – це лише коментарі до тих статей Господарського процесуального кодексу України, у які були внесені зміни після 01.08.2007 р., а також до нових статей, якими кодекс було доповнено у період з 01.08.2007 р. по 01.12.2010 р. Ці факти були встановлені судом [135]. Зокрема, суд констатував, що твір позивача є літературним твором наукового характеру в

галузі юриспруденції, а відтак є об'єктом авторського права і підлягає правовій охороні в Україні. Цей Коментар є результатом творчої праці позивача. Щодо доказової бази у справі, то позивачем було представлено висновок експертного дослідження у сфері інтелектуальної власності, з якого вбачається, що відповідачами було відтворено частини твору позивача. Беззаперечно своїми протиправними діями відповідачі порушили майнові авторські права позивача, оскільки останній не давав згоди на використання твору. Також має місце порушення особистих немайнових авторських прав позивача, оскільки не було вказано ім'я позивача як автора твору під час його використання. Відтак мав місце плагіат. Крім того, відповідачами не було збережено цілісності вказаного твору. Ці обставини були вірно встановлені судом. Слід звернути увагу на те, що суд у рішенні наголосив на зухвалість порушення відповідачем (Особою_2) авторських прав позивача та на його умисел щодо вчинення такого порушення, про що свідчить те, що відтворення, вчинене відповідачем, має ознаки звичайного копіювання, зокрема у тексті наявні числові виноски без надання їх роз'яснення, нелогічна нумерація, а також нелогічне відділення окремих частин тексту, що було підтверджено також Висновком експертного дослідження у сфері інтелектуальної власності, який міститься у матеріалах справи. На основі вищевказаного, суд позов задоволити.

Вважаємо, що суд ухвалив законне рішення, оскільки мав місце факт порушення прав позивача як співавтора твору наукового характеру.

Серед порушень особистих немайнових прав співавторів слід виділити порушення права на ім'я та права на збереження цілісності твору. Так, на момент оприлюднення твору із зазначенням співавторів на ньому має місце факт визнання співавторства усіма співавторами. ВГС України у п. 36 Постанови Пленуму «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» вказав, що факт визнання співавторства може бути підтверджено зазначенням імен співавторів

на примірнику твору, волевиявленням співавторів, вираженим у договорах про передачу прав, у публічних заявах тощо [96].

Незначення одного із співавторів на будь-якому творі науки, який створено у співавторстві, вважатиметься порушенням особистих немайнових прав співавтора. Такий же підхід підтримується і ВС України [101].

Окрім того, співавтор самостійно без згоди іншого (інших) співавтора (співавторів) не має права перекручувати, спотворювати або змінювати іншим чином спільний науковий твір, оскільки такі дії можуть зашкодити честі і репутації іншого співавтора (співавторів). Цей висновок випливає з аналізу змісту особистих немайнових прав, які вказані у ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Однак ч. 5 ст. 13 цього ж закону містить спеціальну норму щодо можливості співавтора змінити спільний твір, в тому числі твір науки. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. В останньому випадку взагалі виникає питання – йдеться про забезпечення цілісності твору як особисте немайнове право чи про право на переробку твору як право майнове?

Також залишається невизначеним порядок реалізації цієї норми. Адже незрозуміло, чи може співавтор самостійно здійснювати вказані вище права на зміну твору, на його опублікування тощо, чи все-таки повинен першочергово звернутися до інших співавторів за дозволом на такі дії і лише в разі безпідставної відмови почати їх реалізацію. Певну ясність у регулювання вказаних вище відносин вносить норма ч. 6 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права», з якої вбачається, що у разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку. Предметом доказування в такому разі є підставність/безпідставність ненадання дозволу на самостійне використання твору іншим співавтором.

Порушенням майнових прав співавторів творів науки є піратство. Цей вид порушення авторських прав зазвичай охоплює порушення прав усіх співавторів третіми особами, які вчиняють певні, визначені законом, протиправні дії, такі як: опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження контрафактних примірників творів (у тому числі у цифровій формі), а також Інтернет-піратство, тобто вчинення будь-яких дій, які визнаються порушенням авторського права на твори науки з використанням мережі Інтернет. Піратство сприяє зростанню збитків правовласників [11, с. 113]. У науковій літературі небагато уваги приділяють аналізу піратства як порушення прав співавторів.

Піратство є протиправною поведінкою, яка посягає безпосередньо на виключні права автора та співавторів щодо відтворення творів, в тому числі і творів науки. Воно полягає насамперед у виготовленні і комерційному поширенні (при цьому форма поширення не має значення) незаконних екземплярів книг і інших друкованих матеріалів, літературних, художніх творів [68, с. 311].

Як слушно вказує Яворська О.С., піратство, у якому так часто звинувачують Україну, має і економічне підґрунтя, оскільки не секрет, що пересічний українець не в змозі придбати дороге видання на свої «кровно зароблені», тому, можливо, варто поставити запитання і про його ціну, таку неспівмірну з усіма іншими доробками людини праці [34, с. 8]. Справді, піратство, розповсюдження контрафактних примірників творів зумовлений не тільки правовими проблемами, а й іншими чинниками. Адже через високу вартість оригінальної продукції пересічна особа з мізерними доходами не може собі дозволити її придбання. Тому ця проблема носить комплексний характер і потребує вирішення не лише щодо творів науки.

Порушення майнових прав співавторів наукових творів доволі часто здійснюється шляхом Інтернет-піратства. Як свідчить практика, в Україні дуже популярними є велика кількість веб-сайтів, на яких без дозволу правовласників розміщені навчальні матеріали – підручники (зазвичай з

колективним співавторством), наукові статті, дисертації, автореферати дисертаційних досліджень тощо. Це є приклад порушення майнових авторських прав співавторів третіми особами, які без дозволу суб'єктів авторського права розміщують в мережі Інтернет твори науки.

Такі дії є незаконними, оскільки лише авторам (співавторам) належить виключне майнове право подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором, про що зазначено у п. 9 ч. 3 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У такому разі кожен із співавторів твору науки має право на захист свого порушеного права. Це право можна реалізувати шляхом звернення до власника веб-сайту (або до власника облікового запису), або в судовому порядку.

У 2017 р. в Закон України «Про авторське право і суміжні права» були внесені зміни, які зробили можливим застосування процедури припинення порушень авторського права і (або) суміжних прав з використанням мережі Інтернет. Такий позасудовий порядок захисту авторських прав, що порушені в мережі Інтернет, є досить ефективним та широко застосовуваним у світі.

На важливість законодавчого закріплення цього позасудового порядку наголошують і в науковій літературі [169, с. 18-26; 181, с. 259-275; 151; 186]. Так, справді проблема порушення авторських прав в Інтернеті тривалий час залишалася надзвичайно гострою для України: обсяги поширення нелегального контенту у вітчизняному сегменті мережі постійно зростали, а можливість захисту від онлайн порушень довгий час не мала належної нормативно-правової основи [169, с. 18].

Погоджуємося з позицією Яворської О.С., яка вказує, що законодавче закріплення норм, що регулюють відносини у разі порушення авторських прав у мережі Інтернет, є вельми позитивним, бо, як свідчить практика, кількість таких порушень зростає. Самі ж порушення, що скоюються з використанням технічних знань та засобів, носять складний, інколи заплутаний характер,

існують проблеми із засобами фіксації цих порушень, доказуванням фактів їх вчинення тощо [181, с. 259].

Зміст такого позасудового порядку припинення порушення авторських прав передбачає наступне. При порушенні будь-якою особою авторського права, вчиненому з використанням мережі Інтернет, суб'єкт авторського права, заявник, має право звернутися до власника веб-сайту та (або) веб-сторінки, на якому (якій) розміщена або в інший спосіб використана відповідна електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення. Така заява подається власнику веб-сайту та постачальнику послуг хостингу.

Позитивним є визначення в законі власника веб – сайту та власника веб-сторінки як суб'єктів відповідальності за дане порушення. Так, власник веб-сайту –це особа, яка є володільцем облікового запису та встановлює порядок і умови використання веб-сайту. За відсутності доказів іншого власником веб-сайту вважається реєстрант відповідного доменного імені, за яким здійснюється доступ до веб-сайту, і (або) отримувач послуг хостингу. Власник веб-сторінки – це особа, яка є володільцем облікового запису, що використовується для розміщення веб-сторінки на веб-сайті, та яка управляє і (або) розміщує електронну (цифрову) інформацію в межах такої веб-сторінки. Важливо, що власник веб-сайту не є власником веб-сторінки, якщо останній володіє обліковим записом, що дозволяє йому самостійно, незалежно від власника веб-сайту, розміщувати інформацію на веб-сторінці та управляти нею.

Заявник звертається із заявою про припинення порушення виключно за представництвом (посередництвом) адвоката, що є недоліком вказаної процедури, оскільки, по-перше, обмежує можливості суб'єкта авторського права, по-друге, технічні знання адвоката, необхідні для вчинення вказаних дій, можуть бути меншими, ніж відповідні знання самого заявника. В науковій літературі цей підхід законодавця також піддано критиці [169, с. 19-20; 181, с. 259-275].

Водночас законодавець допустив суттєву прогалину у правовому регулюванні вказаних відносин, оскільки цей позасудовий порядок припинення порушення стосується не всіх об'єктів авторського права, зокрема, він прямо не поширюється на літературні твори.

Так, вказаний порядок припинення порушення стосується тільки такого об'єкту авторського права та суміжних прав як електронна (цифрова) інформація. Законодавче визначення електронної цифрової інформації наступне: електронна (цифрова) інформація – це аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення, що знаходяться в електронній (цифровій) формі, придатній для зчитування і відтворення комп'ютером, які можуть існувати і (або) зберігатися у вигляді одного або декількох файлів (частин файлів), записів у базі даних на зберігаючих пристроях комп'ютерів, серверів тощо у мережі Інтернет, а також програми (передачі) організацій мовлення, що ретранслюються з використанням мережі Інтернет [88].

Тому можливість звернення з заявою про припинення порушень щодо інших об'єктів авторського права, що також можуть бути представлені у цифровій формі та розміщені в мережі Інтернет (літературні письмові твори, бази даних, твори образотворчого мистецтва, фотографічні твори, ілюстрації, шрифти, карти, плани, креслення, ескізи, тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів), залишилася поза сферою правового регулювання [169, с. 19].

Вважаємо, що такий підхід законодавця є неправильний, тому визначення електронної цифрової інформації, яке наводиться у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» слід змінити, зокрема слова «аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення» необхідно замінити на «об'єкти авторського права та суміжних прав».

Відповідні зміни слід також відобразити у тексті ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Відтак літературні, художні, інші твори (в тому числі твори науки), інші об'єкти, які можуть мати цифрове вираження, зможуть бути об'єктом захисту у позасудовому порядку. Такі зміни є необхідними з огляду на велику кількість порушень, що вчиняються щодо наукових творів власниками багатьох веб-сайтів. Зазвичай такі веб-сайти не містять інформації про їх власників, про контакти власників веб-сайту. Це унеможлиблює звернення суб'єктів авторського права до них безпосередньо з вимогами припинити порушення права. Тому загроза блокування сайту, на якому розміщені наукові твори з порушенням прав авторів та співавторів, може бути хорошим заходом боротьби з порушниками цих прав.

Одним з небезпечних і, на жаль, поширених порушень авторських прав, особливо у науковій сфері, є саме плагіат (від латинського «plagio» – краду). Правове визначення цього виду порушення уперше з'явилося в новій редакції Закону «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2007 року. У п. в) ст. 50 Закону плагіат визначено як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору.

Нормами ст. 42 Закону «Про освіту» [108] встановлено, що порушенням академічної доброчесності вважається: академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях; фальсифікація – свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; списування – виконання письмових робіт із

залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання.

Відповідно до ч. 2 ст. 42 цього Закону дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає, у тому числі, і посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

МОН України розробило Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах [119] (йдеться про автореферати, дисертації, монографії, наукові доповіді, статті тощо). У рекомендаціях наведені критерії, за якими можливо кваліфікувати академічний плагіат та заходи його запобігання. МОН рекомендує вважати академічним плагіатом:

1) відтворення в тесті наукової роботи без змін, з незначними змінами або в перекладі тексту іншого автора (авторів) , обсягом від речення і більше, без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;

2) відтворення в тесті наукової роботи повністю або частково тексту іншого автора (авторів) через його перефразування чи довільний переказ без посилання на автора (авторів) відтвореного тексту;

3) відтворення в тесті наукової роботи наведених в іншому джерелі цитат з третіх джерел без вказування, за яким саме безпосереднім джерелом наведена цитата;

4) відтворення в тесті наукової роботи наведеної в іншому джерелі науково-технічної інформації (крім загальновідомої) без вказування на те, з якого джерела взята ця інформація;

5) відтворення в тесті наукової роботи оприлюднених творів мистецтва без зазначення авторства цих творів мистецтва.

Наводяться різні визначення плагіату. Плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора [14, с. 977]. Плагіат в будь-якому разі розглядається як шахрайство, суть якого – у крадіжці чужої роботи або її частини і представленні її як власної [75]. Виділяють три основні типи плагіату:

– копіювання чужої наукової роботи чи декількох робіт та оприлюднення результату під своїм іменем;

– створення суміші власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел;

– рерайт (перефразування чужої праці без згадування оригінального автора). Цей тип плагіату, якщо він зроблений більш-менш досконало на сьогодні важко виявити технічними засобами пошуку плагіату (програмами антиплагіату) [72].

На думку А. Штефан законодавча дефініція дозволяє виявити такі три характерні ознаки, які в своїй сукупності утворюють юридичну конструкцію плагіату: 1)неправомірне використання чужого твору; 2)зазначення імені особи, яка не є автором використаного твору; 3)оприлюднення (опублікування) об'єкта, який є повним відтворенням чужого твору або до складу якого включено чужий твір (твори) чи його частину (частини) [167, с. 69].

Із законодавчого визначення плагіату можливо зробити низку висновків щодо кваліфікації плагіату як такого. Насамперед плагіат стосується будь-яких творів, незалежно від їх форми виразу, видової, жанрової приналежності.

Слід керуватися переліком об'єктів авторського права, що наводиться у ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права», ст. 433 ЦК України. Ці твори є об'єктом правової охорони на момент їх неправомірного використання. Тобто, відомий їх автор, його права охороняються з факту створення твору, авторство може підтверджуватися фактом державної реєстрації авторських прав. Строк чинності майнових авторських прав не вплив. Якщо ж твір став суспільним надбанням (ст. 20 Закону «Про авторське право і суміжні права» та може використовуватися вільно, то все одно недопустиме використання таких творів з порушенням особистих немайнових прав автора, що не мають строків чинності та охороняються вічно і після смерті автора. Твори науки є одним з видів творів, права на які можуть порушуватися у такий спосіб.

Плагіат не може стосуватися об'єктів, які не охороняються авторським правом, хоча можуть бути результатом творчої діяльності людини – ст. 10 Закону «Про авторське право і суміжні права».

Штефан А. вірно звертає увагу на проблему недобросовісного використання творів, які ніколи не охоронялися. Якщо якась особа оприлюднить під своїм іменем такий твір повністю чи частково, формально подібні дії відповідають кваліфікації плагіату, проте не порушуватимуть майнові та особисті немайнові права в силу невизнання їх за автором: неможливо порушити авторське право, якого не існує. В подібних випадках яскраво проявляється проблема етики і моралі при вчиненні плагіату, проте наслідків у вигляді притягнення порушника до відповідальності за такі недобросовісні дії тягнути не можуть [167, с. 70]. Окрім того, є думка, що такі твори можуть бути суспільним надбанням, а тому їх можна вільно використовувати, не порушуючи нічиї права [40, с. 29-32]. Справді, якщо об'єкт не охороняється авторським правом, то не може йти мова про порушення прав на нього, оскільки цих прав немає.

Актуальним для кваліфікації плагіату є урахування загального принципу використання творів лише за згодою автора, крім законодавчих випадків правомірного використання твору без такої згоди – ст. 443 ЦК України,

ст.ст.21-25 Закону «Про авторське право і суміжні права». Але і у таких випадках вільне використання має здійснюватися з дотриманням особистих немайнових прав автора.

Для кваліфікації плагіату потрібно ураховувати способи використання твору, які можуть визначатися за домовленістю між автором та особою, що такий твір використовує. Використання твору способом, що не передбачений законом або договором, може бути кваліфіковане як плагіат, але може містити ознаки й іншого порушення авторських прав залежно від умов конкретної ситуації.

Ульянова Г. О. пропонує при визначенні неправомірно використаної частини твору виходити з двох критеріїв: обсягу запозиченого і сутнісного змісту запозиченого фрагмента [157, с. 78]. Стосовно обсягу запозичення слід зазначити, що це доволі неоднозначний критерій, особливо в науковому плагіаті: одне речення, подане без посилання на автора, іноді може виявитися достатнім для того, щоб створити про себе оманливе враження як про особу, що зробила вагомий внесок в розвиток певної галузі науки. З приводу сутнісного змісту запозиченої частини як підстави для кваліфікації плагіату, дійсно, наявність у різних творах подібних чи навіть однакових фрагментів об'єктів, що не мають авторсько-правової охорони, не може розглядатися як порушення. Ним є неправомірне використання тих частин твору, які містять відбиток творчого внеску автора.

Справи про плагіат доволі поширені у судовій практиці. Так, Рішенням Центрального районного суду м. Миколаєва суд встановив наступне. У вересні 2010 року позивач звернувся до суду із позовом про стягнення компенсації за порушення авторського права в розмірі 100 000 грн. Свої вимоги обґрунтовував тим, що відповідач в науковій праці «Партизансько-повстанський рух на Баштанщині проти німецьких окупантів: 1918 і 1942-1943 р.р.» (видана в 2004 році у восьмому випуску збірника наукових статей Інституту Історії України НАНУ «Сторінки воєнної історії») використав фрагменти з розділу «На бій піднялись месники Баштанки» книги позивача

«Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини (1941-1944 р.р.)», не отримавши відповідного дозволу, що є порушенням вимог ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», та дає підстави для судового захисту відповідно до ст. 50 Закону [141].

Суд позов задоволити частково, стягнувши мінімальний розмір компенсації за порушення авторських прав (11 180 грн.). Судом було встановлено як факт плагіату, так і використання відповідачем у своїй науковій праці окремих уривків з твору позивача. Доказами у справі були висновки судової експертизи, яка була проведена Науково-дослідним центром судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Наявність плагіату в науковій праці відповідача була підтверджена матеріалами наукових праць сторін, порівняльною таблицею фрагментів цих праць, порівняльним аналізом їх текстів. Суд встановив, що позивач не надавав своєї згоди відповідачу на використання частково або в повному обсязі книги, авторство на яку належить позивачеві. Цей факт не оспорювався і відповідачем.

Таким чином, суд прийняв правильне рішення, оскільки відповідач порушив як особисті немайнові права позивача як автора твору, так і майнові права. Проте грошова компенсація за порушення авторських прав була стягнута у мінімальному розмірі, визначеному у Законі «Про авторське право і суміжні права», не дивлячись на очевидність порушення.

Загалом не всі випадки вільного використання твору можуть стосуватися твору науки, зважаючи на його форму вираження. Але водночас найбільш поширеним випадком вільного використання твору науки є використання цитат (коротких уривків) з них. При цьому умовою такого використання є цитування в обсязі, виправданому поставленою метою з обов'язковою вказівкою автора. Цей приклад вільного використання творів науки є найбільш поширеним, оскільки практично всі наукові статті, монографії, підручники, посібники тощо містять посилання на думки та позиції інших науковців.

Звертаємо увагу на застарілу редакцію ст. 22 та ст. 23 Закону України «Про авторське право і суміжні права», які передбачають можливість використання творів бібліотеками та для навчання відповідно. Зміст цих статей зводиться до можливості відтворення бібліотеками та навчальними закладами репрографічним способом окремих примірників творів, їх частин. Ці норми переважно стосуються саме творів науки, які зазвичай і використовуються вказаними закладами в процесі їх діяльності.

Водночас вимога часу зумовлює необхідність надання можливості бібліотекам та закладам освіти оцифровувати підручники, посібники, журнали тощо з метою їх використання у навчальному процесі, для особистого навчання. Чинне законодавство передбачає, що такі дії можуть вчинятися тільки за згодою авторів та співавторів, оскільки оцифрування є формою використання твору. Підтримуємо позицію, що висловлена у науковій літературі, відповідно до якої обґрунтовується необхідність усунення невідповідності чинної нормативно-правової бази потребам бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, формування електронних фондів і забезпечення ефективного функціонування служб електронної доставки документів через глобальні телекомунікаційні мережі [54, с. 13]. Зокрема, наголошуємо на необхідності законодавчо закріпити порядок створення електронних копій документів для веб-архівів та їх вільне використання тільки в локальних бібліотечних мережах.

Окрім того, у Верховній Раді України на розгляді перебуває законопроект №7539 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав» [93]. Цей проект закону розроблено з метою імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. У ньому пропонується новий підхід щодо використання творів (переважно творів науки) бібліотеками з навчальною метою. Так, запропоновано внести зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права», доповнивши ст. 21

наступним абзацом: дозволяється без згоди автора (чи іншої особи, яка є суб'єктом авторського права), без виплати йому винагороди, позичка некомерційними бібліотеками правомірно опублікованих примірників творів, крім примірників комп'ютерних програм, баз даних. При цьому примірники творів, виражені в електронній формі, що надаються бібліотеками, у тому числі у порядку взаємного користування бібліотечними ресурсами, можуть надаватися лише в приміщеннях бібліотек за умов виключення можливості створення копій цих творів в електронній формі для використання поза приміщенням бібліотеки [93]. Такий підхід видається слушним.

Намагання законодавця вдосконалити форми використання творів науки шляхом їх оцифрування бібліотеками з можливістю подальшого використання у бібліотечній мережі є позитивним вирішенням вказаної вище проблеми. Слід на рівні закону передбачити можливість бібліотек та навчальних закладів без згоди автора, але з дотриманням його особистих немайнових прав, оцифрувати передані їм для навчання примірники підручників, посібників, монографій, наукових журналів, інших видів наукових творів з подальшим використанням цих творів у локальній комп'ютерній мережі бібліотеки та відповідного навчального закладу.

Більше того, у разі, якщо такий твір науки створено суб'єктом наукової діяльності (науково-педагогічний працівник, інший вчений) під час виконання трудових обов'язків та його видання профінансовано відповідним навчальним закладом (або іншим закладом науки), такий твір повинен бути оцифрований з подальшим виставленням його для загального доступу в локальній бібліотечній чи вузівській комп'ютерній мережі.

Щодо вільного використання твору слід навести приклади, які існують закордоном. Так, лідерами у захисті авторських прав є три країни: США, Велика Британія та Німеччина. Так, у США діє правило «добросовісного використання», що регламентовано ст. 107 Закону США «Про авторське право». Там встановлено обмеження щодо розміру тексту, який може бути використано іншими авторами без отримання дозволу. Цитати більше 40 слів

повинні виділятися в окремий параграф і оформлюватися відступом або іншим шрифтом. Використання тексту, обсяг якого перебільшує 500 слів, потребує отримання дозволу автора[67].

У Німеччині створено незалежний комітет омбудсмена з наукових досліджень, а також службу національного омбудсмена, покликану сприяти у вирішенні питань, які виникають у зв'язку з порушенням авторських прав. В законі про інтелектуальну власність є спеціальні параграфи, які визначають, що саме є плагіатом і яку відповідальність це тягне. Розвиваються паралельно два способи боротьби з плагіатом: Crowd – група антиплагіат-детективів і Cloud – створення антиплагіатних програм. Обов'язковим для автора є надання електронного варіанту тексту дисертації (для перевірки на плагіат)[67].

Для попередження наукового плагіату спрямовані низка норм національного законодавства, проте реальне виконання усіх нормативних приписів далеке від ідеалу. 11 серпня 2015 року набрав чинності наказ МОН України «Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів» [107]. Відповідно до наказу на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу (наукової установи), спеціалізована вчена рада якого прийняла дисертацію (опубліковану монографію) до захисту, у розділі, в якому міститься інформація про роботу ради, розміщуються в режимі читання:

- примірник дисертації в електронному вигляді, крім дисертації, що містить державну таємницю або інформацію для службового користування, не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати захисту дисертації, зазначеної в авторефераті дисертації, а у разі підготовки дисертації у вигляді опублікованої монографії – автореферат дисертації в електронному вигляді;

- відгуки офіційних опонентів в електронному вигляді, крім відгуків на дисертацію, що містить державну таємницю або інформацію для службового користування, не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати захисту дисертації, зазначеної в авторефераті дисертації;

– автореферат дисертацій, крім автореферату дисертації, що містить державну таємницю або інформацію для службового користування, не пізніше ніж за 30 календарних днів до дати захисту дисертації, зазначеної в авторефераті дисертації.

Розміщені матеріали зберігаються у відкритому доступі на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу (наукової установи) протягом трьох місяців з дати видачі диплома доктора філософії або доктора наук.

Такий нормативний підхід забезпечує ознайомлення з результатами дисертаційного дослідження широкого зацікавленого загалу науковців та надає можливість виявити у ньому плагіат. Необхідність публічного оприлюднення дисертацій вимагає від їх авторів свідомого та відповідального ставлення до змісту своїх наукових доробків, адже будь-яка особа може, ознайомившись з такими матеріалами, виявити порушення авторського права та звернутися з відповідними претензіями як до здобувача наукового ступеня чи до спеціалізованої ради, яка здійснила оприлюднення, або до суду.

До інших порушень прав інтелектуальної власності співавторів наукових творів можна віднести: будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу; ввезення на митну територію України без дозволу осіб, які мають авторське право, примірників творів науки.

Окремі специфічні види порушення авторських прав, зокрема такі, як камкординг, кардшейрінг у більшості випадків не можуть стосуватися творів науки в силу їх застосування зазвичай до аудіовізуальних творів.

3.4. Захист прав співавторів творів науки

Питанням захисту авторських прав присвячені низка фундаментальних наукових досліджень, про які зазначено у підрозділі 1.1. роботи. Загальні засади та способи захисту, що застосовуються у разі порушення авторських прав, є актуальними для захисту прав співавторів творів науки з урахуванням

низки особливостей, що зумовлені самим фактом співавторства, особливим порядком здійснення авторських прав на такий твір.

Захист авторських прав у разі створення твору науки у співавторстві зазвичай спрямований від протиправних посягань саме третіх осіб.

При зверненні до суду позивач повинен обрати спосіб захисту своїх прав. Загальні способи захисту порушених прав визначені ч. 2 ст. 16 ЦК України і ч. 2 ст. 20 ГК України, серед них: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; зміна або припинення правовідношення; відшкодування збитків та моральної (немайнової) шкоди тощо.

Ці способи захисту не є вичерпними з огляду на те, що суд може захистити право або інтерес іншим способом, окрім встановленого договором або законом.

У ч. 2 ст. 432 ЦК України визначені спеціальні способи захисту прав інтелектуальної власності. Ці способи захисту конкретизуються нормами ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

З аналізу наукової літератури [49; 68; 34; 74; 44] можна зробити висновки про те, що до основних способів захисту авторських прав співавторів творів науки відносять:

- визнання та поновлення прав, у тому числі заборона дій, що порушують авторське право чи створюють загрозу їх порушення;
- стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права або виплату компенсацій (замість відшкодування збитків);
- припинення підготовчих дій до порушення авторського права, у тому числі призупинення митних процедур, якщо є підозра, що можуть бути пропущені на митну територію України чи з її митної території контрафактні примірники творів;
- публікація в засобах масової інформації даних про допущені порушення авторського права та судові рішення щодо цих порушень;

– вимагати від осіб, які порушують авторське право надання інформації про третіх осіб, задіяних у виробництві та розповсюдженні контрафактних примірників творів, а також засобів обходу технічних засобів захисту, та про канали їх розповсюдження.

Загалом у спорах щодо захисту авторських прав співавторів творів науки позивачі можуть просити суд застосувати різні способи захисту, як загальні, так і спеціальні. Застосування конкретного способу захисту визначається індивідуально, виходячи із характеру і ступеня порушення авторського права.

Поділ способів захисту порушених прав відображає специфіку спірних матеріальних правовідносин, а відтак загальні способи захисту, виходячи з їх суті, можуть бути (але не обов'язково) застосовані до захисту будь-якого порушеного цивільного права. Натомість спеціальні способи захисту, які передбачені ст. 432 ЦК України та ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», застосовуються виключно до порушених авторських прав (при цьому положення ст. 432 ЦК України застосовується до захисту всіх прав інтелектуальної власності).

Спеціальні способи захисту мають перевагу перед загальними. Вони відображають особливості захисту саме авторських прав та вказують на типові порушення, що вчиняються у цій сфері.

Особливістю розгляду досліджуваної категорії справ є те, що суд може з власної ініціативи застосувати певні спеціальні способи захисту. За загальним правилом, що сформульоване у цивільному процесуальному законодавстві, суд розглядає цивільні справи в межах заявлених позовних вимог. Однак при вирішенні справи щодо захисту авторських прав, в тому числі і на твори науки, суд наділений ширшими повноваженнями. Зокрема, суд може з власної ініціативи застосувати визначені законом способи захисту.

У ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначено перелік процесуальних можливостей автора (співавтора), до яких належать звернення з позовом до суду за захистом порушених авторських прав; вимагати застосування певного способу захисту (визнання, поновлення

порушених прав, припинення дій, що порушують авторське право, відшкодування майнової та моральної шкоди та ін.); застосування заходів забезпечення позову, запобіжних заходів (призупинення митних процедур за наявності підозри пропуску на митну територію України чи з її митної території контрафактних примірників творів, засоби обходу технічних засобів захисту; участь в інспектуванні виробничих приміщень, складів, технологічних процесів і господарських операцій, пов'язаних з виготовленням примірників творів).

Способи захисту можуть бути застосовані судом виключно за ініціативою позивача (в межах його позовних вимог, що містяться в позові) за умови доведеності позивачем свого позову і встановлення порушення авторського права відповідачем. На це наголошує і ВС України у п. 39 Постанови Пленуму від 4 червня 2010 року «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав», в якій вказує, що вибір способу захисту порушеного права належить позивачу – суб'єкту авторського права. Більше того, у разі порушення авторського права можливим є одночасне застосування кількох передбачених законом способів цивільно-правового захисту таких прав, у тому числі й у різних судових провадженнях.

У п. 2.2. Постанови Пленуму ВГС України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» зазначено, що перевірка відповідності способу захисту допущеному порушенню і меті здійснення судового розгляду є обов'язком суду. Суд має приймати рішення у справі в межах заявлених позовних вимог та з урахуванням фактичних обставин конкретної справи. При цьому береться до уваги як можливість у той чи інший спосіб захистити порушене право, так і необхідність подальшого виконання прийнятого судом рішення.

У ч. 3 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначені повноваження суду при розгляді справ, щодо захисту авторських та суміжних прав. Вказані повноваження можна поділити на два види: ті, які суд

застосовує як способи захисту (що вказано позивачем у позовній заяві);ті, які суд може застосувати за власною ініціативою (як засіб покарання до порушника авторських чи суміжних прав, зокрема, застосування додаткових негативних та штрафних санкцій). На це наголошують і в науковій літературі [34, с. 487].

Наприклад, в межах позовних вимог (в разі їх доведеності) суд може ухвалити рішення про:відшкодування моральної (немайнової) шкоди, завданої порушенням авторського права, з визначенням розміру відшкодування; про відшкодування збитків, завданих порушенням авторського права;стягнення з порушника авторського права доходу, отриманого внаслідок порушення (в даному випадку йдеться про упущену вигоду позивача, яку він міг би отримати, якщо б його право не було порушено відповідачем);заборону опублікування творів, припинення їх розповсюдження, вилучення (конфіскацію) контрафактних примірників творів, обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення,публікацію у пресі інформації про допущене порушення авторських прав;виплату компенсації, що визначається судом (компенсація підлягає виплаті у разі доведення позивачем лише факту порушення майнових прав суб'єкта авторського права, а не розміру заподіяних збитків). Відтак для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення відповідачем дій, які визнаються порушенням авторських чи суміжних прав. Сума такої компенсації, повинна бути адекватною порушенню [101].

Тому для її визначення суд повинен об'єктивно оцінити факт порушення майнових прав та яке саме порушення допущено; об'єктивні критерії, що можуть свідчити про орієнтовний розмір шкоди, завданої неправомірним кожним окремим використанням об'єкта авторського права, тривалість та обсяг порушень (одноразове чи багаторазове використання спірних об'єктів), розмір доходу, отриманий унаслідок правопорушення; кількість осіб, право яких порушено (зокрема, йдеться про співавторів творів науки), наміри

відповідача; можливість відновлення попереднього стану та необхідні для цього зусилля тощо.

Розмір компенсації хоча і визначається судом виходячи з позовних вимог, однак в разі доведеності самого факту порушення в жодному разі ще донедавна не міг бути меншим від десяти мінімальних заробітних плат, які встановлені законом на час ухвалення рішення у справі. Але у липні 2018 р. вступили в дію нові законодавчі положення щодо визначення розміру компенсації, які буде доволі складно застосувати до випадків порушення прав на різні об'єкти, у тому числі і на твори науки. Так, відповідно до п. «г» ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» компенсація визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення – як потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу (норма в редакції Закону № 2415-VIII від 15.05.2018 р.).

Щодо використання творів науки практика звернення заінтересованої сторони щодо укладення оплатного договору на його використання не така вже й поширена. Тому у багатьох випадках неможливо буде застосувати механізм визначення розміру компенсації за порушення авторських прав на такий твір. На це звертають увагу і фахівці у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, як вказує Томаров І. автор (співавтор) повинен довести, що за певну суму відповідач уклав би з ним ліцензійний договір та отримав дозвіл на використання визначених творів визначеними способами у визначеному обсязі[153]. На розмір гіпотетичної винагороди за надання дозволу на використання твору впливатимуть такі чинники: кількість примірників творів (обсяг); кількість способів використання, які вчинив порушник; тривалість такого використання; вина порушника, оскільки від її форми залежить розмір компенсації. Довести форму вини у рамках розгляду цивільного спору вкрай складно. Водночас можуть бути випадки, коли правоволоділець ніколи не

надавав ліцензію за плату на твори науки. Тоді доцільно брати до уваги інші чинники, наприклад, витрати, які здійснив позивач на створення об'єкта авторського права та його популяризацію, чи отримувач дохід від використання твору іншим способом.

Видається, що для захисту прав авторів та співавторів творів науки новий механізм розрахунку компенсації практично унеможливить її стягнення.

З власної ініціативи суд може ухвалити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10 відсотків суми, присудженої судом на користь позивача. Ця сума штрафів перераховується у встановленому порядку до Державного бюджету України.

У науковій літературі пропонують поділяти загальні та спеціальні способи захисту на кілька видів: превентивно-припинні, відновлювальні та компенсаційні [168]. Зокрема, до превентивно-припинних способів відносять: визнання права (визнання за особою особистих немайнових та/або майнових авторських прав); припинення дії, яка порушує право чи створює загрозу його порушення; зміна та припинення правовідношення, які відбуваються шляхом трансформації одних правовідносин в інші. Відновлювальні способи захисту можуть застосовуватися тоді, коли порушене авторське право в результаті правопорушення не припиняє свого існування та може бути реально відновлене шляхом усунення наслідків правопорушення (наприклад, якщо при підготовці підручника до опублікування з нього, без згоди автора, були вилучені певні частини або внесені якісь інші зміни, автор може вимагати відновлення книги в його первісному вигляді). До них також належить визнання правочину недійсним (в разі суперечності вимогам закону), визнання недійсним відповідного рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування.

До компенсаційних способів захисту авторських прав належать відшкодування майнової та моральної шкоди, стягнення компенсації замість збитків.

У багатьох спорах щодо порушення прав на твори науки існують певні особливості процесу доказування. Зокрема, при розгляді справ судом може виникнути потреба у спеціальних знаннях, яких суд не має. Тому постає питання про призначення судової експертизи. До питань, які потребують наявності спеціальних знань, а відтак і призначення експертизи, належать:

– чи відбулося використання спірного твору шляхом його відтворення (йдеться про плагіат);

– чи мало місце створення похідного твору як самостійного об'єкта авторського права;

Тому висновок експерта є необхідним засобом доказування у багатьох судових справах щодо захисту авторських прав на твори науки, оскільки науковий плагіат у більшості випадків можливо довести лише шляхом проведення експертизи. Так, у справі за позовом про захист авторських прав та їх поновлення суд встановив наступне. Позивач звернувся до суду з позовом до відповідача про захист авторських прав та їх поновлення посилаючись на те, що відповідач порушивши його авторські права, опублікувавши наукову книгу «Таємниці материків і океанів», у якій зазначено відповідача як автора твору. Позивач вважав, що вищеназваний твір – це плагіат його книги «Географічний калейдоскоп», що була видана ще в 1988 році. Крім того, авторські права позивача на наукове видання «Географічний калейдоскоп» засвідчені свідоцтвом про реєстрацію авторського права на твір [139]. Суд відмовив у задоволенні позову про захист авторських прав позивача на твір науки, оскільки позивач не довів належними доказами факт плагіату. Фактично суд вважав за необхідне, щоб позивач надав суду висновок судової експертизи. Зокрема, суд у рішенні зазначив, що плагіат – це привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора, і з'ясування цих обставин потребує спеціальних знань (висновок експерта). Натомість позивач такого доказу не подав. Суд не володіє спеціальними знаннями і не може самостійно

встановити факт плагіату. Видається, що у даній справі суд мав би зніціювати проведення експертизи.

Слід також деталізувати процедуру захисту авторських прав на твори науки, що порушені через мережу Інтернет. Розміщення наукових творів шляхом їх неправомірного доведення до загального відома через мережу Інтернет має досить значне поширення.

У науковій літературі вказують, що вказані спори характеризуються тим, що як засіб доказування може бути використаний відео-, аудіозапис процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою сайта, стосовно якого є відомості використання його з порушенням авторських прав [34, с. 478]. Письмовими доказами можуть бути також довідки, отримані від провайдерів і мережевих пошукових служб, роздруківки (скріншоти) Інтернет-сторінок (web-сторінок). Вказані докази є важливими для позивача, оскільки після вчинення тривалого порушення відповідач може зняти відповідний науковий твір з веб-сайту, що ускладнює доведення факту порушення авторських прав.

Важливим також є правильне визначення відповідачів у вказаній категорії справ. Так, в якості відповідача слід залучати власника веб-сайту або власника облікового запису (якщо такий є), на якому здійснено неправомірне розміщення творунауки. На проблеми розгляду і вирішення спорів щодо захисту авторського права, що порушено в мережі Інтернет, наголошують і в науковій літературі [34, с. 478; 1; 19; 23; 36].

Поширеним способом захисту порушеного права є відшкодування збитків. Відповідно до п. г. ч. 1 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» суб'єкт авторського права вправі подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності у вигляді відшкодування шкоди може наставати лише за одночасної наявності таких умов:

- 1) факту протиправної поведінки відповідача;

2) шкоди, завданої суб'єктові прав інтелектуальної власності;

3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою;

4) вини особи, яка заподіяла шкоду.

Важливим є те, що діє презумпція вини особи, яка завдала шкоду (ст. 614 ЦК України). Особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання. Відсутність своєї вини доводить особа, яка порушила зобов'язання. Натомість доказування наявності перших трьох умов (факт протиправної поведінки, наявність шкоди, причиновий зв'язок між ними) покладається на позивача.

При визначенні розміру збитків в частині упущеної вигоди слід враховувати показники, які звичайно характеризують доходи суб'єкта права інтелектуальної власності. Документами, що підтверджують роздрібну ціну примірника твору, можуть будь-які документи: лист, довідка, прайс-лист, прейскурант тощо. Очевидно, що при стягненні збитків, заподіяних співавторам творів науки, слід враховувати вартість друкованого примірника, наприклад, книги, зокрема, її роздрібна ринкова ціна. В подальшому розмір збитків можна прив'язати до кількості випущених примірників контрафактних книжок, які виготовлені (розповсюджуються) відповідачем.

Така позиція підтверджується і судовою практикою. Так, у вирішенні спорів, в яких позивач вимагає стягнення з порушника упущеної вигоди, слід враховувати, що на час вчинення правопорушення один контрафактний товар/примірник твору витісняє з ринку один оригінальний товар/ліцензійний примірник твору [96]. Крім того, слід враховувати, що якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право. Стягнуті збитки розподілятимуться між співавторами відповідно до домовленості між ними.

Відсутність вини порушника не звільняє його від обов'язку припинити порушення прав інтелектуальної власності, а так само не виключає застосування щодо нього заходів, спрямованих на захист таких прав. Зокрема, опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення прав інтелектуальної власності та змісту судового рішення щодо порушення прав співавторів творів науки, припинення дій, що порушують права інтелектуальної власності, здійснюються незалежно від вини порушника.

Окрім того, співавтори можуть звернутися до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок порушення авторських прав. Моральна шкода може бути наслідком приниження ділової репутації фізичної або юридичної особи, а її відшкодування здійснюється грішми, іншим майном або в інший спосіб. При розгляді цієї вимоги суд повинен встановити: чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру; за яких обставин чи якими діями вони заподіяні; в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду; які причини такої оцінки моральної шкоди; інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Про захист авторських прав у разі створення твору науки у співавторстві може йтися у двох аспектах:

1. Захист прав співавторів у разі неправомірної поведінки одного чи кількох авторів (умовно назвемо його внутрішнім аспектом захисту порушених прав);

2. Захист прав співавторів у разі порушення їх прав третіми особами (зовнішній аспект).

Позивачі, звертаючись до суду про захист своїх прав іншими співавторами чи третіми особами, обирають як загальні, так і спеціальні способи захисту залежно від виду та характеру порушення.

У судовій практиці трапляються спори між співавторами щодо різних аспектів здійснення належних їм прав. Так, позивач звернувся до суду з позовом до відповідачів, в якому просить суд визнати його співавтором книги,

стягнути з відповідачів у рівних частках матеріальну шкоду у вигляді не отриманого прибутку внаслідок порушення авторського права у розмірі 11665 гривень, стягнути з відповідача ОСОБА_4 моральну шкоду у розмірі 5000 гривень, з відповідача ОСОБА_2 моральну шкоду у розмірі 15000 гривень, з видавництва «Евен» прибуток у розмірі 5% від суми, отриманої від продажу усіх тиражів книги, зобов'язати видавництво «Евен» опублікувати письмову інформацію, про те, що ОСОБА_1 є співавтором книги за кошт відповідачів, визнати недійсним свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір, видане Департаментом інтелектуальної власності Міністерства освіти України ОСОБА_5 та ОСОБА_2, стягнути судові витрати та витрати на правову допомогу.

Суд встановив, що позивач не заперечує, що відповідач ОСОБА_2 є співавтором книги. У його обов'язки входило часткове здійснення аналізу та систематизації матеріалів, що були зібрані та передані йому позивачем, організація комп'ютерного набору, роздрукування та видання цієї книги. Тобто відповідач ОСОБА_2 виконував механічну роботу з систематизації та перепису інформації та матеріалів, які він у процесі роботи отримував від позивача згідно з попередньою домовленістю. Своєю чергою, позивач стверджує, що відповідач ОСОБА_4 фактично не брав участі в роботі над цією книгою і тому не може вважатися її співавтором.

Судом зроблено висновок, що первинними суб'єктами, яким належить авторське право на книгу, є ОСОБА_2 та ОСОБА_3. Позивачем не доведений факт наявності в нього авторського права на твір, факт порушення його прав відповідачами, розмір завданої шкоди та причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою і діями відповідачів. Суд вважає, що докази, надані відповідачами та пояснення свідків, підтверджують виконання відповідачами вимог Закону України «Про авторське право та суміжні права» при використанні ними об'єкту авторського права. Тому в задоволенні позову було відмовлено [134].

Фактично суд констатував презумпцію авторства (співавторства), оскільки відповідачі були вказані на примірнику твору авторами. Позивач не спростував цю презумпцію, та не довів порушення свого права авторства на цей твір.

Таким чином, захист прав співавторів творів науки може здійснюватися як в судовому, так і в позасудовому порядку, в тому числі із застосуванням процедури звернення до хостинг-провайдера в разі порушення авторських прав в мережі Інтернет на певному веб-сайті.

Право на захист співавтори здійснюють спільно або індивідуально, оскільки звернення до суду – це право особи, а не обов'язок. Небажання одного із співавторів звертатися за захистом до суду не є перешкодою для інших про захист порушених прав. Позивач самостійно обирає спосіб захисту.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Досліджено засади та способи здійснення прав інтелектуальної власності співавторів творів науки. Здійснюючи належні їм права, співавтори опираються на загальні засади цивільного законодавства, що закріплені у ст. 4 ЦК України. Такі засади за своєю суттю варто розглядати ширше, ніж задекларовано у наведеній нормі. Це фактично засади приватного права, що лежать в основі як правового регулювання цивільних відносин, так і їх здійснення та захисту.

Поділяємо наукову позицію про те, що здійснення будь-якого суб'єктивного права є вольовою поведінкою, що підпорядковується дії загальних норм ЦК України щодо меж та способів здійснення суб'єктивних цивільних прав. В основу здійснення суб'єктивних цивільних прав покладена презумпція добросовісності та розумності поведінки особи – носія права.

2. Проаналізовані передумови здійснення будь-яких суб'єктивних прав, у тому числі і прав інтелектуальної власності. Особа може здійснювати свої права особисто або передавати здійснення окремих повноважень іншим особам – її представникам. Автор (співавтори) особисто здійснюють свої особисті немайнові права в силу їх невідчужуваності. У сфері інтелектуальної власності автори можуть звертатися до послуг патентних повірених, які зазвичай представляють інтереси суб'єктів у патентному праві. У разі здійснення прав інтелектуальної власності на твір, створений у співавторстві, співавтори за взаємною домовленістю між собою можуть уповноважити одного із співавторів чи будь-яку іншу сторонню особу на представництво своїх інтересів.

Розмежовано нездійснення та відмову від здійснення суб'єктивного права. Нездійснення права – це завжди пасивна поведінка, яка не призводить до припинення права у суб'єкта. Нездійснення права може мати наслідком його припинення лише у випадках встановлених законом. Тоді як відмова від права може виражатися як через пасивну поведінку, так і через вчинення необхідних дій, визначених законом. Відмова від права завжди має наслідком

його припинення у суб'єкта. Особливі умови, процедури, наслідки як нездійснення права, так і відмови від нього може бути зазначено у договорі між співавторами. Проте договором не може бути встановлена заборона на саму відмову чи нездійснення права, оскільки рішення про таке може приймати виключно суб'єкт, якому належить відповідне право.

3. Досліджено загальні та спеціальні умови здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам. У здійсненні авторських прав на твір, створений спільно, законодавець надає визначальної ролі договору між співавторами твору. Правила щодо здійснення авторських прав у разі відсутності договору деталізуються у спеціальних нормах Закону «Про авторське право і суміжні права».

Досліджено правову природу, зміст, форму та функції договору між співавторами. За своєю суттю відносини між співавторами твору науки, носять приватноправовий характер. Договір укладений між цими суб'єктами є одним із різновидів цивільного договору організаційного характеру, що є багатостороннім правочином, носить консенсуальний, строковий характер. Такий договір неможливо охарактеризувати з точки зору еквівалентності – відплатний чи безвідплатний, оскільки така характеристика йому не притаманна та об'єктивно не може бути застосована.

Досліджені істотні умови, зміст та форму договору. За відсутності прямих законодавчих вказівок щодо форми укладення договору та з урахуванням практичних аспектів обґрунтовано, що письмова форма договору між співавторами сприятиме чіткому та прозорому здійсненню ними своїх прав та обов'язків, унеможливить безпідставні спори у майбутньому.

Запропоновано авторське визначення договору між співавторами твору науки як взаємної домовленості двох або більше авторів – суб'єктів наукової творчості, спрямованої на організацію їхніх спільних зусиль щодо створення твору науки, використання створеного твору науки, майнових прав на нього, встановлення умов та підстав відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей.

Доведено, що такий договір не є правовою підставою виникнення авторських прав. Його не можна розглядати і як правову підставу розпорядження майновими правами співавторів, оскільки таке розпорядження здійснюється на підставі інших договорів, невичерпний перелік яких визначений у ст. 1107 ЦК України.

4. Досліджені види порушень майнових прав співавторів творів науки, зокрема піратство, плагіат як найбільш поширені та небезпечні як за правовими, так і морально-етичними наслідками.

У зв'язку з прогалиною у правовому регулюванні процедури позасудового захисту авторських прав запропоновано внести зміни до чинного законодавства: визначення електронної цифрової інформації, яке наводиться у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», слід змінити, зокрема слова «аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення» замінити на «об'єкти авторського права та суміжних прав». Відповідні зміни відобразити у тексті ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відтак права на усі об'єкти авторського права, які можуть мати цифрове вираження, зможуть бути об'єктом захисту у позасудовому порядку.

Ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» доцільно доповнити п. 3) бібліотеки та навчальні заклади мають право без згоди автора, але з дотриманням його особистих немайнових прав, оцифрувати передані їм для навчання примірники підручників, посібників, монографій, наукових журналів, інших видів наукових творів з подальшим використанням цих творів у локальній комп'ютерній мережі бібліотеки та відповідного навчального закладу. Якщо такий твір науки створено суб'єктом наукової діяльності під час виконання трудових обов'язків та його видання профінансовано відповідним закладом, такий твір повинен бути оцифрований з подальшим виставленням його для загального доступу в локальній бібліотечній чи вузівській комп'ютерній мережі.

5. У спорах щодо захисту авторських прав співавторів творів науки позивачі можуть просити суд застосувати різні способи захисту, як загальні, так і спеціальні. Застосування конкретного способу захисту визначається індивідуально, виходячи із характеру та ступеня порушення авторського права. Проаналізовано основні способи захисту, що найбільш поширені у судовій практиці. Досліджені особливості доказів та доказування у разі порушення авторських прав, значення експертного висновку як засобу доказування, умови покладення відповідальності на порушника, проблеми з визначенням розміру збитків у разі їх стягнення.

Співавтори можуть звернутися до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок порушення авторських прав. Моральна шкода може бути наслідком приниження ділової репутації суб'єкта наукової творчості, його честі та гідності. При розгляді цієї вимоги суд повинен встановити: чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру; за яких обставин чи якими діями вони заподіяні; в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду; які причини такої оцінки моральної шкоди; інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Питання захисту прав співавторів творів науки проаналізовані у двох аспектах: захист прав співавторів у разі неправомірної поведінки одного чи кількох авторів (умовно назвемо його внутрішнім аспектом захисту порушених прав); захист прав співавторів у разі порушення їх прав третіми особами (зовнішній аспект).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Правове регулювання співавторства на твори науки є окремим аспектом правового регулювання авторських прав. Законодавство України з авторського права включає як міжнародні правові документи, ратифіковані у встановленому порядку, що стали частиною національного законодавства, так і нормативні акти, прийняті у часи становлення та розвитку незалежної Української держави.

На підставі дослідження норм міжнародно-правових документів, що ратифіковані Україною, норм національного законодавства встановлено, що відсутнє спеціальне правове регулювання відносин співавторства у разі створення твору науки. Норми цих актів застосовуються до регулювання відносин, пов'язаних зі створенням творів науки у співавторстві.

На сьогодні законодавство України у сфері інтелектуальної власності продовжує оновлюватися з урахуванням визнаних світових стандартів, практики його застосування та динамічного розвитку інтелектуальних відносин. Залишається низка проблем, що пов'язані із суперечливими (відмінними, невідповідними, дублюючими) підходами. Норми спеціального законодавства не відповідають положенням ЦК України, урегульовують одні і ті ж відносини по-різному. Тому проблеми кодифікації норм у сфері інтелектуальної власності залишаються актуальними.

2. У міжнародних документах та у національному законодавстві твір науки розглядається як об'єкт правової охорони авторським правом у рамках більш загального поняття «літературні та художні твори».

На підставі аналізу норм міжнародно-правових актів, національного законодавства та наукових доктрин встановлені такі ознаки твору науки як об'єкта інтелектуальної власності: це об'єкт авторського права, різновид літературного твору; створений як правило суб'єктом (суб'єктами) наукової діяльності; є результатом інтелектуальної творчої діяльності відповідного суб'єкта (суб'єктів); містить результати здійсненого автором (авторами) наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій

галузі; результати наукового дослідження зазвичай призначені для подальшого поширення та практичного застосування; не є технічним рішенням у певній сфері технології (але може описувати певні технічні процеси); у випадках, встановлених законодавством, підлягає процедурі наукового рецензування; у випадках, встановлених законодавством, має відповідати певним вимогам щодо змісту та форми виразу (вимоги до автореферату дисертацій, до тексту дисертації, до наукової статті тощо).

Запропоновано визначення твору науки як об'єкта авторського права – це твір, створений як правило суб'єктом наукової діяльності, що містить результати здійсненого автором самостійного наукового дослідження, які полягають у нових знаннях у певній науковій галузі та мають прикладне значення.

3. Для твору науки як одного з об'єктів права інтелектуальної власності важливо встановити співвідношення між формою вираження твору, його змістом, ідеями, концепціями, що виражені, обгрунтовані в творі. Якщо у науковому творі описані концепції, вирішення, методи тощо, то самі по собі вони не є об'єктами охорони авторським правом. Твір охороняється як цілісний та недоторканий. Самі ж концепції, методи тощо (але не ідеї, які не охороняються взагалі) можуть охоронятися патентним правом з дотриманням умов патентоздатності відповідно до норм патентного права.

У творі науки може бути описане наукове відкриття. У такому разі саме відкриття підлягає правовій охороні як самостійний об'єкт інтелектуальної власності. Твір, у якому воно описане, охоронятиметься авторським правом.

На сьогодні відсутній спеціальний нормативний акт щодо регулювання відносин у зв'язку зі здійсненням наукового відкриття. Висловлені та обгрунтовані аргументи щодо необхідності прийняття окремого нормативного акту, у якому урегулювати питання підтвердження прав авторства на наукове відкриття, виплати винагороди автору та джерела таких виплат, процедурні питання оформлення прав на наукове відкриття.

4. Автором твору науки може бути як будь-яка фізична особа, незалежно від її віку, освіти, обсягу право- дієздатності, так і спеціальні суб'єкти: вчені, наукові, науково-педагогічні працівники. Спеціальним законодавством можуть встановлюватися певні особливості правового статусу суб'єктів наукової діяльності. Усі вони можуть бути співавторами твору науки.

На підставі аналізу норм чинного законодавства обґрунтовані такі ознаки співавторства: 1) спільна творча праця осіб над єдиним об'єктом – твором науки; 2) творчий внесок кожного зі співавторів; 3) створений спільною творчою працею об'єкт є єдиним цілісним твором, що об'єднується єдиним творчим задумом, концепцією, ідеєю. Такий твір неможливо поділити на частини без втрати його цілісності та первісного значення відповідно до творчого задуму.

Для констатації факту співавторства усі ці фактори ураховуються разом узяті.

Розмежоване співавторство на твори науки та інші схожі поняття (співробітництво, надання технічної, фінансової допомоги у створенні твору тощо).

5. На підставі аналізу чинного законодавства, наукових позицій, судової практики досліджено види співавторства: неподільне, подільне та права співавторів при різних видах співавторства.

При неподільному співавторстві створюється твір як одне нерозривне ціле. При подільному співавторстві спільною творчою працею створюється твір, що складається з кількох самостійних частин. Кожна з таких частин може використовуватися самостійно як окремий об'єкт.

Наведено аргументи на користь договірною регулювання відносин співавторів, що значно спрощує судовий розгляд спорів між ними.

З урахуванням спільних та відмінних рис при різних видах співавторства запропоновано внести зміни до ч. 4 ст. 13 Закону «Про авторське право і суміжні права» та викласти її у наступній редакції:

Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то винагорода за використання твору належить співавторам у рівних частках, якщо інше не встановлено договором між ними.

Якщо твір, створений у співавторстві, складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то винагорода за використання твору належить співавторам пропорційно до творчого внеску кожного, якщо інше не встановлено договором між ними.

У разі використання частини твору, яка має самостійне значення, розмір винагороди її автору визначається за домовленістю сторін.

6. Авторське право на будь-який твір, у тому числі і твір науки, виникає внаслідок факту його створення. Для встановлення авторства вагоме значення має законодавчо закріплена презумпція авторства. На підставі аналізу відповідних законодавчих приписів встановлено, що презумпція авторства може бути застосована, якщо твір існує в матеріальній формі. Обґрунтовано можливість поширення такої презумпції і на твори, що проголошуються усно: автором усного твору вважається особа, що його проголошує, якщо не доведено іншого.

Автор має право зареєструвати своє авторство. Наявність чи відсутність такої реєстрації не впливає на набуття та можливість здійснення суб'єктами особистих немайнових, майнових прав на створений спільною творчою працею твір. Факт державної реєстрації має повідомне (інформаційне) значення та може слугувати додатковим доказом у разі оспорення авторства.

Юридичним складом, що слугує правовою підставою виникнення авторських прав на твір науки, створений у співавторстві, є:

- факт спільної творчої співпраці, що спрямована для досягнення єдиного спільного результату у формі завершеного об'єкта;
- факт створення твору науки як єдиного цілісного об'єкта;
- укладення договору між співавторами (факультативний юридичний факт);

– державна реєстрація авторських прав (факультативний юридичний факт);

– патентування об'єктів, що описані у творі, якщо охорона прав співавторів не досягається за допомогою норм авторського права (факультативний юридичний факт).

7. На підставі аналізу міжнародних правових документів у сфері авторського права, чинного національного законодавства досліджено види, загальні та спеціальні ознаки особистих немайнових та майнових прав співавторів твору науки.

У разі створення твору науки у співавторстві, незалежно від змісту договору між співавторами, якщо такий укладено, кожен з них самостійно здійснює належні йому особисті немайнові права.

У разі створення твору науки, як правило, зазначається авторське ім'я. Обрання псевдоніму чи анонімне опублікування твору науки не характерне. У законодавчо встановлених випадках автор зобов'язаний персоніфікувати себе та свій творчий доробок (наприклад, у разі опублікування результатів дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів).

Проте у певних випадках ім'я автора (авторів) твору науки може не згадуватися (засекречуватися) у зв'язку з віднесенням інформації, що міститься у такому творі, до державної таємниці.

Чинне законодавство у сфері інформаційних відносин та і у сфері інтелектуальної власності не містять безпосередніх приписів щодо особливостей здійснення прав інтелектуальної власності у разі створення творів, зміст яких може бути віднесеним до інформації з обмеженим доступом чи до державної таємниці. З метою усунення прогалин законодавчого регулювання пропонуємо доповнити ст. 14 Закону «Про авторське право і суміжні права» відсилочною нормою наступного змісту: «особисті немайнові права авторів у зв'язку зі створенням твору, що може бути віднесеним до державної таємниці чи до інформації з обмеженим доступом, здійснюються у порядку встановленому законом».

Аналогічна норма необхідна і щодо майнових прав інтелектуальної власності.

Закон «Про державну таємницю» доцільно доповнити нормою наступного змісту: «у разі створення твору, зміст якого може бути віднесеним до державної таємниці, особисті немайнові та майнові права його автора (авторів) здійснюються з урахуванням обмежень та заборон, встановлених цим законом».

Досліджено зміст майнових прав інтелектуальної власності співавторів творів науки: право на перший випуск в світ твору науки (опублікування твору); право на відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі; право на переклад, переробку, адаптацію та інші зміни; право на включення наукового твору складовою частиною до збірників наукових праць, підручників, інших складених творів наукового характеру. Співавтори наукових творів можуть володіти іншими майновими правами відповідно до закону.

8. Досліджено набуття та зміст прав співавторів у разі створення твору науки у зв'язку з виконанням ними своїх трудових обов'язків. Попри термінологічну розбіжність між Законом України «Про авторське право і суміжні права» та ЦК України вважаємо, що поняття «службовий твір» та «твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору» є тотожними за змістом. Вірним є вживання поняття «твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору», як такого, що змістовніше відображає суть явища.

Встановлено та досліджено ознаки, за якими твір розглядатиметься як створений у зв'язку з виконанням трудового договору:

- 1) між автором (авторами) та роботодавцем укладено трудовий договір (контракт) незалежно від його виду та характеру;
- 2) створення такого твору має передбачатися у трудовому договорі (контракті) або бути результатом виконання автором службового завдання;
- 3) при створенні твору використовуються матеріальні та фінансові ресурси роботодавця.

Наведено аргументи на користь укладення окремого (від трудового) договору у разі створення творів у зв'язку з виконанням трудового договору між роботодавцем та найманим працівником. За своєю правовою природою цей договір є цивільно-правовим, що носить консенсуальний, взаємно зобов'язуючий характер та може бути відплатним. Такий договір може бути укладений як до, так і після створення службового твору. За відсутності прямих законодавчих вказівок щодо форми, пропонуємо укладати його у простій письмовій формі.

Пропонуємо передбачати у такому договорі наступні умови: об'єкт договору (твір, що має бути створений, у разі укладення договору після створення твору, опис уже створеного твору з тим, щоб його можна було ідентифікувати у разі виникнення спору); умови про розподіл майнових прав інтелектуальної власності із зазначенням конкретно які права переходять до роботодавця та які залишаються за працівником; умови, способи та порядок виплати роботодавцем винагороди працівникові у разі створення службового твору; додаткові (до встановлених трудовим законодавством) обов'язки роботодавця, спрямовані на створення відповідних умов для працівника; умови спільного використання твору та розподілу винагороди від такого використання, якщо майнові права належать спільно працівникові та роботодавцеві; правові наслідки у разі зловживання роботодавцем майновими правами інтелектуальної власності.

9. Досліджено статус наукових та науково-педагогічних працівників як суб'єктів наукової творчості. Наукова праця науково-педагогічного, наукового працівників не покривається оплатою праці відповідно до норм трудового законодавства. Відповідні норми про матеріальне стимулювання вчених, що провадять наукові дослідження, не мають належних механізмів для їх реалізації.

Пропонуємо закріпити у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» положення про право Вчених рад державних вищих навчальних закладів формувати фонд стимулювання наукової і науково-технічної

діяльності. Конкретні розміри матеріальних стимулювань за конкретні наукові результати для конкретних вчених могли б визначатися рішенням Вчених рад таких ДВНЗ.

10. Обґрунтована необхідність приведення змісту норми ст. 69 Закону «Про вищу освіту» у відповідність до чинного законодавства України. Зокрема у ст. 69 зазначено, що ВНЗ мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності. Проте таке розпорядження може здійснюватися лише тоді, коли первинний суб'єкт, яким є автор – людина – передав належні йому майнові права на твір. Тому роботодавець (в даному випадку ВНЗ) не може самостійно розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності, якщо такі права йому не передані з волі творця.

Запропоновано змінити редакцію норми ч. 2 ст. 69 Закону «Про вищу освіту»: «у випадках, встановлених законом або договором, вищі навчальні заклади мають право розпоряджатися майновими правами інтелектуальної власності».

11. Досліджено засади та способи здійснення прав інтелектуальної власності співавторів творів науки.

Здійснюючи належні їм права, співавтори опираються на загальні засади цивільного законодавства, що закріплені у ст. 4 ЦК України. Такі засади за своєю суттю варто розглядати ширше, ніж задекларовано у наведеній нормі. Це фактично засади приватного права, що лежать в основі як правового регулювання цивільних відносин, так і їх здійснення та захисту.

Проаналізовані передумови здійснення будь-яких суб'єктивних прав, у тому числі і прав інтелектуальної власності. Особа може здійснювати свої права особисто або передавати здійснення окремих повноважень іншим особам – її представникам. Автор (співавтори) особисто здійснюють свої особисті немайнові права в силу їх невідчужуваності. У сфері інтелектуальної власності автори можуть звертатися до послуг патентних повірених, які зазвичай представляють інтереси суб'єктів у патентному праві. У разі

здійснення прав інтелектуальної власності на твір, створений у співавторстві, співавтори за взаємною домовленістю між собою можуть уповноважити одного із співавторів чи будь-яку іншу сторонню особу на представництво своїх інтересів.

Розмежовано нездійснення та відмову від здійснення суб'єктивного права. Нездійснення права – це завжди пасивна поведінка, яка не призводить до припинення права у суб'єкта. Нездійснення права може мати наслідком його припинення лише у випадках встановлених законом. Тоді як відмова від права може виражатися як через пасивну поведінку, так і через вчинення необхідних дій, визначених законом. Відмова від права завжди має наслідком його припинення у суб'єкта. Особливі умови, процедури, наслідки як нездійснення права, так і відмови від нього може бути зазначено у договорі між співавторами. Проте договором не може бути встановлена заборона на саму відмову чи нездійснення права, оскільки рішення про таке може приймати виключно суб'єкт, якому належить відповідне право.

12. Досліджено загальні та спеціальні умови здійснення права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам. У здійсненні авторських прав на твір, створений спільно, законодавець надає визначальної ролі договору між співавторами твору. Правила щодо здійснення авторських прав у разі відсутності договору деталізуються у спеціальних нормах Закону «Про авторське право і суміжні права». Право опублікування та іншого використання твору в цілому належить всім співавторам. Якщо твір, створений у співавторстві, утворює одне нерозривне ціле, то жоден із співавторів не може без достатніх підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. Якщо один із співавторів за нероздільного співавторства приймає рішення про опублікування або зміну твору, то він має заручитися дозволом інших співавторів. Законодавець не встановлює вимог щодо форми надання такого дозволу. Варто ураховувати той факт, що у разі виникнення спору щодо надання дозволу на опублікування або зміну твору саме письмова форма може виявитися належним доказом.

Доведення факту усного дозволу може бути утруднене. Тому співавторам слід враховувати таку обставину.

Інші співавтори не можуть без достатніх підстав відмовити у наданні дозволу на опублікування або зміну твору. У будь-якому випадку у разі порушення спільного авторського права кожен співавтор може доводити своє право в судовому порядку.

У разі створення твору при роздільному співавторстві, якщо твір складається з частин, кожна з яких має самостійне значення, то кожен із співавторів має право використовувати створену ним частину твору на власний розсуд, якщо інше не передбачено угодою між співавторами.

13. Досліджено правову природу, зміст, форму та функції договору між співавторами. За своєю суттю відносини між співавторами твору науки, носять приватноправовий характер. Договір укладений між цими суб'єктами є одним із різновидів цивільного договору організаційного характеру, що є багатостороннім правочином, носить консенсуальний, строковий характер. Такий договір неможливо охарактеризувати з точки зору еквівалентності – відплатний чи безвідплатний, оскільки така характеристика йому не притаманна та об'єктивно не може бути застосована.

Досліджені істотні умови, зміст та форму договору. За відсутності прямих законодавчих вказівок щодо форми укладення договору та з урахуванням практичних аспектів обґрунтовано, що письмова форма договору між співавторами сприятиме чіткому та прозорому здійсненню ними своїх прав та обов'язків, унеможливить безпідставні спори у майбутньому.

Запропоновано авторське визначення договору між співавторами твору науки як взаємної домовленості двох або більше авторів – суб'єктів наукової творчості, спрямованої на організацію їхніх спільних зусиль щодо створення твору науки, використання створеного твору науки, майнових прав на нього, встановлення умов та підстав відповідальності у разі невиконання чи неналежного виконання досягнутих домовленостей.

Доведено, що такий договір не є правовою підставою виникнення авторських прав. Його не можна розглядати і як правову підставу розпорядження майновими правами співавторів, оскільки таке розпорядження здійснюється на підставі інших договорів, невичерпний перелік яких визначений у ст. 1107 ЦК України.

14. Досліджені види порушень майнових прав співавторів творів науки, зокрема піратство, плагіат як найбільш поширені та небезпечні як за правовими, так і морально-етичними наслідками.

У зв'язку з прогалиною у правовому регулюванні процедури позасудового захисту авторських прав запропоновано внести зміни до чинного законодавства: визначення електронної цифрової інформації, яке наводиться у статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», слід змінити, зокрема слова «аудіовізуальні твори, музичні твори (з текстом або без тексту), комп'ютерні програми, фонограми, відеограми, програми (передачі) організацій мовлення» замінити на «об'єкти авторського права та суміжних прав». Відповідні зміни відобразити у тексті ст. 52-1 Закону України «Про авторське право і суміжні права». Відтак права на усі об'єкти авторського права, які можуть мати цифрове вираження, зможуть бути об'єктом захисту у позасудовому порядку.

Ст. 22 Закону «Про авторське право і суміжні права» доцільно доповнити п. 3) бібліотеки та навчальні заклади мають право без згоди автора, але з дотриманням його особистих немайнових прав, оцифровувати передані їм для навчання примірники підручників, посібників, монографій, наукових журналів, інших видів наукових творів з подальшим використанням цих творів у локальній комп'ютерній мережі бібліотеки та відповідного навчального закладу. Якщо такий твір науки створено суб'єктом наукової діяльності (науково-педагогічний працівник, інший вчений) під час виконання трудових обов'язків та його видання профінансовано відповідним навчальним закладом (або іншим закладом науки), такий твір повинен бути оцифрований з

подальшим виставленням його для загального доступу в локальній бібліотечній чи вузівській комп'ютерній мережі.

15. У спорах щодо захисту авторських прав співавторів творів науки позивачі можуть просити суд застосувати різні способи захисту, як загальні, так і спеціальні. Застосування конкретного способу захисту визначається індивідуально, виходячи із характеру та ступеня порушення авторського права. Проаналізовано основні способи захисту, що найбільш поширені у судовій практиці. Досліджені особливості доказів та доказування у разі порушення авторських прав, значення експертного висновку як засобу доказування, умови покладення відповідальності на порушника, проблеми з визначенням розміру збитків у разі їх стягнення.

Співавтори можуть звернутися до суду з вимогою про відшкодування моральної шкоди, заподіяної внаслідок порушення авторських прав. Моральна шкода може бути наслідком приниження ділової репутації суб'єкта наукової творчості, його честі та гідності. При розгляді цієї вимоги суд повинен встановити: чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру; за яких обставин чи якими діями вони заподіяні; в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду; які причини такої оцінки моральної шкоди; інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Питання захисту прав співавторів творів науки проаналізовані у двох аспектах: захист прав співавторів у разі неправомірної поведінки одного чи кількох авторів (умовно назвемо його внутрішнім аспектом захисту порушених прав); захист прав співавторів у разі порушення їх прав третіми особами (зовнішній аспект).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамова О.Є., Разіна О.І. Проблеми захисту авторських прав в інтернеті // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. Харків: НТУ «ХП», 2013. № 6(980). С. 26-29.
2. Авторское право и смежные права. под ред. Г.И.Миронюка, В.С. Дробязко. Издательский дом Ін-ЮРЕ, К. 2001. 476 с.
3. Авторське право і суміжні права: Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред. А. С Довгерта. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 520 с.
4. Атаманова Ю. Право інтелектуальної власності: система міжнародно-правового регулювання. / Ю. Є. Атаманова.Х.: ДИВ, 2004. 48 с.
5. Бачун О. Досудова підготовка справ щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності // Юридичний журнал. 2002. № 1.Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=380>.
6. Беляцкин С.А. Частное право в основных принципах (Курс гражданского права) / С.А. Беляцкин. Каунас. Типограф. С. Соколовской. 1928. 900 с.
7. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький акт від 24.07.1971, змінений 02.10.1979). Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2006. № 5. Кн. 2. Ст. 1247.
8. Богашов О.А. Конституційне право України. Лекція 1. Галузь конституційного прав України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=oqRhuB-MN-o>.
9. Бочарова Н. Права інтелектуальної власності ЄС. Гармонізація з національним законодавством // Віче. 2006. № 13. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/278>.
10. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве (понятие, виды, государственные юридические лица). М.: Юрид. изд. типограф. «Красный пролетарий». 1947. 363 с.

11. Бубенко П. Т., Величко В. В., Глухарев С. М. Інтелектуальна власність: навчальний посібник. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2011. 215 с.
12. Бутнік-Сіверський О. Б., Борко Ю. Л. та ін. Теоретичні та методологічні засади оцінки вартості інтелектуальної власності : Монографія / О. Б. Бутнік-Сіверський, Ю. Л. Борко, І. Л. Шульпін та ін.; 2-ге видання, доп. К. : НДІ ІВ НАПрНУ. ТОВ “Лазуріт – Поліграф”, 2012. 486 с.
13. Вахонєва Т.М., Гаркава А.С. Особливості правової охорони та захисту авторських та суміжних прав в Україні // Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3-2. С.112-117.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь; ВТФ «Перун». 2005. 1426 с.
15. Вимоги до оформлення дисертації: затверджено наказом МОН 12.01.2017. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>.
16. Висновок Головного науково-експертного управління до Проекту Закону України № 7539 від 07.03.2018. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63399.
17. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law>.
18. Всесвітня конвенція про авторське право від 06.09.1952. Зібрання чинних міжнародних договорів України. 2004. № 4. Кн. 1. Ст. 816.
19. Горкуша М. Захист авторських та суміжних прав, порушених в мережі Інтернет // Інтелектуальна власність. 2014. № 6. С. 36-46.
20. Господарський кодекс України від 16.01.2003. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15.
21. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / Осуществление и защита гражданских прав / В.П. Грибанов. 2-е изд. стереотип. М.: Стату. 2001. 411с.

22. Гриняк А. Б. Особливості договірної регулювання відносин з надання послуг в підприємницькій діяльності / А. Б. Гриняк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 1. С. 115-120.

23. Грігор'янц Г. І. Захист авторських і суміжних прав від піратства в мережі інтернет за законодавством України та Російської Федерації // Актуальні проблеми держави і права. Одеса. 2014. № 72. С.236-242.

24. Дмитришин В. С., Березанська. В. І. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні. К.: Вірлен. 2005. 304 с.

25. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське правовід 20.12.1996. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_770.

26. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П. Євсєєв та ін.; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Х.: Право, 2012. 432 с.

27. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія / за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 399 с.

28. Дозорцев В. А. Авторские дела в суде: науч.-практ. коммент. / В. А. Дозорцев. М., 1985. 176 с.

29. Еннан Р.Є., Кулініч О.О., Мазуренко С.В., Менсо І.В., Романадзе Л.Д. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник.К. : Алерта, 2016. 492 с.

30. Еннан Р.Є. Правова охорона інтелектуальної власності в ЄС: передумови формування, сучасний стан, тенденції розвитку // Часопис цивілістики. Одеса. 2012. Випуск 13. С. 113-119.

31. Жаров В.О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності. Навчальний посібник. – К.: ЗАТ “Інститут інтелектуальної власності”, 2003. 64 с.

32. Зразки примірних договорів у сфері авторського права і суміжних прав, розроблені Державною службою інтелектуальної власності. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/zrazkydogar.html>.
33. Ізбаш О.О. Правове регулювання співавторства / О. О. Ізбаш // Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 52. С. 343-352.
34. Інтелектуальне право України / За заг. ред. проф. О. С. Яворської. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 608 с.
35. Калаур І. Р. Договір у механізмі правового регулювання відносин з передання майна в користування / І. Р. Калаур // Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 114-118.
36. Калениченко П. А. Проблеми охорони авторського і суміжних прав у мережі інтернет // Часопис Київського університету права. Київ. 2009. № 2. С.192-199.
37. Капіца Ю. Напрямки адаптації законодавства України у сфері охорони інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу // Право України. 2005. №1. С. 66-70.
38. Катеринчук К. Порухення авторського права: як відрізнити некоректне та неправомірне цитування від плагіату? // Юридичний журнал. 2013. № 2. С. 55-58. Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3822>.
39. Кізлова О.С. Категорія «договір» у праві та законодавстві / О.С. Кізлова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: у двох томах, Київ, 19 жовтня 2012 року. К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. 388 с.
40. Коваленко Т. Використання творів, які є суспільним надбанням. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2012. № 6. С. 29-32.
41. Комзюк Л.Т. Деякі проблеми гармонізації авторського права ЄС / Л.Т. Комзюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2008. № 5. С. 59-64.

42. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_169.

43. Конституція України від 26.06.1996. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

44. Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності. *Підручник*. К.: Істина. 2007. 208 с.

45. Кот О.О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес: сімейне право; міжнародне приватне право. 2017.

46. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія / О.О. Кот. К., Алерта, 2017. 494с.

47. Котляр А. О. Співавтори як первісні суб'єкти авторського права: окремі проблеми правової регламентації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 11. С. 93-99.

48. Красавчиков О.А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции / О.А. Красавчиков // Межвузовский сборник научных трудов / [редкол.: Верб С.А., Кириллова М.Я., Красавчиков О.А. (отв. ред.) и др.]. Свердловск, 1980. С. 3-20.

49. Крижна В.М., Яркіна Н.Є. Право інтелектуальної власності України. *Конспект лекцій*. Харків. 2008. 112 с.

50. Ланде Д.В., Андрущенко В.Б. Побудова мереж співавторства фахівців з юриспруденції за даними сервісу Google Scholar Citations. Інформація і право. 2016. № 1 (16). С.146-150.

51. Малеин Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР. М. Юрид. лит., 1981. 216с.

52. Мартин В.М., Тарасенко Л.Л., Яворська О.С. Інтелектуальна власність. Робоча навчальна програма. Львів. Львівський національний

університет імені Івана Франка. 2016. 30 с. Режим доступу: <http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/Робоча-програма-Інтелектуальна-власність.pdf>.

53. Мельников В. Толкование судами понятия «статус соавтора» // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. 2005. № 9. С. 72-80.

54. Менсо І.В. Правове регулювання діяльності електронних бібліотек за цивільним законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / І.В. Менсо. Одеса, 2017. 205 с.

55. Методичні рекомендації щодо відображення питань інтелектуальної власності у договорах на виконання науково-дослідних та/або дослідно-конструкторських і технологічних робіт та договорах про науково-технічне співробітництво; НДІ ІВ НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2013. 122 с.

56. Мирошникова Н.И. Механизм осуществления субъективных гражданских прав: учеб. Пособие / Н.И. Мирошникова. Ярославль: Изд-во Ярослав. ун-та, 1989. 82 с.

57. Митюков К.А. Курс римського права / К.А. Митюков. 3-е изд. К.: Типограф. Т-ва И.Н. Кушнерев и КО, 1912.427 с.

58. Мілетич О.О. Зловживання правом: теоретико-прикладний аспект: дис. канд. юрид. наук.: спец. 12.00.01 / О.О. Мілетич. К., 2015.

59. Мінченко Р.М. Цивільно-процесуальні відносини. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ZUyE6Woutb4>.

60. Мічурін Є.О. Об'єктивне та суб'єктивне цивільне право / Є.О. Мічурін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 2. С. 186-192.

61. Мічурін Є.О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (теоретико-правовий аспект): монографія / Є.О. Мічурін . Х.: Юрsvіт, НДІ приватного права та підприємництва НАПрН України, 2008. 482 с.

62. Мічурін Є.О. Техніка складання договорів: науково-практичний посібник. Серія «Практика і закон» / Є.О. Мічурін. Харків: «Юрsvіт», 2006. 536 с.
63. Модельний закон про охорону прав на наукові відкриття від 07.04.2010. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_m98.
64. Наука. Матеріал з Вікіпедії. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Наука>.
65. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Режим доступу: <http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/index.php/publishing>.
66. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К., 2011. 1056 с.
67. Огородник А. Плагіат у науковому середовищі України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://el-research.center/2017/05/23/відбувся-семінар-плагіат-у-науковому> (дата звернення: 27.05.2018).
68. Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. та ін. Право інтелектуальної власності: Академічний курс. Підруч. для студ. вищих навч. закладів. К.: Видавничий Дім «Ін Юре». 2007. 696 с.
69. Осипова Ю. В. Правова охорона об'єктів права інтелектуальної власності, створених у вищих навчальних закладах України [Текст] : монографія / Ю. В. Осипова. К. : НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ, «НВП «Інтерсервіс», 2014. 280 с.
70. Оуен Л. Купівля і продаж авторських прав на літературні твори. / Л. Оуен; пер. з англ. В. Ружицький. К., Основи. 1996. 127 с.
71. Пархоменко Н.М. Договір у системі права України: автореф. дис. на здобуття канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Н.М. Пархоменко; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 1998.

72. Перевірка на плагіат. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://library.kubg.edu.ua/informatsiya/naukovtsiam/4-informatsiia/naukovtsiam/253-perevirka-na-plahiat.html>.

73. Петренко С.А. Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку: автореф. дисертації на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук. Київ. 2010. 21 с.

74. Підпригора О.А. Підпригора О.О. Право інтелектуальної власності України. *Навч. посібник для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів*. К.: Юрінком Інтер. 1998. 334 с.

75. Плагіат. Матеріал з Вікіпедії. Електронний ресурс. Режим доступу. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Плагіат>.

76. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

77. Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених): затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.1994. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27.08.1997). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/938-97-п>.

78. Положення про авторське право в картографії: затверджено спільним наказом Головного управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав при Кабінеті Міністрів України від 26. 08.1997.Офіційний вісник України. 1997. № 39. Ст. 299.

79. Полянський Т.Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: дис. канд. юрид. наук.: спец. 12.00.01 / Т.Т. Полянський. Львів. 2011.

80. Полянський Т.Т. Феномен зловживання паво (загальнотеоретичне дослідження) / Т.Т. Полянський / Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування

НАПрН України / Редкол.: П.М. Рабінович (гол. ред.) та ін. Серія 1. Дослідження та реферати. Вип. 25. Львів: Галицький друкар, 2012.

81. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: затверджено постановою КМ України від 27.12.2001. Офіційний вісник України. 2001. № 52. Ст. 2369.

82. Порядок присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам: затверджено наказом МОН України від 14.01.2016. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16/paran14#n14>.

83. Порядок присудження наукових ступенів: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-п>.

84. Порядок присудження наукових ступенів: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-п>

85. Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір: затверджено постановою КМ України від 27.12.2001. Офіційний вісник України. 2001. № 52. Ст. 2369.

86. Право інтелектуальної власності : підруч. / О. І. Харитонова [та ін.]; за заг. ред. О. І. Харитонові. Київ : Юрінком Інтер. 2016. 540 с.

87. Право і суспільство. Режим доступу: <http://pravoisuspilstvo.org.ua/index.php/publishing>.

88. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 64.

89. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999. Відомості Верховної Ради України. 1999. №31. Ст.246.

90. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 32. Ст. 206.

91. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. Ст.2004.

92. Про власність: Закон України № 697-ХІІ від 07.02.1991. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12> (втратив чинність 27.04.2007).

93. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав: проект Закону України №7539 від 01.02.2018. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63399.

94. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16.

95. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 16. Ст. 93.

96. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму ВГС України № 12 від 17.10.2012. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12.

97. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України): лист ВГС України від 19.11.2013. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/news/1323>.

98. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: оглядовий лист ВГС України від 28.02.2017. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_521600-17.

99. Про деякі питання практики призначення судових експертиз зі спорів, пов'язаних із захистом права інтелектуальної власності: постанова Пленуму ВГС України від 23.03.2012. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12.

100. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15.

101. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова ВС України № 5 від 04.06.2010. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10.

102. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав: постанова КМ України від 18.01.2003. Офіційний вісник України. 2003. № 4. Ст. 129.

103. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 266.

104. Про кінематографію: Закон України від 13.01.1998. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 22. Ст. 114.

105. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 3. Ст. 25.

106. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 33. Ст. 34.

107. Про оприлюднення дисертацій та відгуків офіційних опонентів: Наказ МОН України № 758 від 14.07.2015. Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-15.

108. Про освіту: Закон України від 23.12.1993. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38-39. Ст. 380.

109. Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності: Закон України № 284-XIV від 13.12.1991. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/284-14> (втратив чинність 16.01.2016).

110. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України № 3687-XII від 15.12.1993. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12/conv>.

111. Про охорону прав на наукові відкриття: проект Закону України № 6414 від 14.06.2005. Електронний ресурс. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=6414&skl=5.

112. Про правовий захист баз даних: Директива Європейського Парламенту та Ради від 11.03.1996. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_241.

113. Про правову охорону комп'ютерних програм: Директива Європейського Парламенту та Ради від 14.05.1991. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_241.

114. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист права на об'єкти авторського права і суміжних прав (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України): лист ВГС України від 22.01.2007. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v8_25600-07.

115. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України): Оглядовий лист ВГС України від 30.06.2009. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

116. Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року): Закон України від 31.05.1995. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 21. Ст. 155.

117. Про приєднання України до Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право: Закон України від 20.09.2001. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 2. Ст. 16.

118. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 52. Ст. 312.

119. Про Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах: Лист МОН № 1/11-8681 від 15.08.2018. Електронний ресурс. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/61647.

120. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних: Закон України від 23.03.2000. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 24. Ст. 183.

121. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 10. Ст. 43.

122. Про участь України у Всесвітній конвенції про авторське право 1952 року: Постанова Верховної Ради України від 23.12.1993. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 13. Ст. 70.

123. Радкевич О. Авторське право педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. Електронна бібліотека НАПН України. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua>.

124. Рекомендації ДСІВ щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>

125. Рекомендації щодо застосування вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського і суміжних прав. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>

126. Рекомендації для Інтернет-провайдерів, контент-провайдерів та користувачів файлообмінних мереж та інших веб-сервісів щодо правомірного використання об'єктів авторського та суміжних прав у мережі Інтернет. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/ip.html>

127. Рекомендації щодо застосування винятків та обмежень у сфері авторського права і суміжних прав. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/rec333.html>

128. Рекомендації для телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги щодо публічного використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recmetod.html>

129. Ренн О.М. Колективна публікація в академічному виданні: проблемні аспекти у площині творчості та етики. Наука України у світовому інформаційному просторі. Вип. 8. К.: Академперіодика, 2013. С.107-115.

130. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 02.10.2013р. у справі №22-ц/796/7015/2013. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/34088747>.

131. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 20.08.2015р. у справі № 755/1965/15-ц. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/52897473>.

132. Рішення Жовтневого районного суду м.Дніпропетровська від 12.12.2011р. у справі № 2-9761/11. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25012002>.

133. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 08.11.2011р. у справі №2-8956/11. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19600323>.

134. Рішення Київського районного суду м. Одеси від 12.08.2010р. у справі № 2-1590/2010. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11874798>.

135. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 08.04.2013р. у справі № 758/2731/13-ц. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30602594>.

136. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 14.11.2013р. у справі №1522/9052/12. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр

судових рішень. Режим доступу:
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35735852>.

137. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 12.04.2011р. у справі №2-749/2011. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15587053>.

138. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 31.10.2011р. у справі № 2-6118/11. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21645618>.

139. Рішення Старобешівського районного суду Донецької області від 19.12.2011 р. Справа № № 2-192/2011. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20253343>.

140. Рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 31.05.2011р. у справі № 2-321/11. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/1635>.

141. Рішення Центрального районного суду м. Миколаєва від 02.11.2012р. у справі № 2-1298/11. Електронний ресурс. Єдиний державний реєстр судових рішень. Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30497549>.

142. Ромовська З.В. Проблеми загальної теорії права у проекті ЦК України / З.В. Ромовська // Кодифікація цивільного (приватного) права України. К., 2000. 336 с.

143. Ромовська З.В. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс : підручник / З.В. Ромовська. К.: Атіка, 2005. 560 с.

144. Садикова Я.М. Правові презумпції у справах про захист авторських прав. *Форум права*. 2015. № 3. С.205-211. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_3_37.

145. Самагальська Ю.Я. Застосування конкурентного законодавства у сфері корпоративного управління. Робоча навчальна програма. Львів. Львівський національний університет імені Івана Франка. 2016. 10 с. Режим

доступу: <http://law.lnu.edu.ua/course/zastosuvannya-konkurentnoho-zakonodavstva-u-sferi-korporatyvnoho-upravlinnya>.

146. Сібільов М.М. Цивільно-правовий договір як регулятор суспільних відносин / М.М. Сібільов // Право України. 2014. № 2. С. 34-44.

147. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

148. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підруч.: / О.Ф. Скакун. 2-ге вид. К.: Алерта: КНТ: ЦУЛ, 2010. 520с.

149. Спасибо-Фатєєва І.В. Лекція. Загальні положення цивільного права. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=SAPUXVubPa4>.

150. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія / М.О. Стефанчук. К., 2008. 184 с.

151. Сулима О. Захист авторських прав в мережі Інтернет по-новому. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/5/18/159941.htm> (дата звернення: 01.06.2018).

152. Тарасенко Л.Л. Комп'ютерна програма як об'єкт інтелектуального права. ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції. Львів: НУ «Львівська політехніка». 2016. С. 251-260.

153. Томаров І. Нові правила компенсації за порушення авторського права. Електронний ресурс. Режим доступу. http://vkr.ua/ua/publications/articles/novi_pravila_kompensatsii_za_porushennya_avtorskogo_prava(дата звернення: 20.08.2018).

154. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами від 27.06.2014. Електронний ресурс. Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

155. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

156. Ульянова Г.О. Деякі питання співавторства. Актуальні проблеми держави і права. 2010. Вип. 53. С. 145-151.

157. Ульянова Г. О. Цивільно-правовий захист прав інтелектуальної власності від плагіату (проблеми теорії): монографія / Г. О. Ульянова. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. 346 с.

158. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 08.10.2013 р. Справа № 761/3637/13-ц. Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33960609>.

159. Філик Н. В., Омельченко Г. В. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права: проблеми правової охорони. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 2. С. 130-137. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2016_2_23.

160. Хорошко-Болотова К. Авторське право на патент. Юридична газета. 2013. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/avtorske-pravo-na-patent.html>.

161. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика / Хохлов В.А. М. : Издательский Дом «Городец». 2008. 288 с.

162. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

163. Цивільне право України: загальна частина / За редакцією професорів І. А. Бірюкова і Ю. С. Заїки. К., Алерта. 2014. 510с.

164. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / Борисова В.І. кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В., та ін.; За заг. ред.. В. І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т.1. 480с.

165. Черевко П.П. Презумпція авторства у праві інтелектуальної власності. *Форум права*. 2012. № 3. С. 803-807. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_138.

166. Чуйкова В. Ю. Умови та ознаки договору між співавторами в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. 2016. Вип. 22. С. 129-134. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2016_22_33.

167. Штефан А.С. Науковий плагіат: співвідношення використання ідеї та форми вираження твору / А.С. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2016. № 4. С. 68-79. Режим доступу: <http://www.inprojournal.org/wp-content/uploads/2016/11/ashtefan416.pdf>.

168. Штефан А.С. Цивільно-правові способи захисту авторського права і суміжних прав / А.С. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2009. № 2. С. 41-51. Режим доступу: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/2009_2/5.pdf.

169. Штефан А, Зеров К. Припинення порушень авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет: огляд законодавчих новел. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2017. № 3. С. 18-26.

170. Штефан О.О. Позовне провадження у справах з авторських і суміжних правовідносин у цивільному судочинстві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.03 «цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / О.О.Штефан. – Київ. – 2000. – 20с.

171. Штефан О. Позов у справах, що виникають з авторських правовідносин / О. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. № 3. С.12-25. Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/Files2/0314.comp.pdf>.

172. Штефан О.О., Мироненко Н.М.. Нетипові суб'єкти договірних авторсько-правових відносин: брошура. К.: ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2011. 62 с.

173. Штефан О. О. Науково-практичний коментар Глави 36 Цивільного кодексу України (Авторське право) / О. О. Штефан ; НДІ ІВ НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2014. 128 с.

174. Яворська О.С. Охорона прав інтелектуальної власності науково-педагогічних працівників: здобутки, перспективи, проблеми. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 63. С. 113-120.

175. Яворська О. С. Презумпція творчого характеру праці, результатом якої є об'єкт інтелектуального права: теорія та практика застосування. Національний університет «Одеська юридична академія». Часопис цивілістики. Науково-практичний журнал. 2017. Випуск 23. Одеса, 2017. С. 78-83.

176. Яворська О.С. Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти: монографія / О.С. Яворська. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 384 с.

177. Яворська О. С. Презумпція авторства та її значення у судовій практиці. Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск 62. С. 99-106.

178. Яворська О. Завдання та пріоритети у сфері правової охорони інтелектуальної власності. Право України. 2016. № 11. С. 92-100.

179. Яворська О.С. Законодавчі новели щодо захисту авторських і суміжних прав у разі їх порушення з використанням мережі Інтернет. Національний університет «Одеська юридична академія». Часопис цивілістики. Науково-практичний журнал. 2017. Випуск 26. С. 29-33.

180. Яворська О.С. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності за законодавством України. Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник. 2017. № 8. С. 153-165.

181. Яворська О.С., Мартин В.М., Тарасенко Л.Л. та ін. ІТ-право. *Навч. посіб.* Львів: Видавництво «Левада». 2017. 470 с.

182. Яркіна Н. Спільні права інтелектуальної власності: їх виникнення та здійснення. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 4. С. 145-155.

183. HeinOnline. Режим доступу: <https://heinonline.org>.

184. Index Copernicus. Режим доступу: <https://www.indexcopernicus.com/index.php/en>.

185. Scopus. Режим доступу:<https://www.scopus.com>.
186. Takedown Notice в Україні - інфографіка нових штрафів за порушення авторських прав. URL: http://ipstyle.ua/ua/about_us/news/2017-05-25.html (дата звернення: 01.06.2018).
187. Thomson Reuters Westlaw. Режим доступу: <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/westlaw>.
188. Web of Science. Режим доступу:<https://clarivate.com/products/web-of-science>.

ДОДАТОК
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації

Статті у наукових фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Дюкарева К.Ю. Договір між співавторами творів науки: правова природа, поняття й ознаки / К.Ю. Дюкарева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». Херсон: Херсонський державний університет, 2016. Випуск 4. Том 1. С. 53-59.
2. Дюкарева К.Ю. Функції договору між співавторами творів науки / К.Ю. Дюкарева // Вісник Львівського університету. Серія юридична. Львів: Львівський нац.ун-т, 2017. Випуск 64. С. 127-135.
3. Дюкарева К.Ю. Особисті немайнові права інтелектуальної власності співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Загальноукраїнський науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право». 2017. Випуск 9. С. 22-28.
4. Дюкарева К.Ю. Правові підстави виникнення прав інтелектуальної власності співавторів твору науки / К.Ю. Дюкарева // Всеукраїнський науковий журнал «Право і суспільство». 2018. Випуск 3. С. 50-54.
5. Дюкарева К.Ю. Права інтелектуальної власності співавторів у разі створення твору науки у зв'язку із виконанням трудового договору / К.Ю. Дюкарева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. Випуск 50. С. 65-70.

Опубліковані праці,

які додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Дюкарева К.Ю. Договірне регулювання відносин між співавторами творів науки / К.Ю. Дюкарева // Актуальні проблеми інтелектуального права: матеріали першої всеукраїнської науково-практичної

конференції «Актуальні проблеми інтелектуального права» (Львів, 23 вересня 2016 року). Львів: Юрид. ф –т Львів. нац. ун –ту ім. І. Франка, 2016. С. 64-68.

7. Дюкарева К.Ю. Здійснення майнових прав співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XXIII звітн. наук.-практ. конф. (Львів, 7-8 лютого 2017 року): у 2-ох ч. Ч. 1. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 223-225.

8. Дюкарева К.Ю. Використання творів науки у мережі Інтернет / К.Ю. Дюкарева // Збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (Тернопіль, 21-22 квітня 2017 року). Тернопіль: Юрид. ф-т. Тернопіл. нац. екон. ун-ту, 2017. С. 246-250.

9. Дюкарева К.Ю. Підстави виникнення прав співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Збірник матеріалів IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів» (Київ, 27 квітня 2017 року). К.: Наук.-дослід. Інст. Інтел. влас. НАПрН України, 2017. С. 90-92.

10. Дюкарева К.Ю. Особисті немайнові права інтелектуальної власності співавторів творів науки / К.Ю. Дюкарева // Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права: матеріали другої всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 27-28 жовтня 2017 року.). Львів: Юрид. ф –т Львів. нац. ун –ту ім. І. Франка, 2017. С. 138-143.

11. Дюкарева К.Ю. Право на недоторканність твору: деякі теоретико-прикладні аспекти / К.Ю. Дюкарева // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (Львів, 7-8 лютого 2018 р.) : у 2-ох ч. Ч. 1. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2018. С. 204-208.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження представлено та обговорено на засіданнях кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права Львівського національного університету імені Івана Франка.

Результати роботи оприлюднено на таких конференціях та форумах: Перша всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтелектуального права» (м. Львів, 23 вересня 2016 року, особиста участь); XXIII звітна науково-практична конференція «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7-8 лютого 2017 року, особиста участь); II Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 21-22 квітня 2017 року, заочна участь); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Юрисдикційна форма захисту прав, свобод та інтересів» (м. Київ, 27 квітня 2017 року, заочна участь); Друга всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 року, особиста участь); XXIV звітна науково-практична конференція «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7-8 лютого 2018 року, особиста участь).